

บทที่ ๔

พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทใหญ่

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. บุษกร บิณฑลันท์

สารบัญ

ความหมายของพิธีกรรม.....๑

ความหมายของความเชื่อ.....๒

วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่.....๔

บทสัมภาษณ์ศิลปินชาวไทยใหญ่.....๖

บทวิเคราะห์.....๑๒๒

บทสรุป.....๑๓๒

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพครูบุญพบ วัฒนวงศ์	๖
ภาพวงตอยอฮอร์น	๖
ภาพตอยอฮอร์น	๘
ภาพครูมานพ ประเสริฐกุล	๑๒
ภาพครูมานพ ตีกลอง	๑๓
ภาพครูสมพงศ์ หิรัญโกเมนทร์	๑๓
ภาพบ้านครูสมพงศ์ หิรัญโกเมนทร์	๑๘
ภาพครูอ่องซาน งามอาจศักดิ์ศรี	๒๐
ภาพครูอ่องซาน งามอาจศักดิ์ศรี เล่นกรับ	๒๑
ภาพครูอ่องซาน งามอาจศักดิ์ศรี อบรมเด็กนักเรียน	๒๒
ภาพครูตี (ไม่มีชื่อสกุล) (ตรซึ)	๒๔
ภาพครูจินดา หิรัญโกเมนทร์	๒๖
ภาพครูจินดา หิรัญโกเมนทร์ แสดงลิเกไทใหญ่	๒๗
ภาพครูวี ผ่องศรี	๒๘
ภาพครูวี ผ่องศรี และคณะกลองกันยาว หย่าจิง ดิยะ	๒๙
ภาพครูวี ผ่องศรี ตีกลอง	๒๙
ภาพครูว่า จันท์แดง	๓๑
ภาพครูว่า จันท์แดง คีตติงตุม	๓๑
ภาพผู้ใหญ่บ้านสุทิพย์ เทพรัตน์	๓๔
ภาพครูผลัด มะลิวง	๓๖
ภาพครูบุญมี จันทลักษณ์	๓๘
ภาพครูปีะ ยอดเมืองนาย	๔๐
ภาพครูบัณฑิต แสนคำ	๔๓
ภาพครูสว่าง จันจาเล	๔๖
ภาพครูองขึ้น ยุทธหัตถ์	๔๘
ภาพครูองขึ้น ยุทธหัตถ์ เล่นเครื่องดนตรีแบนโจ	๔๙
ภาพผู้วิจัย (ซ้าย) ภาพครูองขึ้น ยุทธหัตถ์ (ขวา) ภาพครูเสาร์ จันจร	๔๙
ภาพครูอินสอน ไหวดี	๕๐

ภาพครูทองคำ กิตติพันธ์	๕๑
ภาพครูนวพล นันทภู	๕๓
ภาพครูบุญอาจ จันทสีมา	๕๕
ภาพนายวรรณ ไชยเสน	๕๖
ภาพนางสาวชุตিকা ไชยเสน	๕๘
ภาพอาจารย์สุวัฒน์ ไหมโรยรส	๕๙
ภาพก้านันสุรศักดิ์ กมลศรี	๖๐
ภาพครูเทพินท์ พงษ์วดี	๖๒
ภาพโฆษณางานประเพณีปอยส่างลอง	๖๔
ภาพข้าวพองต่อ ข้าวตอกปั้น ข้าวมูนห่อ	๖๔
ภาพของว่างในปอยส่างลอง	๖๕
ภาพกำหนดการงานประเพณีปอยส่างลอง	๖๕
ภาพต้นตะเป้สา (ต้นกัลปพฤกษ์)	๖๖
ภาพ โคลหู่ และที่คำ	๖๗
ภาพโคลหู่	๖๗
ภาพกุนต่อง(สีเขียว) ปานต่อง(หลากสี)	๖๗
ภาพเทียนเงิน เทียนทอง	๖๗
ภาพครูบุญเลิศ วรรณภรณ์	๖๗
ภาพอุ๊ยหรืออุ๊ยบูชาเจ้าเมืองและภาพอุ๊ยหรืออุ๊ยบูชาพระอุปคุต	๖๙
ภาพอุ๊ยบูชาเจ้าเมือง	๖๙
ภาพพระอุปคุต	๗๐
ภาพเมี่ยงชา	๗๑
ภาพกระสวยดอกไม้	๗๒
ภาพกระสวยพลู	๗๒
ภาพครูสุรพล เทพบุญ	๗๒
ภาพครูทองคำ คำแหง	๗๒
ภาพครูตามารด หิมะพันธ์	๗๓
ภาพครูหั่ว วงศ์ชัย	๗๓
ภาพอาหารมงคล ๓๒ อย่าง	๗๓
ภาพการเสียดความ (ร้องเพลงไทใหญ่)	๗๕
ภาพอาจารย์สุทัศน์ สันธพทอง	๗๖

ภาพจีเจ๋ (กังสดาล)	๗๕
ภาพม้าเข้าเมือง	๘๐
ภาพอุ๊บหรืออุ๊บพระพุทธ	๘๐
ภาพอุ๊บหรืออุ๊บพระพุทธเงิน	๘๑
ภาพอุ๊บหรืออุ๊บพระพุทธทอง	๘๑
ภาพขันดอก	๘๐
ภาพวงกลองมอญเชิง	๘๒
ภาพต้นตะเป่าพระพุทธ ต้นโคจง(ซ้ายไปขวา)	๘๓
ภาพฟ่อนท้ายขบวน บรรเลงโดยวงกลองมอญเชิง	๘๔
ภาพต้นโคจง	๘๔
ภาพโป๊กขาวแตก	๘๕
ภาพเทียนเงิน เทียนทอง	๘๕
ภาพพุ่มเงิน พุ่มทอง(ต้นเงิน ต้นทอง)	๘๖
ภาพหม้อน้ำดำ	๘๗
ภาพโคหลู	๘๗
ภาพพระไวยคิกิจิฐานะธรรมโน รักษาการเจ้าอาวาสวัดจอง	๘๘
ภาพวาดประดับบนศาลาการเปรียญวัดจองกลาง	๘๘
ภาพปลิกชะหล่า	๘๙
ภาพขบวนล่างลอง จางลอง และขบวนรถกระบะ (จากซ้ายไปขวา)	๘๙
ภาพบ้องไฟไม้ไฟ ๓ บ้อง	๙๐
ภาพวงดอยฮอรัน	๙๐
ภาพครูต๋ม มานะ หรือจเรอ่อน	๙๑
ภาพธงรัฐฉาน	๙๓
ภาพหิ้งบูชาภายในบ้าน ครูต๋ม มานะ	๙๔
ภาพหิ้งบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์	๙๕
ภาพใบพัด ๖ ใบ และหินในแก้ว แทนธาตุลมและธาตุ	๙๕
ภาพหิ้งบูชาแม่ ครูอาจารย์ เจ้าเมือง ครูสุรสถิติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์	๙๖
ภาพเฒ่าบูชาพ่อแม่	๙๗
ภาพเฒ่าครู และรูปถ่ายพระครูอิงตา ครูเตงหม่อง	๙๘
ภาพรูปถ่ายของผู้ให้กำเนิด ครูต๋ม มานะ	๙๘
ภาพเฒ่าบูชาเจ้าเมือง	๙๙

ภาพแผนภูมิลานุกรมสุรตติ	๑๐๐
ภาพครุสุรตติ	๑๐๑
ภาพร่มและจกจ่า	๑๐๑
ภาพครุทรงพล ใจดี	๑๐๔
ภาพครุทรงพล ใจดี ตอนบวชสร้างลง	๑๐๔
ภาพงานอ่องปอยหรืองานฉลองปอยสร้างลง	๑๐๗
ภาพผังรูปขบวนปอยสร้างลงปี พ.ศ. ๒๕๕๒	๑๐๘

บทที่ ๔

พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทใหญ่

วัฒนธรรมกับการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะวัฒนธรรมจะสามารถส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้นต้องมีกระบวนการถ่ายทอดและการรับสืบทอด มีวิธีการอันเป็นขนบปฏิบัติสืบทอดกันมาซึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมการถ่ายทอดความรู้ จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทั้งทางเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้รู้ ได้แก่ ศิลปินดนตรีไทใหญ่ พบว่า การเรียนรู้ด้านดนตรีนั้นมีการถ่ายทอดกันในลักษณะที่เป็นมุขปาฐะทั้งสิ้น และความรู้ที่มีการถ่ายทอดสู่กันมิใช่เพียงความรู้เกี่ยวกับดนตรีเท่านั้น แต่ยังมีรู้ด้านพิธีกรรมที่เป็นสิ่งควบคู่มาความรู้ด้านดนตรีด้วย ผู้เรียนก็ต้องทำความเข้าใจและยอมรับขนบปฏิบัติในด้านพิธีกรรมนี้ตั้งแต่เริ่มเรียนเลยทีเดียว การที่ผู้เรียนยอมรับในการปฏิบัติตามขนบพิธีกรรม นี้เองจึงนับเป็นการสืบทอดความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น กล่าวได้ว่า พิธีกรรมที่เกิดขึ้นมีผลมาจากความเชื่อที่ตกทอดมาจากสมัยบรรพบุรุษ ความเชื่อนั้นอาจได้รับอิทธิพลมาจากหลายปัจจัย เช่น พื้นฐานความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีศาจ เทวดา หรือความเชื่อทางศาสนา เป็นต้น

มีผู้ได้ให้คำนิยามที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อไว้หลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาเสนอเป็นบางทัศนะดังนี้

ความหมายของพิธีกรรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายความหมายของพิธีกรรมว่า “พิธีกรรม หมายถึง การบูชา แบบอย่าง หรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา”

ปราณี วงษ์เทศ ได้จำแนกประเภทของพิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อทางศาสนาไว้ดังนี้

พิธีกรรมในที่นี้ จึงหมายถึงพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมของศาสนา ความเชื่อนั่นเอง พิธีกรรมที่ปฏิบัติกันโดยทั่ว ๆ ไปในสังคมไทย ภายในรอบปีหนึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๓ ประเภทด้วยกัน คือ (๑) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน (๒) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต (๓) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม

พิธีกรรมประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ มีส่วนสำคัญทำให้เกิดเทศกาลต่าง ๆ ขึ้นมา และมี ส่วนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการละเล่นชนิดต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับพิธีกรรม ทั้งนี้

เพราะส่วนประกอบสำคัญของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาจะมีการ เช่น สรรวงบูชาหรือทำบุญหรือทำทาน การกินเลี้ยง การสนุกสนานรื่นเริงที่เป็นพิธีกรรม หรือที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม (๒๕๓๖ : ๒๔๒)

ความหมายของความเชื่อ

กัญญา จิตต์ธรรม (๒๕๑๘ : ๕๔-๗๒) ได้ให้นิยามความเชื่อว่า ความเชื่อคือสิ่งที่มนุษย์ค่อย ๆ เรียนรู้ และทำความเข้าใจโลกมาเป็นจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้นก็จะทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจลึกลับนั้น พึงพอใจ ต่อมาจึงได้มีพิธีต่าง ๆ เพื่อบูชาเช่น สรรวง เพราะความเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้เป็น

ทัศนีย์ ทานตวนิช (๒๕๒๓ : ๑๐๖) ได้กล่าวถึงความเชื่อของมนุษย์ไว้ว่า เกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิตถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกินความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ มนุษย์จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ บันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจเหล่านั้นอาจจะเป็นภูตปิศาจ วิญญาณหรือเทพเจ้า เป็นต้น ดังนั้น เพื่อป้องกัน ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น มนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่าถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจเหนือธรรมชาติพอใจจะช่วยให้ปลอดภัย และเมื่อพ้นภัยก็ยินดีแสดงความกตัญญูทดแทนด้วยการเช่น สรรวงบูชา หรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ มณี พยอมยงค์ (๒๕๒๕ : ๑๗๘) ที่กล่าวว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ ภัยจากธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถรู้สาเหตุเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกยอมรับและความเชื่อในอำนาจของสิ่งเหล่านั้น บางครั้งก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อถือ

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ (๒๕๒๕ : ๑๐) มีความเห็นสอดคล้องกับข้างต้นว่า การยึดมั่นเชื่อถือในสิ่งต่าง ๆ อาจมีมูลเหตุจูงใจมาจากหลายประการ ที่สำคัญคือสิ่งแวดลอมทางธรรมชาติ ความผูกพันอยู่กับความผิดปกติของฤดูกาล สิ่งแวดลอมเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความอบอุ่นใจและเป็นที่พึ่งทางใจ ซึ่งหม่อมเจ้าหญิงพูนพิสมัย ดิศกุล (๒๕๒๒ : ๑) ได้ทรงอธิบายว่า ความเชื่อเกิดจากการยอมรับในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจ ดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูรู้คุณ

ภัทราวรรณ จันทร์ธราษ (๒๕๓๕ : ๑๐๔-๑๐๕) ได้แบ่งความเชื่อของมนุษย์เป็น ๒ ประเภท คือ ความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ และความเชื่อในธรรมชาติ ดังนี้

- ๑) ความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อในภูตผีวิญญาณต่าง ๆ ความเชื่อดังกล่าวเป็นวิธีการหรือความพยายามที่มนุษย์ใช้อธิบายโลกรอบ ๆ ตัวเอง ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องที่ไม่รู้ และอธิบายกัน

ด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ผ่นตเพราะ
 นาคให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟาแลบก็ว่าแสงจากนางเมขลาส่องแก้ว ฟาผ่าก็เชื่อว่า
 เป็นเพราะรามสูรขว้างขวาน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็คิดว่าเกิดความโกรธไม่พอใจของเทพเจ้า
 หรือภูตผีวิญญาน หรือเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังบังคับให้เป็นไป
 อำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติจึงสามารถให้ทั้งผลดีและผลร้ายต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ
 มนุษย์ได้ ความเชื่อนี้จึงเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นพิธีกรรม

ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาตินี้ยังแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ ความเชื่อที่อยู่ในรูปศาสนา (Religion)

๑.๒ ความเชื่อที่เป็นไสยศาสตร์ (Magic)

๒) ความเชื่อในธรรมชาติ ถือเป็นระบบความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีพื้นฐานทาง
 ความคิดหรือสมมุติฐานที่ว่า จักรวาลของเรามีระบบการทำงาน มีการเคลื่อนไหวไปตาม
 ระบบของธรรมชาติมากกว่าเกิดจากพลัง หรือการควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติอื่นใด
 โดยอธิบายได้จากผลการศึกษาทดลองและความผิดพลาดที่มนุษย์ได้พยายามศึกษาทำความเข้าใจ
 ด้วยวิธีการเรียกว่า “เป็นวิทยาศาสตร์” (Scientific) วิธีการนี้มีกระบวนการสำคัญที่
 ขึ้นอยู่กับการหาข้อเท็จจริง การหาผลสรุปเพื่อใช้อธิบาย และคาดคะเนเหตุการณ์หรือสิ่งที่
 ไม่รู้ทั้งหลาย โดยมีนักวิทยาศาสตร์เป็นคนกลางหรือเป็นผู้อธิบายปรากฏการณ์ของ
 จักรวาล ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์มากกว่าจะใช้อธิบายด้วยศาสนาหรือไสยศาสตร์

ความเชื่อมีพื้นฐานมาจากความต้องการของมนุษย์ในการที่จะอยู่รอดปลอดภัยและมีความสุข อารมณ์
 ความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตนั้นเรียกว่าความกลัว ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้มนุษย์ต้องหาที่ยึดเหนี่ยว
 หรือตัวช่วยในการทำให้เกิดความมั่นใจว่าตนจะอยู่รอดปลอดภัยและมีความสุข ก่อนมีศาสนาก็ยึดเอาผีบาง
 เทวดาเป็นที่พึ่ง เมื่อมีศาสนาก็ยึดเอาคำสั่งสอนของศาสดามาปฏิบัติ การยินยอมปฏิบัติตามสิ่งที่ตนยึดมั่น
 นั้นเอง เรียกว่าความเชื่อ เมื่อปฏิบัติแล้วเกิดความมั่นใจ ก็ทำให้มีความสุข ยิ่งถ้าเกิดปาฏิหาริย์ทำให้ได้สิ่งที่หวัง
 ก็ยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่าความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว แล้วความเชื่อนั้นก็ถูกส่งทอดต่อกันมายังรุ่นลูก หลาน
 เหลน หรือจากครูผู้ศิษย์ ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นต่อ ๆ มา ส่วนมากเป็นการสืบทอดกันแบบปาก
 ต่อปาก และปรากฏมากในเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดกันมาเป็นนิทานหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน ล้วนมีสาระที่แตกต่าง
 กันไป ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านดนตรีประจำถิ่นของชาวไทยใหญ่ก็มี
 พื้นฐานมาจากความเชื่อของคนในสังคมของท้องถิ่นนั้น ส่วนหนึ่งมีอิทธิพลมาจากความเชื่อในเรื่องผีหรือสิ่ง
 เหนือธรรมชาติอื่น ๆ ผนวกกับความเชื่อตามหลักปฏิบัติทางศาสนา หลักอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวไทยใหญ่
 ได้แก่ ศาสนาพุทธ ดังนั้น รูปแบบของประเพณีและพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ด้าน
 ดนตรีจึงสะท้อนถึงความเชื่อแบบผสมผสานซึ่งปรากฏให้เห็น เช่น ในขั้นตอนของพิธีกรรมไหว้ครู การกล่าว
 บูชาสิ่งที่ศิลปินเลื่อมใสศรัทธา ตลอดจนเครื่องบูชาซึ่งมีนัยแห่งความสำคัญตามความเชื่อแฝงอยู่ด้วย เป็นต้น

วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวไทใหญ่

วิถีของชาวไทใหญ่ในอดีตนั้นไม่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การศึกษาความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่นั้นจึงอาศัยการศึกษาจากวรรณกรรมตำนานดั้งที่เจียงฮิงเหลียงได้ศึกษาดำเนินเรื่องขุนยี่คำคำที่สะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทใหญ่ให้เห็นอย่างเด่นชัด ตำนานนี้เป็นเรื่องราวของขุนยี่คำคำเจ้าเมืองไทใหญ่ ที่ทำสงครามกับปองกาย เจ้าเมืองเชียงคำ เพื่อแย่งชิงนางอูปม เอกสารลายลักษณ์อักษรที่เหลืออยู่และใช้ในการศึกษาเป็นภาคสุดท้ายใน ๓ ภาคของตำนานนี้ โดยเป็นตอนสงครามชิงนางที่นอกจากจะมีความงามด้านภาษาแล้ว โดยรวม ตำนานขุนยี่คำคำยังแสดงถึงค่านิยมยกย่องผู้เก่งกล้าในการศึกซึ่งคนเหล่านี้จะได้รับสิทธิพิเศษทางฐานะและชนชั้นในสังคม แสดงถึงจุดมุ่งหมายของการสู้รบในสมัยนั้นที่เป็นไปเพื่อแย่งชิงทรัพย์สิน ผู้คน และนางอันเป็นที่รัก และสะท้อนสภาพสังคมไทใหญ่ที่ใช้ช้างเป็นสัตว์สำคัญในการรบ วัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ปรากฏในตำนานนี้ทั้งความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและความเชื่อเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติคือความเชื่อในผีสาวเทวดา อันมี แลงคอน เทพผู้ปกป้องดูแลเมือง ดวงวิญญาณของเจ้าเมืองหรือวีรบุรุษของเมืองที่แทนรูปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่เสื้อบ้านหรือเจ้าหอบ้าน ดวงวิญญาณของผู้บุกเบิกสร้างหมู่บ้าน และใจบ้าน ที่ใช้เสา ก้อนหิน หรือห่อผ้าเป็นที่หมาย ชาวไทใหญ่จะมีการเซ่นไหว้ดวงวิญญาณเหล่านี้ตามเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนั้นก็ยังมีความเชื่อเรื่องการใช้เวทมนตร์แปลงกาย ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม การทำนายฝัน ความเชื่อในผีอื่น ๆ ส่วนพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติมีคือ การทำนายกระดูกไก่ อันเป็นการฆ่าไก่ดูลักษณะกระดูกเพื่อบอกชะชชะหรือความพ่ายแพ้ในการศึก การเซ่นผีเรียกขวัญศัตรูที่จัดขึ้นเพื่อข่มขวัญศัตรูและเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่กองทัพ ธรรมเนียมไทใหญ่อย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักประวัติศาสตร์นามฮาร์วีย์ คืองานศพเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่มีการสังหารช้าง ม้า และข้าทาสส่งไปพร้อมพระศพเจ้าฟ้า ธรรมเนียมดังกล่าวไม่พบในเอกสารหรือตำนานฝ่ายไทใหญ่ แต่หากเป็นจริงก็แสดงถึงความเชื่อในชีวิตหลังความตายอีกด้วย ความเชื่ออีกประเภทหนึ่งของชาวไทใหญ่คือความเชื่อเกี่ยวกับวิถีชีวิตนั้นก่อให้เกิดประเพณีตั้งแต่เกิดจนตาย วัยแรกเกิดมีพิธีอาบน้ำทารก และพิธีโกนผมไฟ วัยหนุ่มสาวมีการคบหาเกี่ยวพาโดยใช้การร้องเพลง คีตพิน และขับกลอนที่เรียกว่าคำเขียว การแต่งงานมีการสู่ขอและมีพิธีเรียกว่าเห็นแขกหรือกินแขก ส่วนใหญ่จะเป็นการแต่งงาน ก่อร่างคือ ฝ่ายหญิงจะไปอยู่บ้านฝ่ายชายและดูแลครอบครัวฝ่ายสามี คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มตามวัยและสถานภาพเป็นกลุ่ม บ่าวสาว กลุ่มหัวพ่อหัวแม่ กลุ่มผู้อาวุโส ส่วนงานศพจะมีพิธีเกี่ยวกับผีสาว และฝังศพในพื้นที่สูงใกล้หมู่บ้าน ชาวไทใหญ่เชื่อว่าผีเจ้าที่เจ้าทางหรือขวัญอยู่ในธรรมชาติทุกอย่าง จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเซ่นไหว้ผีและเชิญขวัญในทุกกิจกรรมของการดำรงชีวิต ทั้งการไหว้ผีเรือน ผีนา ปู่ย่า ขวัญข้าวต่าง ๆ ชาวไทใหญ่เริ่มรู้จักพุทธศาสนาในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ผ่านทางอาณาจักรเชียงใหม่ที่ขณะนั้นรับนับถือพุทธศาสนามั่นคงแล้ว โดยมีพระภิกษุจากเชียงใหม่เดินทางไปเผยแผ่พุทธศาสนานิกายโยนที่อาณาจักรไทใหญ่ ทั้งต่อมาในรัชสมัยเจ้าหลวงคำแข่งฟ้าได้พบพระพุทธสิหิงค์ที่ถูกนำมาจากเชียงใหม่มายังอาณาจักรแสนหวี

ก่อนหน้านี้และสูญหายไป มีการสร้างวัดประดิษฐานพระพุทธรูปหิ้งค์ และนับแต่นั้นมา ศาสนาพุทธนิกาย โยนกัแพร่หลายรุ่งเรืองขึ้น ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่ายังมีการเผยแผ่พุทธศาสนานิกายพม่า เข้าไปยังอาณาจักรแสนหวีและอาณาจักรเมืองมวหลวงของไทใหญ่อีก การเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง ๒ ครั้ง ทำให้ชาวไทใหญ่มีศรัทธาแก่กล้าในพุทธศาสนา ความเชื่อผีสางดั้งเดิมลดลง เริ่มมีการจัดงานประเพณีและงานปอยต่าง ๆ ตามคติพุทธ ซึ่งงานประเพณีเหล่านี้เป็นโอกาสให้ ชาวไทใหญ่ได้มารวมตัวกันพบปะ สังสรรค์และช่วยงาน เป็นการแสดงความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อต่อกัน ทั้งทำให้สามารถสืบทอด ขนบธรรมเนียมประเพณีเก่าไว้ได้ต่อมา ประเพณีของชาวไทใหญ่นี้มักประกอบด้วยกิจกรรมความบันเทิงต่าง ๆ และการเลี้ยงอาหารมากมาย นอกจากนั้นชาวไทใหญ่ก็ยังมีวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย อาหารการกิน และดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์อีกด้วย วัฒนธรรมประเพณีของ ชาวไทใหญ่นี้หล่อหลอมขึ้นด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การ ทำมาหากิน พฤติกรรม และค่านิยม ชุมชนจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะขึ้น

การศึกษาให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ด้าน ดนตรีไทใหญ่ มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาจากผู้รู้ และผู้รู้ที่รู้จริงก็คือศิลปินดนตรีของชาวไทใหญ่นั้นเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอองค์ความรู้ที่ได้เรียบเรียงมาจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ซึ่งเป็นศิลปินอาวุโสผู้มี ประสบการณ์ในการแสดงดนตรี ทั้งศิลปินตอยฮอฮอร์น ตลอดจนการถ่ายทอดวิชาความรู้รวมถึงพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องมาเป็นเวลากว่าครึ่งชีวิต ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

บทสัมภาษณ์ศิลปินดนตรีไทใหญ่

๑.) ครูบุญพบ วัฒนวงศ์

ครูบุญพบ วัฒนวงศ์ ศิลปินกลองกันยาว คนตรีตอยฮอฮั่น อายุ ๘๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๖ หมู่ ๘ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูบุญพบ วัฒนวงศ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ภาพวงตอยฮอฮั่น

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

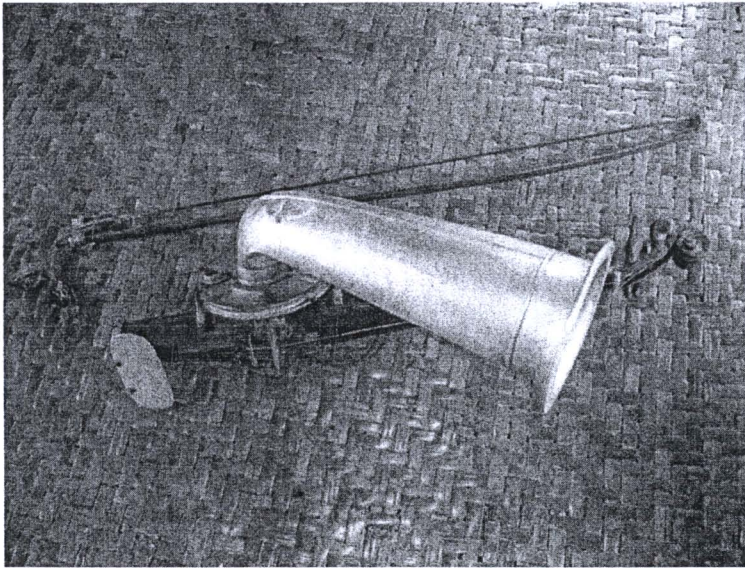
การถ่ายทอดความรู้

ครูบุญพบเล่าว่าครูเรียบจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ต้นตระกูลมีเชื้อสายไทใหญ่ โดยคุณปู่เป็นคนไต^{*} หรือไทใหญ่มากจากเมืองไตหรือรัฐฉานในสหภาพพม่า คุณพ่อของครูคือ นายเงง วัฒนวงศ์ สามารถพูดภาษาพม่าได้ด้วย ส่วนตัวคุณครูบุญพบเองพูดได้เฉพาะภาษาไทใหญ่และภาษาไทย นอกจากนี้ครอบครัวของครูยังเป็นครอบครัวดนตรี กล่าวคือ ทั้งคุณปู่ คุณพ่อและคุณแม่คือนางคำหลู่หรือพรรณิ วัฒนวงศ์ ล้วนเป็นดนตรี โดยคุณพ่อเล่นตอยอฮอร์น^๒ (ไวโอลินไทใหญ่) และดนตรีพื้นเมืองอื่นๆ โดยเรียนจากครูชาวพม่าที่มาสอนที่วัดหัวเวียง วัดก้าก่อ ส่วนคุณแม่มีความสามารถทั้งร้องทั้งรำ ครูบุญพบยังได้เล่าถึงความเป็นมาของวงดนตรีตอยอฮอร์นว่ามีมาตั้งแต่ก่อตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนที่มีการปกครองแบบระบบเจ้าฟ้า เมื่อขึ้นปกครองเมืองแล้ว เจ้าฟ้าแต่ละองค์ก็จัดตั้งวงดนตรีขึ้นมาฝึกสอนการเล่น การรำรำ จะมีการฟ้อนอาทิตย์ละ ๑ ครั้ง แสดงหน้าพระที่นั่งเจ้าฟ้า ต่อมามีการปรับเปลี่ยนยกเลิกระบบเจ้าฟ้ามาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแทน ดนตรีตอยอฮอร์นเลยเปรียบเป็นดนตรีไทใหญ่ไป ปัจจุบันวงดนตรีตอยอฮอร์นในอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ยังเล่นได้สมบูรณ์แบบเหลืออยู่เพียงวงเดียว คือคณะดนตรีเมืองสามหมอกของครูบุญพบ ที่ได้รับสืบทอดมาจากคุณพ่อ สำหรับวงดนตรีตอยอฮอร์นในสหภาพพม่าเป็นที่นิยมมากหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา) สิ้นสุดลง ชาวพม่าเป็นผู้ประดิษฐ์ตอยอฮอร์นระหว่างภัยสงคราม โดยดัดแปลงประยุกต์จากเครื่องดนตรีที่เห็นเชลยศึกเล่นเครื่องดนตรีหลักในวงตอยอฮอร์นซึ่งทางพม่าเรียกว่า “อะจิงไต” ประกอบด้วย กลองชุด ฉิ่ง ฉาบ แบน โจอ ตอยอฮอร์น คีย์บอร์ด (สมัยก่อนใช้หีบเพลงชักหรือแอ็คคอเดียน) ฆ้องวง ระนาดเหล็ก เครื่องดนตรีที่เป็นจุดเด่น คือ ตอยอฮอร์นซึ่งมีลักษณะคล้ายไวโอลิน การเล่น การสีเหมือนไวโอลินทุกประการแต่ตอยอฮอร์นมีเสียงกังวานไพเราะกว่า วิธีและลักษณะการเล่นของวงตอยอฮอร์นนั่น แบนโจใช้ดีดเหมือนกีตาร์แต่จะมี ๔ สาย กลองใช้ตี ฉิ่งฉาบ ใช้เคาะจังหวะ ส่วนคีย์บอร์ดใช้แทนหีบเพลงใช้ชักเป็นเสียง และตอยอฮอร์นใช้สีเหมือนไวโอลิน บทเพลงและบทร้องของดนตรีตอยอฮอร์นล้วนมีลักษณะคล้ายคลึงกับแบบของทางพม่า ประกอบด้วยเพลงดอเห่หย่วน ดอเหม่จูน ขึ้นใหญ่ใหม่สูงหมอกหอมฮีน มองโล่ว ตาย่าตามโจง เมตคำตาดัดตอ ความปานแซง อะโหม่งตอ ต๊ะคินลูน เป็นต้น

* ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ - ไทย โดยสถาบันภาษาศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เขียนว่า “ไต” (๒๕๕๒: ๒๒๑)

^๒ ตอยอฮอร์น เป็นชื่อเรียกการผสมวงในการแสดงดนตรีพื้นบ้านประเภทหนึ่ง ที่คิดค้นกันขึ้นมาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อก่อนเรียกดนตรีเทศบาล เป็นการผสมวงที่นำเอาเครื่องดนตรีต่างๆ มาบรรเลงร่วมกัน ประกอบด้วยตอยอฮอร์น แบนโจ แอ็คคอเดียน กลองพม่า เครื่องเคาะจังหวะที่เรียกว่า จี และมีการเป่าใบไม้ร่วมด้วย นิยมบรรเลงเป็นแนวเพลงพม่า หรือพม่าประยุกต์ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๔๕: ๑๘๘)

หมายเหตุ ตอยอฮอร์นนั่นในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือเรียก “ฮอนตะยอ” เป็นไวโอลินที่ใช้ปากแทนแทนกลองเสียง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒: ๑๔๕๗)

ภาพตอยอฮอร์น

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทสันต์ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒

แรงบันดาลใจที่ทำให้ครูบุญพบชอบดนตรีมาแต่เยาว์วัยและเห็นว่าการร้องเพลงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสนุกสนานเบิกบานใจ เนื่องจากได้เห็นคุณพ่อบรรเลงกลองและเป่าปี่แน (ปี่ชวา) ถวายเจ้าฟ้าเจ้านาย โดยคุณแม่เป็นคนร้องประกอบกับดนตรีในสมัยก่อน ดนตรีชิ้นแรกที่ครูบุญพบเริ่มเล่น คือ กลองชุด (จะควีน) ผู้สอนดนตรีตอยอฮอร์นและการเป่าใบไม้ให้แก่ครู คือ คุณพ่อของครูเอง การเป่าใบไม้นั้นเริ่มหัดตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี หัดเป่าในขณะที่เข้าป่าไปล่าสัตว์โดยนำใบไม้มาเป่าเลียนแบบเสียงสัตว์ที่จะล่า ต่อมาจึงพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถเป่าเป็นเพลงได้ใบไม้ที่ใช้เป่า เช่น ใบลำไย ใบน้อยหน่า เป็นต้น โดยใบลำไยจะมีเสียงดี ร้องลงมาคือ ใบฝรั่งและใบก้ามปูตามลำดับ นอกจากการชอบร้องเพลงจนเคยได้รางวัลชนะเลิศการประกวดร้องเพลงลูกทุ่งแล้ว คุณครูบุญพบยังสามารถเล่นเครื่องดนตรีได้ทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป่าใบไม้ ตีกลอง เล่นตอยอฮอร์นจะเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ ทุกครั้งที่เข้าร่วมประกวดดนตรีพื้นบ้าน ครูมักชนะเลิศในการประกวดเสมอ เช่น

ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ชนะการประกวดกลองกันยาว งานฤดูหนาวจังหวัดเชียงใหม่ เวทีวิทยาลัยครูเชียงใหม่

ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ชนะการประกวดกลองกันยาว ตีกลองมองมอญชิง งานตลาดนัดออกพรรษา

ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ชนะการประกวดกลองกันยาว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นกรรมการตัดสินดนตรีพื้นบ้านในงานประเพณีต่างๆ

ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ แสดงดนตรีพื้นบ้านงานฉลองครบ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ ณ สวนอัมพร กรุงเทพมหานคร

ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ - ปัจจุบัน ร่วมรับเสด็จแสดงดนตรีหน้าพระที่นั่งทุกครั้งเมื่อเสด็จมาประทับ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลงานที่เผยแพร่และได้รับรางวัลมีดังนี้

- เผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านเอเชียครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๘-๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๑ ที่

กรุงเทพมหานคร

- แสดงและสาธิตศิลปะดนตรีไต ตามงานที่ได้รับเชิญเช่น งานฉลองสายสะพายของนักการเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน การเป่าใบไม้ ณ โรงเรียนมัธยมลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

- เป็นกรรมการการประกวดศิลปกลองศิลปะไต ครั้งที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๒๓ มีนาคม - ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ของมูลนิธิแม่ยุ้น วนาภมล

- ได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินดีเด่น สาขาศิลปะการแสดง เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย พ.ศ. ๒๕๕๑

คุณครูบุญพบกล่าวถึงโอกาสที่ใช้บรรเลงของวงดนตรีคอยอฮอร์นว่า มักใช้แสดงต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การแสดงครั้งที่ครูภาคภูมิใจและปลาบปลื้มเสมอมาคือ ในปี พ.ศ.๒๕๒๕ ได้รับเชิญจากทางจังหวัดแสดงหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จจังหวัดแม่ฮ่องสอน ณ พระตำหนักปางตอง ในบทเพลงแม่ฮ่องสอนแดนไพรและบทเพลงพระราชนิพนธ์ “ชะตาชีวิต” เป็นที่พอพระราชหฤทัยมากจึงพระราชทานเงินให้จำนวน ๓,๐๐๐ บาท นอกจากนี้วงคอยอฮอร์นยังแสดงในงานประเพณีพื้นบ้านต่างๆ ของชาวไทยใหญ่ เช่น ปอยสา่งลองงานทั่วไปที่เจ้าภาพติดต่อมา เป็นต้น นักดนตรีประจำวงของครูบุญพบประกอบด้วย นายมานพ ประเสริฐกุล (มีศักดิ์เป็นน้องชายของครู) ทำหน้าที่ตีกลองกันยาว นายซื่อ ธีรกรไพศาลสุข อายุ ๖๘ ปี เล่นเครื่องกำกับจังหวะ ได้แก่ กรับ ฉิ่ง ฉาบ เด็กชายศรชัย (จ๋านามสกุลไม่ได้) ตีม้องหรือมองหรือฆ้อง โดยมีหลานสาวเป็นผู้รำ หรือฟ้อนรำในภาษาไทยใหญ่เรียกว่า “ก้า” ทั้งก้านกกิ่งกะหล่า” ก้าแลว (ฟ้อนฉาบ) ก้าลายหรือลายก้า” (ฟ้อนการต่อสู้ด้วยมือเปล่าคนเฒ่าคนแก่สมัยก่อนเรียกว่า “ก้าหมอกดินหมอกมือ” ทั้งนี้ก่อนเริ่มต้นการแสดงก้าลาย จะทำการตบป่าผาบหรือตบขนาบโดยใช้มือเปล่า ตบไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกายให้เกิด

๓ ในสารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่ กล่าวว่า “ร่าก เป็นการแสดงอย่างนก โดยผู้แสดงจะแสดงเลียนแบบนกยูง กรีดกรายรำรำแสดงท่าเร่ร่อนสวยใจ ถ้าเป็นชายแต่งกายเป็นนกตัวผู้เรียกว่า กิ่งกะหล่า ถ้าเป็นหญิงแต่งเป็นนกตัวเมียเรียกว่า กิ่งกะหล่า แต่ในภาษาเรียกทั่วไปเรียกว่า ร่ากิ่งกะหล่า มีความหมายว่าเป็นการร่ากทั้งชายและหญิง” (วีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๔๔: ๒๕)

หมายเหตุ คำว่า “กิ่งกะหล่า” เขียนแตกต่างกันหลายคำรา เช่น ในหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดแม่ฮ่องสอนเขียนว่า “กิ่งกะหล่า” ส่วนในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เขียนเป็น “กิ่งกะหล่า” ในขณะที่หนังสือประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน และในหนังสือ การฟ้อนนกกิ่งกะหล่า โดยสา่งคำ จางยอด (ครูไทใหญ่ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์และแสดงงานในอักษรศาสตร์ไทใหญ่ จากรัฐฉานในสหภาพพม่า) เขียนตรงกันว่า “กิ่งกะหล่า” แต่ในพจนานุกรมภาษาไทย-ไทยฯ ใช้ว่า “กิ่งกะหล่า” เป็นต้น

“ธีรยุทธ ขวงศรี กล่าวไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคเหนือ ว่า “...ก้าลายนี้ หากเรียกเป็นภาษาภาคกลางเชิงวิชาการ น่าจะเรียกว่า ร่าทำต่อสู้ด้วยมือเปล่าแบบแสนหวี ส่วนฟ้อนเชิง (อ่าน “ฟ้อนเจิง”) ของเชียงใหม่ น่าจะเรียกว่า ร่าทำต่อสู้ด้วยมือเปล่าแบบล้านนา” (๒๕๔๒: ๒๓๓)

เสียงดังด้วยลีลางดงาม^๕ พร้อมทั้งเสกคาถาอุบายไล่ไปตามแขนขาและทั่วร่างกายเพื่อให้เกิดความคงกระพันชาตรี ครูบุญพบบอกว่า คนตรีไทใหญ่จะใช้แสดงในงานเทศกาลต่างๆ ทั้งงานบุญ งานรื่นเริง และงานศพ จะเริ่มด้วยการบรรเลง เพลงตอเหย่ห่วนและเพลงตอเหม่จุน ดอยฮอฮอร์นใช้ในการบรรเลงการแสดงลิเกไทใหญ่ ซึ่งมีลักษณะคล้ายลิเกภาคกลางแต่ใช้ภาษาไทใหญ่ ครูเล่าว่า ลิเกไทใหญ่ ก่อตั้งโดยพ่อเฒ่าส่าอะจี๊ะเมื่อ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ถือได้ว่าเป็นผู้กำกับการแสดงในคณะลิเกไทใหญ่คนแรก การขับร้องลิเก เรียกว่า เฮ็ดความ นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ครูบุญพบนำการแสดงกิ่งกะหล่ำ โต มาแสดงคนแรก โดยการคิดริเริ่มของอดีตนายกเทศมนตรีของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนสั่งให้ประดิษฐ์ชุดกิ่งกะหล่ำและโต เพื่อนำไปแสดงที่กรุงเทพฯ ผู้ประดิษฐ์หัวโต คือ ลุงดิมะ ศิลปินที่ ลักษณะของโตเป็นการจินตนาการจากสัตว์ป่าหิมพานต์ มีลักษณะคล้ายจามรี ส่วนกิ่งกะหล่ำ คือนกหรือกิ้งก่า ยังมีสัตว์อื่นๆ อีก เช่น วัว ปลา ที่ชาวบ้านเชื่อว่า ในวันออกพรรษา สัตว์ต่างๆ เหล่านี้ จะออกมาวิ่งเล่นเดินรำเพื่อต้อนรับการเสด็จ กลับขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากได้เสด็จไปโปรดพระพุทธมารดาบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ถือเป็นเทศกาลปอยเหลินสิบเอ็ด หรือประเพณีออกพรรษาของชาวจังหวัดแม่ฮ่องสอนงานจะจัดไปจนถึงวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๑ เป็นวันสุดท้ายเรียกว่า ก้อยจ้อด ชาวบ้านจะนำหัวโต กิ่งกะหล่ำ เฝ้าด้วยกันหมดถือว่าเสร็จสิ้นประเพณี แต่ปัจจุบันไม่นิยมเฝ้าเนื่องจากสิ่งของมีราคาแพงมากขึ้น การประดิษฐ์หัวโตกิ่งกะหล่ำแต่ละครั้งสิ้นเปลืองงบประมาณและผู้ที่สามารถประดิษฐ์สัตว์เหล่านี้มีน้อย ครูบุญพบยังกล่าวถึงเครื่องดนตรีไทใหญ่ที่น่าสนใจอีก ๒ ชนิด คือ มอังกากและเต่งตุง โดย มอังกาก คือเครื่องดนตรี ที่ทำจากไม้ไผ่ ด้านหนึ่งมีลักษณะคล้ายกระบวยดักน้ำ อีกด้านหนึ่งมีลักษณะคล้ายทัพพีคดขาว ในอดีตยามว่างชาวบ้านก็จะนำมอังกากสองอันมาเคาะกันทำให้เกิดเสียงกังวานจึงเป็นที่มาของการละเล่นในสมัยปัจจุบัน ส่วนเต่งตุง คือ เครื่องดนตรีไม้ไผ่ประเภทเครื่องสาย ใช้ไม้ไผ่เป็นท่อน ความยาวพอประมาณ มีลักษณะพิเศษคือ สายติดทำมาจากผิวกระบวยกไม้ไผ่เอง คล้ายสายกีตาร์ หรือคล้ายซิง

ภายหลังการเกษียณอายุราชการจากตำแหน่งลูกจ้างประจำที่สำนักงานเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ครูได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษสอนรำและดนตรี ที่โรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน โดยทางสำนักงานเทศบาลเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณจัดซื้อเครื่องดนตรีและส่งเสริมให้เยาวชนสนใจเรียนดนตรีพื้นเมืองสำหรับวิธีการสอนนั้นครูจะสอนด้วยการใช้น้ด (โดยมีผู้ช่วยมาช่วยแกะโน้ตให้) พร้อมทั้งเปิดซีดีการแสดงให้นักเรียนชม นอกจากนี้ คุณครูบุญพบยังได้บันทึกเทปการแสดงกลองกันยาวร่วมกับมหาวิทยาลัยพายัพจัดทำเป็นสื่อการสอนเพื่อจำหน่ายสำหรับโรงเรียนในเขตพื้นที่ภาคเหนือ ปัจจุบันครูยังเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการในการตัดสินเกี่ยวกับการฟ้อนรำด้วย คุณครูบุญพบกล่าวด้วยความเป็นห่วงว่า คนตรีพื้นเมืองจะสูญหายไปพร้อมกับการล่องลอยของชีวิตครูผู้สืบทอดถ่ายทอดความรู้แทนครู ได้มีน้อยมาก

^๕ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอยู่ในลักษณะเดียวกันกับการเล่น หรือการแข่งกีฬาสากลในปัจจุบันที่นักกีฬาต้องทำการยืดกล้ามเนื้อ หรือ Warm up ร่างกายก่อนเพื่อกระตุ้นให้ร่างกายตื่นตัวและกล้ามเนื้อไม่เกิดการบาดเจ็บขณะเล่นหรือแข่งขัน

โดยเฉพาะ วิธีการเป่าใบไม้ ครูจึงปรารภอย่างแรงกล้าให้หน่วยงานรัฐเข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจังทั้งใน ด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และช่วยเหลือในด้านงบประมาณเพื่อจัดหาเครื่องดนตรีให้กับโรงเรียนและนักดนตรีผู้มาเป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียน

พิธีกรรมและความเชื่อ

คุณครูบุญพบเล่าถึงพิธีไหว้ครูรับศิษย์ เครื่องบูชาที่ศิษย์ต้องจัดเตรียมมาประกอบด้วย เทียน ๒ เล่ม รูป ๓ ดอก ดอกไม้ และเงิน ๓๕ บาท จากนั้นจึงกล่าวคำระลึกถึงครูบาอาจารย์ท่านแต่โบราณที่ได้สั่งสอน สืบทอดกันมาครูบอกว่าสมัยก่อนยุคคุณพ่อของครูใช้เงินยกครูในพิธีมอบตัวให้เป็นศิษย์ของครูเพียง ๑๐ สตางค์เท่านั้น

สำหรับการไหว้ครูก่อนทำการแสดงจะใช้เทียน ๒ เล่ม รูป ๓ ดอก ทำการบูชาครู โดยจัดพิธีกรรมที่บ้านด้วยการตั้งจิตอธิษฐานขอให้แสดงได้ดี ไม่ติดขัดเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมและผู้ฟัง คุณครูบุญพบมีความ เชื่อว่าถ้าไม่จัดพิธีบูชาครูก่อนจะประสบเหตุอาเพศได้ตั้งครั้งหนึ่งครูบุญพบรีบร้อนออกไปทำงานโดยไม่ได้ ไหว้ครูก่อนออกแสดง ปรากฏว่าหน้ากลองที่ติดอยู่ขณะแสดงหย่อนลงมากะทันหันโดยไม่ทราบสาเหตุ

ส่วนงานไหว้ครูประจำปีนั้นจะจัดอย่างเรียบง่ายที่บ้าน เป็นพิธีที่มีวัตถุประสงค์แสดงความกตัญญู กตเวทีและความเคารพต่อครูอาจารย์ เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย บายศรี ไก่ต้ม ผลไม้ ขนม และเครื่องบูชา อื่นๆ ที่ลูกศิษย์นำมาร่วมพิธีด้วย

ด้านข้อห้ามนั้น ครูบุญพบบอกว่าห้ามข้ามเครื่องดนตรีเพราะเชื่อกันตลอดมาว่ามีครูบาอาจารย์สถิต อยู่ (บุญพบ วัฒนวงศ์, สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๒.) ครูมานพ ประเสริฐกุล

ครูมานพ ประเสริฐกุล ศิลปินกลองกันยาว กลองมอชิง อายุ ๖๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๘/๓ ถนนศิริมงคล อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูมานพ ประเสริฐกุล

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูมานพกล่าวว่าครูเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ทั้งคุณพ่อและคุณแม่มาจากสหภาพพม่า โดยคุณพ่อเป็นชาวกะเหรี่ยง ส่วนคุณแม่เป็นชาวกะเหรี่ยง^๖ ครูมีความชื่นชอบกลองมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก หัดตีกลองโดยไม่มีครูสอน ใช้วิธีครูพักลักจำคอยติดตามคุณศิลปินท่านอื่นตีแล้วจึงจดจำนำมาฝึกหัด จนปัจจุบันครูสามารถตีกลองได้ทุกประเภท ต่อมาเมื่อมีโอกาสได้เข้าร่วมกับครูบุญพบ วัฒนวงศ์และเพื่อนๆ นักดนตรี นอกจากความสามารถในการตีกลองแล้วครูมานพยังมีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงไทใหญ่ เคยเข้าร่วมประกวดจนได้รับรางวัลชนะเลิศในงานประกวดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนของสำนักงานเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

^๖ คองสูหรือปะโอ เป็นนามที่ชาวไทยใหญ่หรือไตในรัฐฉานเรียกชนเผ่านี้ ส่วนชาวพม่าเรียก “คองคู” แปลว่า “ชาวเขา” หรือ “คนคอย” พวกกระเหรี่ยง เผ่าสะกอเรียกปะโอเป็นกระเหรี่ยงคำพวกเขาเรียกตนเองว่า “โป่ว” หรือ “พะโอ” ซึ่งฟังแล้วก็เหมือนกับนามกระเหรี่ยงเผ่าโป่วแต่ไม่ยอมรับว่าตนเป็นกระเหรี่ยงพวกหนึ่ง ในภาคเหนือของประเทศไทย ปะโอเป็นชาติหนึ่งที่รู้จักกันมานานแล้ว พวกนี้ชอบอยู่ปะปนกับพวกคนไทยใหญ่ ไทยจีนตามจังหวัดชายแดน (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๔๕: ๒๕๘)

ภาพक्रमานพตีกลอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

क्रमานพเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนครูชอบเที่ยวตามงานวัดต่างๆทั้งในเมืองและนอกเมือง ได้เห็นการแสดงฟ้อนกิ่งกะหล่ำของชาวบ้าน การฟ้อนกิ่งกะหล่ำในยุคนั้นยังไม่มีลีลันมากนัก จะใช้กระดาดสาย้อมสีนำมาตกแต่งเป็นลวดลายให้ดูสวยงาม โดยมีผู้ชายสูงอายุเป็นคนฟ้อนโดยสวมใส่หน้ากากแทนการแต่งหน้า และจะแสดงในช่วงงานออกพรรษาเท่านั้น พอเสร็จงานก็จะเผาทิ้งทั้งหมด ส่วนการรำโต้นั้นสมัยก่อนชาวบ้านไม่มีผ้าแพรที่สวยงามเพื่อใช้ตกแต่งโคก็ใช้ใบตองกล้วยแทนจึงเป็นที่มาของคำไทใหญ่ว่า “โคต้องกล้วย”^๑ แต่โบราณมาเชื่อว่าผู้ที่ได้พบเห็นการรำน รำโค ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เพราะคำว่าโคในภาษาไทยใหญ่ หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง ความเจริญก้าวหน้า ประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๕ ครุมานพเริ่มคิดค้นวิธีใหม่ๆ เพื่อให้การแสดงมีสีสันและสวยงามยิ่งขึ้น รวมทั้งคิดค้นท่าฟ้อนขึ้นมาใหม่โดยประยุกต์ท่าฟ้อนเพิ่มขึ้นจากท่าฟ้อนเดิม เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี ได้ก่อตั้งคณะของตนเองขึ้นมาและตั้งชื่อคณะว่า “คณะนายนามพ” โดยรับงานแสดงทั้งคนตรีพื้นเมืองและคณะศิลปะการแสดงไทใหญ่ อาทิ กลองกันยาว รำนกิ่งกะหล่ำ รำดาบ เป็นต้น มาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ลูกหลานของครูสามารถเล่นดนตรีและออกงานได้ทุกคนโดยลูกของครูชื่อนางสาวสายสุนีย์ ประเสริฐกุล เป็นผู้สืบทอดกิจการ

ปัจจุบันเยาวชนให้ความสำคัญกับดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นเมืองมากขึ้น ครูได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับเด็กนักเรียนที่สนใจ การก้ำแลว รำโค รำกิ่งกะหล่ำ ฯลฯ โดยक्रमานพรับเป็นวิทยากรในโรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนบ้านกุงไม้สัก โรงเรียน อบจ.บ้านจองคำ โรงเรียนห้องสอนศึกษา โรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นต้น โดยนำเครื่องดนตรีส่วนตัวของครูไปสาธิตและให้เด็กฝึกหัด นอกจากนี้ยัง

^๑ ต่างคำ จางยอค กล่าวว่า “ลักษณะของโคตองกล้วยนั้นดูไม่ยากนัก เพราะว่าชนโต้นั้นเขาต้องกล้วยมาฉีกทำเป็นชน ห้วนนั้นบางที่เอามะละกอกำก็มี จะเล่นคนเดียว ทำขาล้อมออกมาอีก ที่หลังโคทำให้เหมือนมีคนขี่โค แต่คนเล่นนั้นจะทำสายคล้องคอเล่นง่ายๆ ให้ออกแนวตลกมากๆ ไม่มีลีลาอะไรมาาก จะเล่นกันทุกๆ ที่ในงานออกพรรษาหรือเทศกาลต่างๆ”

มีเด็กๆ มาเรียนกับครูทุกวันในช่วงเย็นวิธีการสอนนั้นครูมานจะสาธิตให้ดูเช่น ตีกลอง แล้วให้เด็กปฏิบัติตาม ทุกวันนี้ครูมานพมีลูกศิษย์มากมาย นอกจากการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้เยาวชนแล้วครูยังได้รับเชิญไปเป็นกรรมการตัดสินการประกวดเป็นประจำ

ครูมานพให้ความเห็นว่าวงดนตรีกลองกันยาวและวงมอชิงจะไม่สูญหายไปจากวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะเป็นคนตรีหลักที่ใช้สร้างความสนุกสนานรื่นเริงให้แก่ผู้ที่มาร่วมงานในการเฉลิมฉลองหรืองานปอยและงานประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญซึ่งมีกิจกรรมที่ปฏิบัติกันเกือบทั้งปี เช่น งานประเพณีปอยส่างลอง งานบุญบั้งไฟ (ซึ่งจัดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา พร้อมทั้งขอฝนให้ตกลงมาตามฤดูกาล ในประเพณีปอยจำตี้^๔ หรือประเพณีเจดีย์ทราย) เทศกาลออกพรรษาหรือปอยเหลินสิบเอ็ด เป็นต้น อีกทั้งการรำกิ้งกะหล่ำซึ่งมีท่ารำคล้ายกับกัณทร และรำโตคงจะดำรงอยู่ได้ไม่สูญหายเช่นกัน เพราะเป็นการฟ้อนตามความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ชาวไทใหญ่เคารพนับถือสืบทอดกันมาช้านาน การฟ้อนกิ้งกะหล่ำและฟ้อนโตเป็นการจำลองเหตุการณ์ตามพุทธประวัติ ที่เหล่าสัตว์ในป่าหิมพานต์(สัตว์ในจินตนาการ) ต่างยินดีปรีดาออกมาฟ้อนรำ เพื่อเป็นการต้อนรับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสด็จกลับจากการโปรดพุทธมารดาบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลงมายังโลกมนุษย์ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑

ครูมานพปรารถนาให้หน่วยงานราชการช่วยสงวนลิขสิทธิ์เรื่องร้านก รำโต รำดาบ การบรรเลงกลองกันยาว ฯลฯ^๕ เพราะในปัจจุบันศิลปินดนตรีและการแสดงเหล่านี้ได้แพร่หลายไปในจังหวัดต่างๆ เช่น จังหวัดลำปาง ซึ่งมีการผลิตปีกนก ดาบ จำหน่ายเอง หรือ กลองกันยาวที่ชาวเชียงใหม่เรียกต่างกันไปตามท้องถิ่นว่ากลองปู่เจ๋ ปู่เจ๋ ปัดเจ๋ อุเจ๋ อูเจ๋ เป็นต้นได้ถูกกล่าวขานกลายเป็นกลองประจำจังหวัดเชียงใหม่ไปแล้วนั้น(ครูมานพเล่าที่มาของ “กลองปู่เจ๋” ที่เล่าขานกันมาว่า แต่เดิมมีคนจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ชื่อเจ๋ได้ย้ายไปอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่และได้นำศิลปะการตีกลองกันยาวไปแสดงและสอนให้แก่ลูกศิษย์ที่นั่น ชาวเชียงใหม่จึงเรียกว่า กลองปู่เจ๋ มาแต่บัดนั้น) ซึ่งตามข้อเท็จจริงทั้งการตีกลองกันยาว ร้านก รำโต รำดาบ ฯลฯ มีต้นกำเนิดอยู่ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงอยากให้ช่วยกันอนุรักษ์รักษาลิขสิทธิ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวแม่ฮ่องสอนสืบต่อไป

^๔ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กล่าวไว้ว่า “เดือน ๖ ไตเรียกว่า “เหลินหก” มีงานประเพณีปอยจำตี้หรือกองมูทราย ปอยบอไฟ หอยหอมต่อไหลง (มรุปายาส) ภาษาปุงนา (ปฺโรหิต) เรียกว่า “ปิกชะหย่าตี้” ภาษาพม่าเรียกว่า “กะส่งละ” ธาตุประจำเดือน คือ ปฐวีธาตุ ธาตุดิน เป็นเดือนที่มีลักษณะแข็ง ดอกไม้ประจำราศี คือ ดอกจำปากาไหลง หรือดอกจำแป่ (ดอกต้นทม) ดอกก้านจ็อก (ดอกช่อนกลั่น) งานทำบุญในวันเพ็ญเดือน ๖ วันวิสาขบูชา จะมีการถวายเจดีย์ทราย ไตเรียกว่า “ปอยจำตี้ชาย” มีการแจกข้าวห่อแล้วมีการจุดบั้งไฟ ตอนเช้าจะมีถวายข้าวมรุปายาส (คนไตเรียกว่า “หอมต่อหลวง”) คือถวายข้าว ๔๕ ก้อน ถือว่าได้บุญมากได้อานิสงส์ “อะกโยก้า ฮองแสนกำผ่า” (อานิสงส์ ๑ แสนกัลป์) ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมะหรือลิกไหลงเรื่อง นางโหมถามโพ ในวันเดือนเพ็ญนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่จะไปจะไปจำลองแบบ นอนวัดฟังธรรมเรียกว่า “ถอมลิก” ที่วัด (๒๕๔๒: ๒๒๘ - ๒๒๙)

^๕ ในตัวเมืองเชียงใหม่จะเรียกว่า “กลองปู่เจ๋” คนไทใหญ่เรียกว่า “กลองกันยาว” (ต่างคำ จางยอด, ๒๕๔๘: ๕)

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครุमानพกล่าวว่าการไหว้ครูของศิลปินชาวไทยใหญ่มีหลายประเภท เช่น พิธีไหว้ครูของผู้เริ่มเรียนตีกลองกันยาว รำกิ่งกะหล่ำ รำดาบ ฯลฯ จะประกอบพิธีบูชาครู ที่บ้านของครุमानพโดยจะมีการจัดตั้งโต๊ะครูพร้อมเครื่องบูชาที่ครูจัดเตรียมไว้ โดยลูกศิษย์ไม่ต้องนำสิ่งใดมา เครื่องบูชาครู^{๑๑} ประกอบด้วย

๑. กะละมังหรือเฝืน^{๑๒}ครู สำหรับใส่เครื่องบูชา
๒. ข้าวสาร ๓.๕ ลิตร เท่ากับ ๑ แเป (มาตรการตวงของชาวไทยใหญ่)
๓. มะพร้าวมีก้านที่สมบูรณ์ ๑ ลูก
๔. กล้วยดิบ ๒ หวี
๕. ผ้าขาว ผ้าแดง
๖. หมากพลู ๒ ชุค
๗. ยาสูบ
๘. ดอกไม้สีขาว
๙. เงิน ๑๕๕ บาท
๑๐. น้ำส้มป่อย ๑ ขัน
๑๑. รูป ๗ ดอก เทียน ๑ เล่ม

เมื่อจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้เรียบร้อยแล้ว ครุमानพจะเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครู โดยนำลูกศิษย์ทุกคนเข้ามาร่วมในพิธีกรรมด้วย หลังจากทำการไหว้ครูที่โต๊ะครูเรียบร้อยแล้ว ลูกศิษย์ที่มาเข้าพิธีก็จะเข้ามาไหว้ครุमानพจึงจะถือว่าเสร็จสิ้นพิธี ถ้ารับงานแสดงไว้ก่อนไปแสดงทั้งครุमानพและศิษย์จะทำพิธีไหว้ครูที่บ้านครุमानพ โดยครุमानพจะจุดเทียนและจุดรูป ๗ ดอก แล้วนำดอกไม้ชุบน้ำส้มป่อยประพรมลงบนเครื่อง

^{๑๑} อุปกรณ์เครื่องของในขันในพิธีรับศิษย์ของต่างคำ จางยอด มีดังนี้

๑. ข้าวเปลือก ๑ เป้
 ๒. เงินขันครู ๒๗๐ บาท
 ๓. ธงเหลือง ๒ ตัว
 ๔. ธงเขียวหลายรุ่นก็หลายตัว
 ๕. หมั่นแดง (ผ้าแดง)
 ๖. ผลไม้ ๗ ชนิด
 ๗. ดอกไม้ ๗ ชนิด
 ๘. น้ำ ๗ กระบอก (กระบอกไม้)
- (๒๕๔๘: ๘๖-๘๗)

^{๑๒} ในพจนานุกรมไทใหญ่-ไทย อธิบายว่า “เฝืน” หมายถึงขันโตกชนิดมีขาตั้ง (๒๕๕๒: ๒๕๒) ส่วนคำว่า “กะละมัง” ภาษาไทใหญ่เรียก “หว่านจะหล่ง” (๒๕๕๒: ๓๗๓)

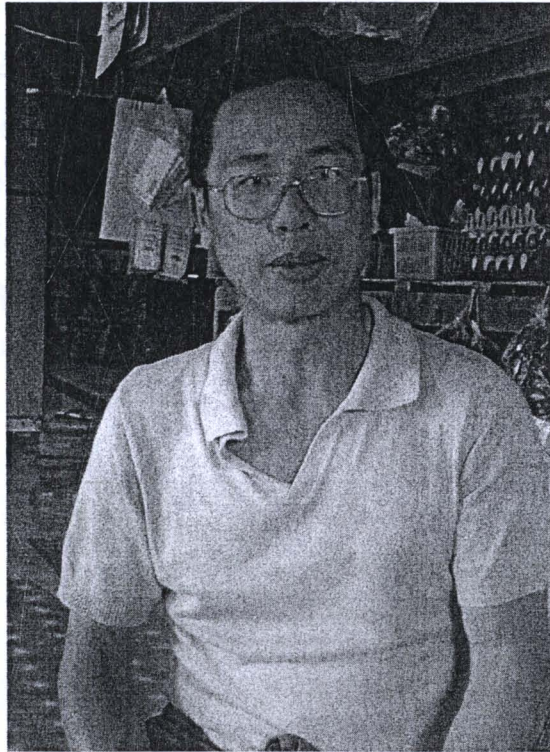
ดนตรี ด้วยมีความเชื่อว่า นอกจากเป็นการบูชาครูแล้วยังเป็นการบอกกล่าวขอพรครูช่วยให้การแสดงไม่ติดขัด ตีกลองได้เสียงดังไพเราะ ถ้าหากไม่ไหว้ครูก่อนจะไปแสดงก็อาจจะเกิดอุปสรรคทำให้การแสดงไม่ราบรื่นเช่น อาจจะโดนคมดาบทิ่มแทง ดังตัวอย่างที่เคยบังเกิดขึ้นแล้วเมื่อครั้งไปแสดงในงานเทศกาลปอยเห่ลินลิมเอ็ด ลูกศิษย์ไม่ได้ไหว้ครูก่อนขณะแสดงถูกคมดาบบาดเจ็บจนต้องหยุดการแสดงหลังจากนั้นจึงต้องมาขอขมาครู

ครูมานพกล่าวว่าเมื่อไปถึงบ้านงานหรือสถานที่แสดง ไม่ต้องไหว้ครูก่อนแสดงอีกเพราะประกอบพิธีที่บ้านเรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นครูจะไม่มีการจัดงานไหว้ครูประจำปีด้วย

สำหรับเรื่องข้อห้ามนั้นครูมานพบอกว่าทั้งนักดนตรีและนักแสดง ห้ามข้ามเครื่องดนตรีและอุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดง รวมทั้งไม่ควรแสดงในงานศพ (มานพ ประเสริฐกุล, สัมภาษณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๓.) ครูสมพงศ์ หิรัญโกเมนทร์

ครูสมพงศ์ หิรัญโกเมนทร์ ศิลปินจิตรกรรมหรือลัทธิไทใหญ่ อายุ ๕๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๑ ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูสมพงศ์ หิรัญโกเมนทร์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บินทลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

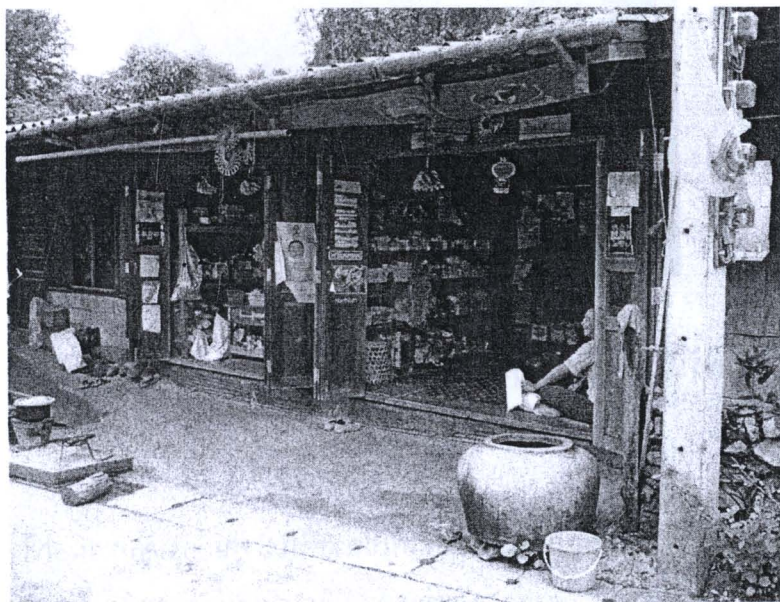
ครูสมพงศ์เล่าว่าครูเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ ๖ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปางมะผ้าเป็นชาวไทใหญ่จากสหภาพพม่า ครูช่วยคุณพ่อคุณแม่คือนายทุนและนางหละทำนาทำสวนมาตั้งแต่เด็ก ส่วนดนตรีพื้นเมืองและลัทธิไทใหญ่มารเริ่มเรียนเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑ โดยเรียนกับครูชาวพม่า และซื้อซีดีของพม่าที่นำมาขายในหมู่บ้านมาฟังและร่วมซ้อมกับเพื่อนๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งเพื่อนบ้านแต่ละคนต่างพร้อมใจกันเสียสละมารวมตัวกันจัดตั้งวงมี กำนันพรหม คำเขียว เป็นผู้ก่อตั้งโดยใช้ชื่อคณะว่า “กลุ่มอนุรักษ์ลัทธิไทใหญ่” สาเหตุสำคัญที่เกิดการรวมตัวกันดังกล่าวเพราะเกรงว่าดนตรีไทใหญ่จะสูญหายไปประกอบกับแต่เดิมมีกลุ่มเยาวชนชื่อคณะสยามเมืองศรีเป็นคณะสาวรำวงรับแสดงในงานต่างๆ แต่ทางจังหวัดไม่ให้เห็น

ครูสมพงศ์ กล่าวว่าเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจิตรกรรมหรือลัทธิไทใหญ่นั้นประกอบด้วย ข้องหรือม้องแว้ง ระนาดหรือปัดตะล้า กลอง ม้องแบน ไวโอลินซอนหรือตอยอ เครื่องเคาะหรือจี แบนโจ

และปีทั้งนี้เครื่องดนตรีของคณะจะซื้อจากวงลิเกไทใหญ่ที่เลิกแสดงแล้ว ปรากฏว่า วงดนตรีของครูได้รับรางวัลศิลปวัฒนธรรมดีเด่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปัจจุบันภรรยาครูเป็นผู้ขับร้องในวงส่วน ครูสมพงค์นอกจากเป็นนักดนตรีฆ้องวง ๕ ลูก ประจำคณะแล้วยังเป็นประธานกลุ่มลิเกไทใหญ่บ้านแม่ละนา ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลปางมะผ้า และแพทย์ประจำตำบลปางมะผ้าด้วยรวมทั้งเป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้สืบสานวัฒนธรรมไทใหญ่และยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรสอนเด็กนักเรียน “กลุ่มรักถิ่น” ของโรงเรียนบ้านแม่ละนาด้วย

ครูสมพงค์ ให้ความเห็นว่าดนตรีและลิเกไทใหญ่คงจะไม่สูญหายเพราะหน่วยงานราชการยังคงให้ความสำคัญ สนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพราะตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาและช่วยกันดำรงรักษาให้คงอยู่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบต่อไป ความปรารถนาของครูขณะนี้อยากให้ทางราชการช่วยเหลือเรื่องงบประมาณจัดซื้อเครื่องดนตรีให้มากกว่าเดิมเพราะเครื่องดนตรีที่มีอยู่ไม่พอเพียงสำหรับผู้สนใจฝึกหัด

ภาพบ้านครูสมพงค์ หิรัญโกเมนทร์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูสมพงค์บอกว่าพิธีกรรมไหว้ครูเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการแสดงजादไศเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่สืบทอดกันมา คุณปู่ของครูได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการไหว้ครูว่า ก่อนทำการแสดงต้องทำพิธีไหว้ครู^{๑๒} โดยจะประกอบพิธีบนเวทีแสดงเครื่องบูชาครูประกอบด้วย ข้าวสาร กล้วย รูป ๓ ดอกเทียน ๒ เล่ม หมาก พลุ กรวยดอกไม้ ๘ กรวย ใบชา ยาเส้น ข้าวตอก เงิน ๖๖ บาท (ชาวไทยใหญ่เชื่อว่าเลข ๖ เป็นเลขมงคล โดยยึดตามคำสอนแต่โบราณที่สืบทอดกันมาว่า “เลข ๕ ตก เลข ๖ ขึ้น”) พร้อมกล่าวคาถาบูชาครูเป็นภาษาไทยใหญ่ จากนั้นใช้ใบไม้สะเป่หรือใบหว่า (เป็นไม้มงคลมีความหมายว่า “โล่ง”) จุ่มน้ำมันต์ที่เป็นน้ำส้มป่อย น้ำมันผสมน้ำสะอาดประพรมเครื่องดนตรีและนักแสดงเพื่อความเป็นสิริมงคล ถ้าเวลาสอนเด็กนักเรียนก็ให้ปฏิบัติแบบเรียบง่ายโดยจุดเทียนและรำลึกถึงครูบาอาจารย์เป็นอันเสร็จพิธี

ครูสมพงค์กล่าวว่าไม่มีพิธีไหว้ครูตอนฝากตัวเป็นศิษย์ ผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์ไม่ต้องจัดเตรียมเครื่องไหว้ครู ขอเพียงให้มาเรียนด้วยใจแน่วแน่ พร้อมทั้งจะเสียสละ ร่วมกลุ่มกับสมาชิกในวงเหมือนคนในครอบครัวเดียวกันและมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรม การประกอบพิธีไหว้ครูประจำปีก็ไม่มีเช่นกัน แต่จะมีพิธี “ซาองาง” หรือการกินอง (ยันต์) ซึ่งปีหนึ่งจะจัดเพียงครั้งเดียวในเดือนมีนาคมซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ผู้ที่มากินองส่วนใหญ่เป็นนักร้อง นักพูด คนค้าขาย เพราะเชื่อว่าการกินแล้วจะมีเสน่ห์ ผูกใจผู้ได้พูดคุยสนทนาด้วยและยังเกิดความเป็นสิริมงคลขึ้นตอนการกินอง มีดังนี้

- วาดยันต์ลงกระดาษสา (ภาพยันต์จะวาดตามวันเกิดและราศีเกิดของผู้เข้าพิธี) ม้วนกระดาษสา คึงกล่าวให้กลมขนาด ๒-๓ นิ้ว แล้วกลิ้งลงไปด้วยน้ำมันต์คนละถ้วย น้ำมันต์จะประกอบด้วยน้ำมะเดื่อปล้อง (หมากนอด) น้ำมะพร้าวประสมกับน้ำสะอาด (น้ำมะเดื่อปล้องนี้ต้องขูดจากใต้ต้นมะเดื่อปล้องแล้ว ตัดรากเล็กซึ่งมิใช่รากแก้ว แล้วรองน้ำที่ไหลออกมา ซึ่งบางครั้งต้องใช้เวลารอนานทั้งวันทั้งคืน ก่อนตัดรากต้องทำพิธีขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางโดยบอกกล่าวว่าจะนำไปใช้ในพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้เข้าพิธี)

- ผู้ประกอบพิธีต้องเป็น “สะหล่า” (บางตำราเขียน “สล่า”) ซึ่งเป็นผู้มีคาถาอาคมและอยู่ในคณะजादไศด้วย ผู้ประกอบ พิธีของคณะครูสมพงค์คือครูอ่องซาน งามอาจศักดิ์ศรี ในพิธีไม่ต้องมีเครื่องเช่นไหว้ใช้เฉพาะข้าวตอก ดอกไม้เท่านั้น โดยผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้จัดเตรียม ยันต์หรืออง ส่วนน้ำมะเดื่อปล้อง น้ำผึ้ง น้ำมะพร้าว นั้นผู้เข้าร่วมพิธีช่วยกันจัดหามา

สำหรับเรื่องข้อห้ามนั้นครูสมพงค์บอกว่าห้ามข้ามเครื่องดนตรีเพราะเป็นการลบหลู่ครูบาอาจารย์ และห้ามนำเครื่องดื่มของมึนเมาขึ้นเวที และระหว่างแสดงห้ามดื่มเหล้า (สมพงค์ หิรัญ โกเมนทร์, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

^{๑๒} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ กล่าวว่า “การแสดงจะเริ่มด้วยพิธีบูชาครูมีเครื่องเช่นตามประเพณีไศ (ชาวไทยใหญ่) ประกอบด้วย กล้วย มะพร้าว หมาก พลุ บุหรี่ เมี่ยง ผ้าขาว ผ้าแดง เทียน รูป บรรจุในกะละมังขนาดปานกลาง เมื่อหัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสในคณะทำพิธีไหว้ระลึกถึงครูสุรสติ (วิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มักแสดงเคารพนับถือ) เสร็จแล้วจะมีการร่ายรำเป็นชุดเพื่อบูชาการแสดง” (๒๕๔: ๑๓๔)

๔.) ครูอ๋องซาน องอาจศักดิ์ศรี

ครูอ๋องซาน องอาจศักดิ์ศรี ศิลปินดนตรีไทใหญ่และจ๊าดไตหรือลิเกไทใหญ่ อายุ ๕๖ ปี
ที่อยู่ ๒๕ หมู่ ๑ ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูอ๋องซาน องอาจศักดิ์ศรี

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูอ๋องซานบอกว่าครุมีเชื้อสายเป็นไทใหญ่ คุณปู่เป็นไทใหญ่ที่อพยพมาจากสหภาพพม่า ครุเริ่มหัดเครื่องดนตรีพื้นเมืองเมื่ออายุได้ ๑๐ ปี เรียนรู้ฝึกหัดด้วยตนเองไม่มีผู้ใดสอนให้โดยใช้กระป๋องนมมาทำเป็นตอยอฮอร์นเพื่อฝึกซ้อม รวมทั้งใช้วิธีการฟังจากแผ่นเสียงและเทปที่ซื้อจากประเทศสหภาพพม่า จนครูอ๋องซานสามารถเล่นได้ทั้งตอยอฮอร์น ระนาดหรือปัดตะล้า ข้องพม่า ข้องมอญ หีบเพลงชักหรือแอ็คคอเดียน ออร์แกน

ภาพครูอ่องซาน องอาจศักดิ์ศรี เล่นกรับ

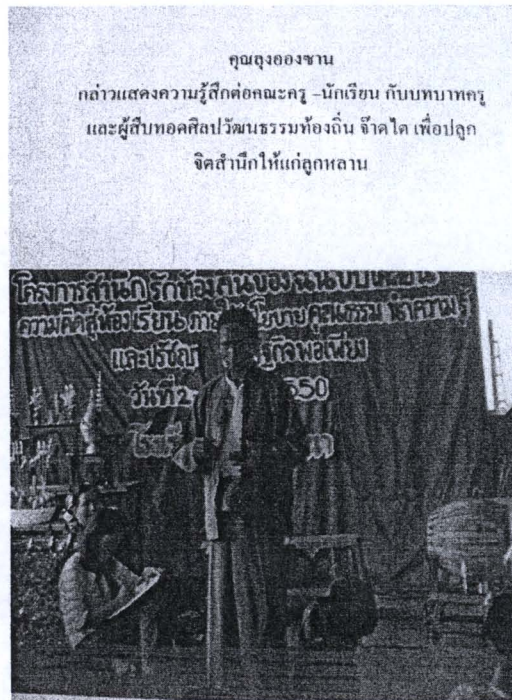
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บินทลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ครูกล่าวถึงเพลงที่มีความสำคัญของการแสดงจำได้อ^{๓๓} หรือลิเกไทใหญ่คือ เพลง “ขึ้นใหญ่ใหม่สูง” ซึ่งใช้เป็นเพลงโหมโรงโดยเนื้อเพลงมีความหมายให้ระลึกถึงบุญคุณของประเทศไทยที่ได้อยู่อาศัยพักพิงทำมาหากินด้วยความสงบสุข ขอให้ลูกหลานจงจดจำไว้และอย่าลืมภาษาใดจงเรียนรู้ภาษาของตนเองด้วย

สิ่งที่ครูอ่องซานปลาบปลื้มและภาคภูมิใจเสมอมาคือได้ทำการแสดงหน้าพระที่นั่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

ปัจจุบันครูสอนทั้งดนตรีและการขับร้องให้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาประมาณ ๓-๔ คนโดยให้เด็กมาเรียนที่บ้านของครูอ่องซาน โดยครูจะปฏิบัติให้ดูแล้วให้ศิษย์ปฏิบัติตามและนำกลับไปท่องจำ สาเหตุที่ครูถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กดังกล่าวเพราะปรารถนาให้ลูกหลานห่างไกลจากยาเสพติดและหันมาสนใจดนตรีพื้นเมืองให้มากขึ้นเพื่อช่วยกันสืบทอดดนตรีไทใหญ่ไม่ให้สูญหายไป

^{๓๓} การแสดงจำไดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ปัจจุบันเริ่มหาดูได้ยาก เนื่องจากใช้ภาษาพื้นบ้านเข้าใจยาก มีผู้ชมเฉพาะกลุ่มคนไตเท่านั้น การแสดงอื่นๆ เช่น การฟ้อนไต การฟ้อนรำอื่นๆ มีมาทีหลัง (สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, ๒๕๔๕: ๗, ๒๖)

ภาพครูอองซาน อองอาจศักดิ์ศรี อบรมเด็กนักเรียน
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บินทลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูอองซานกล่าวว่าศิลปินทุกคนจะต้องมีการไหว้ครูเพราะแต่ละคนล้วนมีครูบาอาจารย์ปกป้องรักษาเวลาออกงานแสดงจะทำพิธีไหว้ครู^{๑๔} โดยจัดโต๊ะบูชา ๓ ที่สำหรับพระพุทธรูป เจ้าที่ และครูบาอาจารย์ เครื่องบูชาในเฟ้นประกอบด้วย เทียนขาว ๒ เล่ม รูป ๓-๕ ดอก กล้วยดิบ หมากรุก ข้าวดอก ช่อกระดาษ มะพร้าว ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวสาร ทิคำ (ร่มทอง) จากนั้นครูอองซานจะกล่าวคำบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวข้างต้น และเบิกโรงด้วยการป้าง (อัญเชิญ) สุรสติ ซึ่งขับร้องโดยผู้หญิง^{๑๕} ขอให้ช่วยคุ้มครองดูแลสามารถแสดงได้อย่างราบรื่น สำเร็จลุล่วง แล้วจึงกราบสามครั้งเป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

^{๑๔} ในหนังสือดนตรีและศิลปการแสดงพื้นบ้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน กล่าวถึงลักษณะการแสดงजादิดาว่า

“ลำดับการแสดงจะเริ่มด้วยบทไหว้ครู ก่อนการแสดงมีการตั้งโต๊ะบูชาครูมีพระพุทธรูป บาตร น้ำมนต์ เครื่องสังเวทประกอบด้วย มะพร้าว กล้วยน้ำว่า ข้าวสาร กระจก แป้งฝุ่น ช้องผม เสื้อสตรี ผ้าถุงและดอกไม้ รูปเทียน หัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสจะเป็นผู้ทำพิธี นำกล่าวขอให้การแสดงสำเร็จ ลุล่วงด้วยดี ไม่มีอุปสรรค และผู้แสดงสุขภาพสบายใจ และประพรมน้ำมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล” (สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, ๒๕๔๕: ๒๗)

^{๑๕} ครูสุรสติที่ศิลปินไทใหญ่ทั้งนักดนตรีและการฟ้อนรำ เคารพนับถือคือ องค์เดียวกันกับพระสรีสวัสดิของพราหมณ์ - ฮินดู แต่มีพิธีกรรมการบูชาคนละรูปแบบ ครูสุรสติของศิลปินไทใหญ่มีอยู่ ๑๒ นาง คุณลักษณะของทั้ง ๑๒ นางปรากฏอยู่ในบทสวดตอนตั้งเฟ้นครู (เฟ้นครูประกอบด้วย ข้าวสาร กรวยหมากรุก กรวยดอกไม้ ร่วมขาววือทิดขาว ชง ขา ผ้าขาว ผ้าแดง

ครูอ่องซานเชื่อว่าการไหว้ครูก่อนการแสดงจะทำให้แสดงได้ดี ขับร้องได้ไพเราะ ถ้าไม่ไหว้ครูก่อนแสดงจะทำให้ให้นักดนตรี เล่นดนตรีไม่ออก เสียงดนตรีไม่เข้ากันเรื่องของสี่ที่ใช้ในเฟ้นครูเชื่อว่า สี่ขาว มีสีเหมือนน้ำที่มีความเย็น เลข ๖ คือ เลขดีดั่งเงินขันครูจึงลงท้ายด้วยเลข ๖ เนื่องจากชาวไทใหญ่เชื่อว่าเป็นเลขที่ดี ช่วยส่งผลให้เกิดความเจริญยิ่งขึ้นไปสำหรับเลขไม่ดีคือ เลข ๕ จะทำให้ตกต่ำลงคิดทำสิ่งใดก็ไม่บังเกิดผลดี เลข ๓ หมายถึง พระคุณของพระพุทธเจ้า บุญคุณพ่อแม่ และบุญคุณครูอาจารย์ (อ่องซาน งามอากศักดิ์ศรี, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

รูป เทียน เป็นต้น) โดยมีความเชื่อว่าท่านสถิตอยู่ตามป่าตามเขาไม่ปรากฏรูปภาพลักษณะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในจินตนาการ คำว่าสุรสถิติหมายถึงความสำเร็จลุล่วง (สมพงศ์ หิรัญโกเมนทร์, สัมภาษณ์, ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔)

พระยาสัจจาภิรย์ กล่าวไว้ในหนังสือ เทวกำนัดว่า

“พระสร้สวดี เป็นชายาของพระพรหมา นามของพระสร้สวดี บางทีก็เรียกว่า พระพราหมีและถือว่าเป็นเจ้าแม่ ผู้อุปถัมภ์การศึกษา มีพระสิริรูปโสภาสีกายขาวผ่อง มีอาภรณ์แก้วขาว (เพชร) สวมรัดเกล้าน้อยๆ อย่างงาม มีกร ๔ กร หัตถ์หนึ่งถือพิณ (เพราะถือกันว่า เป็นเจ้าแม่แห่งการดนตรีขับร้อง) หัตถ์หนึ่งถือดอกบัว หัตถ์หนึ่งถือถ้วยน้ำ (เพราะถือว่าเป็นเจ้าแม่แห่งน้ำ) หัตถ์หนึ่งถือคัมภีร์...และว่ากันว่าพระสร้สวดี เป็นผู้ริเริ่มคิดตั้งอักษร เทวนาครีและภาษาสันสกฤต ทั้งพอพระหทัยอุปถัมภ์ในทางอักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ด้วย” (๒๕๑๑-๒๕๑๐)

๕.) ครูตี (ไม่มีชื่อสกุล)

ครูตี (ไม่มีชื่อสกุล) ศิลปินจ๊าดไตหรือลิเกไทใหญ่ อายุ ๕๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖/๒ หมู่ ๑ ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูตี (ไม่มีชื่อสกุล) (ตรซึ่)

แหล่งที่มา: พ่อเต๋า ขอนันต์ (ลุงตี) ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูตีอพยพมาจากเมืองสมุ สหภาพพม่าเข้ามาอยู่ที่ตำบลปางมะผ้า ตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี ช่วงที่อยู่พม่า ครูตีเป็นเด็กวัดได้หัดตีกลองและฝึกหัดดนตรีอื่นๆ เป็นเวลานานถึง ๑๑ ปี มีครูที่สอนให้ชื่อจันนะ ตั้งแต่เป็น

เด็กครูได้ร่วมเล่นในงานเทศกาลต่างๆ เช่นประเพณีแห่เทียนแหง^๖ ในเดือน ๑๑ หลังออกพรรษาเป็นต้น ครูเป็นคนตลกตลกมาโดยตลอดและยังเป็นผู้ตลกตลกขมขื่นของวงด้วย นอกจากนั้นครูยังสามารถจับร้อง (เฮ็ดความ) และคั่นกลอนสดได้ รวมทั้งยังมีความรู้หนังสือไทใหญ่ด้วยเพราะได้เคยเล่าเรียนมา

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูบอกว่าตอนเป็นเด็กอยู่ที่พม่าจะมีการไหว้ครูก่อนขึ้นแสดงแต่ไม่ต้องมีเครื่องเช่นไหว้ครู ครูที่สอนครูก็จะค้ำน้ำเปา(น้ำมันต์) ซึ่งเป็นน้ำที่มาจากรากไม้ต้น ไม้เตื่อ(มะเดื่อ)ถ้ารากต้น ไม้เตื่อ ไม่มีน้ำ ก็ให้นำขอดของไม้เตื่อมาแช่น้ำ แล้วท่องคาถาว่า “ปียะ ปียอ …..” จากนั้นเขียนยันต์หรืออาจ (หมายเหตุ ตัวอย่างอาจที่ครูเขียนให้ดูเป็นรูปตารางสี่เหลี่ยมเล็กๆ บรรจุอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมใหญ่ ทุกตารางเล็กนั้นจะเขียนอักขระไว้ลงในกระดาษแล้วเผาลงในน้ำมันต้นนั้นให้นักแสดงค้ำ เพราะมีความเชื่อว่าถ้าค้ำแล้วจะมีสมองปลอดโปร่งคิดอ่านสิ่งใดก็คล่องแคล่วฉับไว เป็นความเชื่อสืบทอดกันมาว่าเป็นของขลังอีกชนิดหนึ่ง

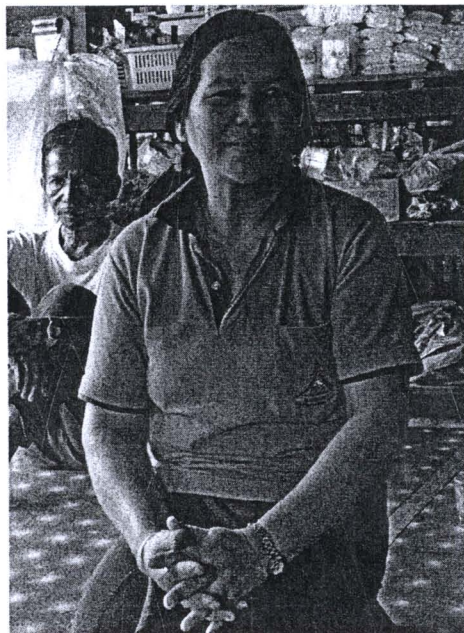
สำหรับการไหว้ครูก่อนการแสดงที่เมืองไทยนั้น ครูปฏิบัติเช่นเดียวกับพิธีกรรมของครู่องฆานองอาจศักดิ์ศรี มีการจัดเตรียมพานไหว้ครู (เฟินครู) ซึ่งประกอบด้วยด้วย รูป ๓-๕ ดอก เทียน ๒ เล่ม หมากพลู มะพร้าว กล้วยดิบ ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวสาร ข้าวดอก ยาเส้น ที่คำ(ร่มทอง) ช่อกระดาษ จากนั้นจะทำพิธีไหว้ พระพุทธรูป เจ้าที่ และครูบาอาจารย์รวมถึงครูสุรสติขอให้อภัยการกราบไหว้ให้การแสดงผ่านไปอย่างราบรื่น (ดี, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

^๖ประเพณีแห่เทียนแหงเป็นประเพณีที่รับสืบทอดมาจากไทใหญ่ ได้เข้ามาอยู่ในอำเภอแม่สะเรียง ไทใหญ่เรียกว่า “หลู่เต็นแหง” คำว่า “หลู่” แปลว่า ถวายหรือทาน คำว่า “เต็น” แปลว่า เทียน และคำว่า “แหง” แปลว่า หนึ่งพัน ชาวพื้นเมืองพูดกันว่า “ตานเต็นแหง” หรือ “ตานเตียนแหง” หรือ “แห่เทียนแหง” แม้จะพูดเพี้ยนไปประเพณีนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนทำถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มายังโลกมนุษย์ที่เมืองสังกัสสนคร ประเทศอินเดียในอดีตกาล

กิจกรรมในประเพณีนี้มีค่าใช้จ่ายสูงมาก องค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่รับเป็นเจ้าภาพจะมีการบอกบุญไปยังเพื่อนสนิทมิตรสหายร่วมกันจัดงานบุญ ร่วมกันจัดเครื่องไทยธรรมมีเทียนจำนวน ๑ พันเล่ม โคมหุกระด่าย โคมกระบอ กุ้ง และตุ้งจ่องกรวยดอกไม้ อย่างละ ๑ พัน ในวันคืนแห่เทียนแหง จะมีขบวนสัตรีที่รับเชิญมาจากหมู่บ้านต่างๆ แต่งกายแบบไทใหญ่นำเครื่องไทยธรรมดังกล่าวร่วมขบวน สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ ต้นโคมหุกระด่ายที่ทำเป็นชั้นเหมือนฉัตรหรือ รูปปรางมีจำนวน ๑ ต้น และต้นเกี๊ยะที่นำเอาไม้สนสามใบมาจักเป็นชั้นเล็กยาวประมาณ ๒.๕๐ เมตร แล้วนำมามัดรวมกันเป็นต้นเกี๊ยะ เพื่ออุทิศบูชาพระพุทธเจ้า หลังจากเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ทั้งต้นโคมและต้นเกี๊ยะที่นำมาแห่จะถูกตกแต่งด้วยสีสันทวลดอย่างวิจิตร ภายในขบวนก็จะมีการละเล่นที่แสดงถึงวิถีของชุมชน มีการแต่งตัวที่สมมุติเป็นเทพบุตรเทพธิดา และสัตว์ป่าหิมพานต์นานาชนิด เช่น การฟ้อนกิ้งก่าเห่า การฟ้อนก้านเบือคง การฟ้อนเชิดแลว การฟ้อนผีโขมด ฯลฯ มีฆ้องกลองสะล้อซอซึง เล่นประโคมกันอย่างสนุกสนาน (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๔๙: ๒๓๗ - ๒๓๘)

๖.) ครูจินดา หิรัญโกเมนทร์

ครูจินดา หิรัญโกเมนทร์ ศิลปินจ๊าดไตหรือลิเกไทใหญ่ อายุ ๔๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๑ ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูจินดา หิรัญโกเมนทร์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

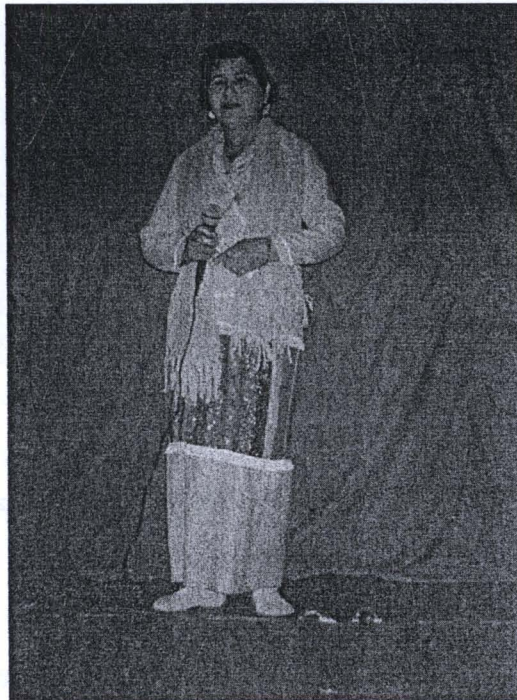
การถ่ายทอดความรู้

ครูจินดามีบรรพบุรุษและบิดามารดาจากสหภาพพม่า แต่ตัวครูจินดาเอง เกิดที่เมืองไทย เป็นภรรยาของครูสมพงษ์ หิรัญโกเมนทร์ ด้านการศึกษานั้นครูเรียนแต่หนังสือไทใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือไทยสำหรับด้านดนตรีซึ่งครูทำหน้าที่ขับร้องลิเกไทใหญ่นั้น ครูจินดาเริ่มหัดเมื่ออายุประมาณ ๓๐ ปี โดยเรียนแบบครูพักลักจำจากวงจ๊าดไตอื่นๆ ที่มาแสดงในหมู่บ้าน รวมทั้งดูจากวีซีดีที่ครูซื้อมาฝึกหัดเอง

ปัจจุบันนอกเหนือจากการทำหน้าที่แม่บ้านแล้ว ครูจินดายังสอนขับร้องให้กับนักเรียนโรงเรียนแม่ละน้อยด้วย ครูอยากให้เห็นหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือและสนับสนุนอุปกรณ์ เสื้อผ้าของนักแสดงเพราะองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับลิเกไทใหญ่น้อยมาก ส่วนมากที่ผ่านมามีเพียงภาคเอกชนที่เข้ามาให้ความอนุเคราะห์ ติดต่อให้ไปแสดงในงานตามสถานที่ต่างๆ เช่นศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เมืองทองธานี เป็นต้น โดยค่าแสดงนั้นครูไม่ได้กำหนดจำนวนตายตัวขอเพียงให้เจ้าภาพจัดพาหนะรับส่ง เงินสินน้ำใจที่ได้รับจากเจ้าภาพครูจินดาจะจัดแบ่งเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑. เก็บไว้เป็นเงินกองทุนของสมาชิกในกลุ่ม
๒. จัดซื้อหาเครื่องแต่งกาย
๓. ร่วมทำบุญกับงานที่ไปแสดง

แม้ว่าทั้งอำเภอปางมะผ้าจะมีคณะลิเกไทใหญ่อยู่เพียงคณะเดียว แต่ครูจินดาค่อนข้างมั่นใจว่าคณะศิลปะการแสดงด้านนี้จะไม่สูญหาย เพราะยังมีการเปิดสอนให้กับเด็กๆ ตามโรงเรียนต่างๆ และ ยังได้รับงานแสดงสม่ำเสมอ แม้เครื่องดนตรี อุปกรณ์และเครื่องแต่งกายของนักแสดงจะไม่พอเพียงก็ตาม

ภาพครูจินดา หิรัญโกเมนทร์ แสดงลิเกไทใหญ่
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูจินดากล่าวว่า ต้องทำพิธีไหว้ครูก่อนการแสดงทุกครั้งเพื่อให้ครูบาอาจารย์คุ้มครองดูแลรักษาให้สามารถแสดงได้ดี ราบรื่น โตะบูชาจะจัดเป็น ๓ ที่ สำหรับ พระพุทธรูป เจ้าที่ และครูอาจารย์ ส่วนเครื่องบูชาและเครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย รูป ๓-๕ ดอก เทียน ๒ เล่ม กล้วยดิบ หมากลพูน มะพร้าว ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวตอก และทีคำหรือร่มทอง การทำพิธีจะเริ่มด้วยการบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงกล่าวคำไหว้ครูด้วยภาษาไทใหญ่ จากนั้นก็มีการบ ๑ ครั้งเป็นอันเสร็จพิธี (จินดา หิรัญโกเมนทร์, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๗.) ครูวี ผ่องศรี

ครูวี ผ่องศรี ศิลปินกลองกันยาว อายุ ๕๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๑ ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูวี ผ่องศรี

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูวีเล่าถึงประวัติของตนเองว่า ครูไม่เคยเรียนหนังสือ คุณปู่มาจากสหภาพพม่า คุณพ่อของครูชื่อนายหนัด ผ่องศรี ประกอบอาชีพทำไร่ทำนา และยังมีความสามารถด้านการตีกลองด้วย ครูเริ่มสนใจการตีกลองกันยาวและหัดตีตั้งแต่อายุประมาณ ๘ ขวบ โดยใช้วิธีฟังและจำเวลาที่พ่อตีแล้วนำมาฝึกหัดเอง ตอนไปทำไร่ทำนากับพ่อก็จะตัดไม้ไผ่มาทำเป็นตัวกลองแล้วนำผ้าขี้ริ้วเป็นหน้ากลองแล้วทดลองตี พออายุได้ ๑๒ ปี ครูก็สามารถบรรเลงกลองได้อย่างชำนาญ ครูอธิบายว่าเสียงกลองกันยาวจะมี ๒ เสียง คือเสียงตุงและเสียงต๊ับ วงกลองกันยาวจะประกอบด้วย ก้อง โกล้น ย้าว (กลองกันยาว) แสง (ฉาบ) มองหรือม้อง(ฆ้อง) ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงรำก รำโต และรำดาบ แต่ละหมู่บ้านจะมีชุดกลองกันยาวประจำหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งชาวบ้านจะซื้อมาจากสหภาพพม่าปฏิบัติกันเช่นนี้สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ผู้สนใจทั้งชายหญิงสามารถมาฝึกหัดกลองตีเวียนกันไปได้ทั้งกลอง ฉาบ และฆ้อง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ครูวีสามารถเล่นเครื่องดนตรีกลองกันยาวได้ทุกชิ้น ปัจจุบัน ครูเป็นเกษตรกรประกอบอาชีพทำไร่ทำนา และยังเป็นหัวหน้าวงกลองกันยาวด้วย มีลูกวง คือ นายติยะ (ไม่ทราบนามสกุล) ทำหน้าที่ตีฆ้อง ส่วนนายหย่าจิ้ง (ไม่ทราบนามสกุล) ตีฉาบ และเด็กขายนั้ทพงศ์ แก้วบุญเรือง ทำหน้าที่ฟ้อนดาบ โดยครูวีเป็นคนตีกลองเอง

ภาพครูวี ผ่องศรี และคณะกลองกันยาว หย่าจิ้ง ดิยะ
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

แม้ในปัจจุบันจะไม่มีเด็กมาเรียนดนตรีกับครูวี แต่ครูมีความมั่นใจว่าภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมดนตรีจะไม่สูญหายไปจากสังคมไทใหญ่เพราะเป็นเครื่องดนตรีที่สร้างทั้งสีสันและความสนุกสนานครื้นเครงในงานประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาช้านานตราบเท่าทุกวันนี้ ความปรารถนาของครูวีที่จะมีส่วนช่วยให้ดนตรีไทใหญ่ได้รับการอนุรักษ์อยู่คู่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็อยากให้ทางส่วนราชการที่เกี่ยวข้องช่วยสนับสนุนด้านงบประมาณจัดซื้อกลองกันยาวชุดใหม่

ภาพครูวี ผ่องศรี ตีกลอง
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

พิธีกรรมและความเชื่อ

เนื่องจากครูวีเรียนรู้วิธีการเล่นดนตรีในลักษณะครูพักลักจำจึงไม่มีการประกอบพิธีไหว้ครู แต่มีความเชื่อตามที่ได้รับถ่ายทอดความรู้จากคนเฒ่าคนแก่ว่า ห้ามข้าม ห้ามนั่งบนเครื่องดนตรี ถ้าเดินข้ามกลองแล้วกลองจะตีไม่ดัง เพราะหน้ากลองจะมีการลงยันต์หรืออักขระที่ศักดิ์สิทธิ์ไว้ และถ้าอยากใ้กลองตีดังและไพเราะต้องประพรมน้ำหอมหรือเหล้าที่กลองแต่ละใบ นอกจากนั้นห้ามบรรเลงกลองกันยาวในงานศพ (วี ผ่องศรี, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๘.) ครูรำ จันทร์แดง

ครูรำ จันทร์แดง ศิลปินกลองมอญเซิง อายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖/๑ หมู่ ๑ ตำบลสบป่อง อำเภอเมือง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูรำ จันทร์แดง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ภาพครูรำ จันทร์แดง ดัดดิ่งตุ้ม (ซึ่งทำจากลำไม้ไผ่ สายทำจากผิวไม้ไผ่ในท่อนเดียวกัน)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูรำเล่าว่าครูไม่เคยเรียนหนังสือ คุณพ่อและคุณแม่ไม่มีท่านใดเป็นคนตรี ตัวของครูนั้นเดิมมีภูมิลำเนาอยู่ที่สหภาพพม่า ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา คุรมีความสนใจด้านดนตรีตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี โดยเริ่มจากการเล่นลิเกไทใหญ่ (จ๊าดไต) และหัดเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงเช่น ข้องวง (ม้องเว้ง) ระนาด (ปัดตะล้า) เป็นต้น วิธีการเรียนนั้นครูรำใช้วิธีครูพักลักจำ จดจำวิธีการเล่นของศิลปินอื่น แล้วนำมาฝึกฝนด้วยตนเองจนสามารถเฮ็ดความ^{๑๖} หรือเฮ็ดคว้าม^{๑๗} หรือ เฮ็ดความ^{๑๘} ซึ่งเป็นการขับกลอนสดหรือขับเพลงแบบไทใหญ่ รวมทั้งสามารถฟ้อนไต^{๑๙} ซึ่งเป็นการฟ้อนที่ผู้แสดงต้องร้องเพลงไปด้วยและเล่นเครื่องดนตรีต่างๆ ได้ด้วย

ถึงแม้ว่าครูรำ ไม่มีลูกศิษย์ แต่ก็มีวงกลองมอชิงเป็นของตนเอง โดยใช้เงินออมของครูซื้อเครื่องดนตรีได้ ๘ ชิ้น มีม้องหรือม้องชุด ๖ ใบ กลองสองหน้า ๑ ช่วย (ใบ) ฉาบใหญ่ ๑ คู่ ลูกวงลิ้นเป็นเพื่อนพ้องมารวมกลุ่มกัน ประกอบด้วยนางแอน (ไม่ทราบนามสกุล) นางแฉ่ วันนา นางโอน (ไม่ทราบนามสกุล) นางสุนิสา (ไม่ทราบนามสกุล) นางแค (ไม่ทราบนามสกุล) นางเมี้ย (ไม่ทราบนามสกุล) นางสาว (ไม่ทราบนามสกุล) และนางกี (ไม่ทราบนามสกุล) ครูรำบอกว่าวงกลองมอชิง^{๒๐} จะเล่นในงานประเพณีปอยส่าง

^{๑๖} ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (๒๕๔๒: ๘๑๕๗)

^{๑๗} ในพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่-ไทย (๒๕๕๒: ๓๘๗)

^{๑๘} ในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยคณะกรรมการฝ่ายประมวล เอกสารและจดหมายเหตุฯ (๒๕๔๒: ๑๓๖)

^{๑๙} ธีรยุทธ ขวศรี กล่าวไว้ในสารานุกรมฯ ว่าแต่เดิมนิยมแสดงเป็นพุทธบูชาใช้สตรีเป็นผู้แสดง ไม่มีทำฟ้อนมากนัก ใช้วงกลองกันยาว ผู้ฟ้อนแต่งกายตามฐานะและศรัทธาของผู้ฟ้อน ทำนองดนตรีที่นิยมบรรเลงการฟ้อนมักเป็นทำนอง “ปานแซง” หรือ “ล่องคอง” ใช้เวลาฟ้อนไม่มากนัก พอจบก็เริ่มใหม่วนเวียนไปมา การฟ้อนไตของแต่ละคณะไม่เหมือนกัน บางคณะใช้กลองมอชิงบรรเลงประกอบการฟ้อน และมีบางคณะใช้ดนตรีผสมขึ้นใหม่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ๕ ชนิดมีทั้งที่เป็นของเดิมและจากต่างประเทศอุปด้วย ตะขอ แบน โจน มอชิง-ม้องแฉง แอ็คคอร์เดียน กลองแบบพม่า ๑ ชุด ๖ ลูก ฉิ่งแบบพม่า ฉาบ กรับ วงดนตรีชนิดนี้กลายเป็นวงดนตรีประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอนและใช้ประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวไทใหญ่ รวมทั้งมีการเพิ่มระนาดโลหะเข้าอีก ๑ ชิ้นในปัจจุบัน การผสมวงขึ้นใหม่มีไม่เกิน ๔๐ ปีมานี้ (๒๕๔๒: ๔๘๕๗-๔๘๕๘)

^{๒๐} ม้องเป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์มีเสียงเป็นมงคล คนโบราณจึงนำเอากลองและหางเครื่องทั้งหลายมาตีประกอบจังหวะไปด้วย ดังปรากฏในนิราศหริภุญไชยว่า “มีม้องย่อมมีกลอง มีจ้องวอง กับแส่งๆ” นอกจากจะได้ความขลังและความดี (สง่าหรือภาคภูมิ) ยังได้บรรยากาศครึกครื้นอีกด้วย จึงเกิดเป็นวงแห่ม้องแห่กลองมากมายหลายชนิดในเมืองเหนือ เช่นวงกลองสิ่งหม้อง วงกลองยาว วงกลองแฉว วงกลองปู่เจ้า วงกลองปู่จา วงกลองมอชิง วงกลองทิ้งถั่ง....มีข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับชื่อของวงแห่เหล่านี้ ส่วนมากจะเรียกชื่อโดยมีกลองนำหน้า จะมีแต่วงมอชิง ที่สามารถเรียกเป็นวงกลองมอชิงหรือเรียกว่าวงมอชิงเฉยๆ (ณรงค์ สมทิทธิธรรม, ๒๕๔๕: ๗๓)

ปัจจุบันมักพบเห็นผู้หญิงตีกลองมอชิง หรือวงกลองมอชิงมากกว่าผู้ชาย เพราะกลองมอชิงไม่มีลิลิตาทำทางที่ผาดโผน อีกทั้งจังหวะการตีที่ไม่รู้กร้าทำให้เหมาะสำหรับให้ผู้หญิงเล่นกลองชนิดนี้ ส่วนผู้ชายก็ไปทำหน้าที่ในการก้าแถว

ลอง ซึ่งเป็นประเพณีบรรพชาสามเณรของชาวไทใหญ่ การแสดงมีทั้งการบรรเลงดนตรี การขับร้องและการฟ้อนรำ นอกจากนั้นกลองมอญยังใช้ตีประกอบการ ก้าแลว หรือรำดาบและฟ้อนรำในงานประเพณีต่างๆ ตีในพิธีมงคลกัณฑ์เจดีย์ ตีในขบวนแห่ของพาราหรือปราสาทพระและตีทั่วไป ครูรำมีความปรารถนาได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรื่องเครื่องดนตรีที่ยังมีไม่ครบ ทุกครั้งที่รับงานแสดงต้องขอยืมของวัดมาเสริมเพิ่มเติมเป็นประจำ

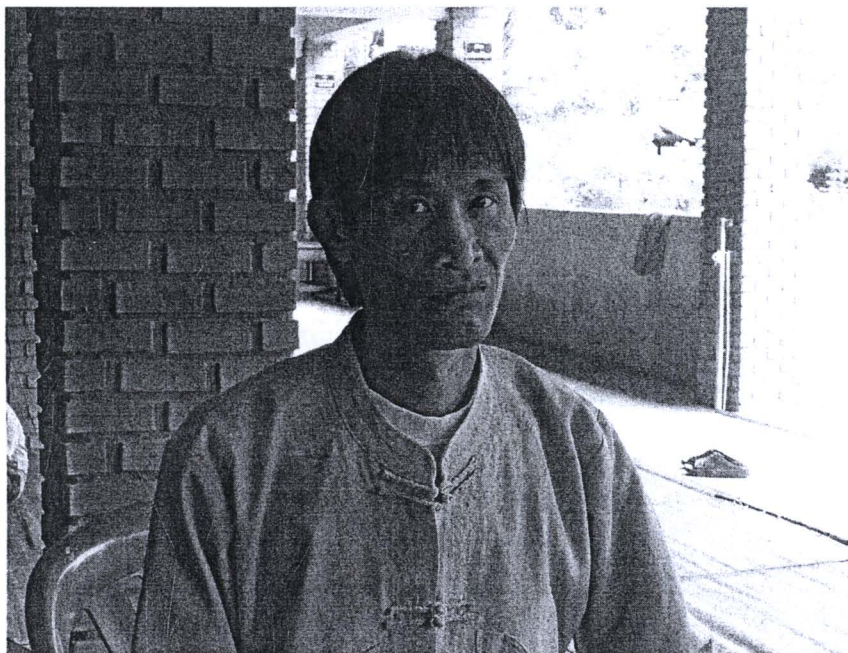
พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูรำกล่าวถึงพิธีไหว้ครูต้องจัดเตรียมเครื่องไหว้ดังนี้ กล้วย อ้อย มะพร้าว ขนมน (เข้ามูน) ใบพลู ยาเส้น หมาก ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวสาร ข้าวตอก เทียนไข ๕ เล่ม รูป ๑ ห่อ กรวยดอกไม้สีขาว และเงิน (ไม่จำกัดจำนวน) บรรจุในกะละมังหรือ เฝือก ผู้ประกอบพิธีกรรม คือสามีของครูรำเองโดยจะมีการบริกรรมคาถาบทสวดบูชาครูด้วย โดยมีความเชื่อ จะทำให้เงินทอง และสิ่งที่ดีงามมากรวมอยู่กับตัวผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน เพราะคำว่า “กลอง” นั้นคนได้ออกเสียงว่า “ก้อง” ซึ่งมีเสียงคล้ายกับคำว่า “กอง” นอกจากนั้นยังเป็นการขอพรให้ประสบความสุขความเจริญ และให้เล่นดนตรีได้สนั่นโกลนไม่ติดขัดอีกด้วย (ร่ำ จันทร์แดง, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

ถ้าลายประกอบ จนกลายมาเป็นการแสดงที่เรียกว่า “ก้าก้อง” จนเป็นที่นิยมและยึดรูปแบบการเล่นนี้ในปัจจุบัน (สุภกิจ สุบินมิตร, ๒๕๔๗: ๕๓)

๕.) ผู้ใหญ่บ้านสุทิพย์ เทพรัตน์

ผู้ใหญ่บ้านสุทิพย์ เทพรัตน์ ศิลปินกลองกันยาว อายุ ๔๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒/๓ หมู่ ๑ บ้านสบป่อง ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพผู้ใหญ่บ้านสุทิพย์ เทพรัตน์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ผู้ใหญ่บ้านสุทิพย์ เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านประมาณ ๗ เดือนที่แล้ว ทั้งคุณพ่อและคุณแม่เป็นชาวแม่ฮ่องสอนโดยกำเนิด และยังสามารถเล่นสะล้อ ซอ ซึ่ง ได้ทั้งสองท่าน สำหรับตัวผู้ใหญ่สุทิพย์นั้นสามารถเล่นเครื่องดนตรีในวงกลองกันยาวได้ทุกชิ้น สาเหตุที่ผู้ใหญ่สุทิพย์สามารถเล่นได้ นั่นเพราะได้เข้าร่วมงานประเพณีต่างๆ ของชาวไทยใหญ่มากโดยตลอด นอกจากจะเป็นคนดี กลองเองแล้วยังเป็นผู้ประสานงานระดมพลให้ชาวบ้านร่วมงานช่วยเหลือกัน เช่นตีฆ้องตีกลองในขบวนแห่ด้วย งานประเพณีที่สำคัญในรอบปี^{๒๒} เรียกว่าประเพณีสิบสองเดือน หรือที่เรียกว่าห่าสี่สิบสอง เช่น

^{๒๒} ในรอบปีหนึ่งๆ ชาวไทยใหญ่จะมีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีต่างๆ มากมาย ยกเว้นเดือนมกราคม (หรือที่ชาวไทยใหญ่เรียกว่าเดือนกำ) ซึ่งเป็นเดือนที่พระภิกษุต้องเข้าปริวาสกรรม จะไม่มีการจัดงานมงคลใดๆ และเดือนมิถุนายนซึ่งเป็นเดือนที่ชาวนาต้องเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา ก็จะไม่มีเทศกาลใดๆ เช่นกัน (สมพร ชวฤทธิ์และคนอื่นๆ, ๒๕๓๕: ๒๘)

งานเดือน ๓ ซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ (ชาวไทใหญ่นับเดือนตรงกับชาวไทยภาคกลาง แต่ต่างจากชาวไทยภาคเหนือซึ่งนับเดือนเร็วกว่า ๒ เดือน) มีงานทำบุญ “หลู่ข้าวหยา์กุ”^{๒๓} หรือ “จากกะ” เป็นการถวายข้าวเหนียวแดงแด่พระสงฆ์และแจกคนทั่วไป พิธีนี้จะจัดในช่วงวันขึ้น ๑ ค่ำ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วัตถุประสงค์ของพิธีนี้คือ การทำบุญหลังการเก็บเกี่ยวข้าวใหม่จากท้องนาและเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้านและครอบครัว สำหรับเดือน ๔ มีงานสำคัญคือ ปอยส่างลองหรืองานบวชสามเณรหรืองานบวชลูกแก้ว ตามประเพณีไทใหญ่นิยมจัดในช่วงเดือนมีนาคมไปถึงเดือนเมษายน เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างเว้นจากการทำไร่ นา ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ การเดินทางไปมาหาสู่กันหรือร่วมงานสะดวกเพราะฝนไม่ตก ความสำคัญของการจัดงานปอยส่างลองก็คือ การให้การศึกษาแก่บุตรหลาน โดยเฉพาะธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นการวางพื้นฐานจิตใจให้เด็กเป็นคนดี และเป็นผู้สืบทอดศาสนาที่ดีต่อไป นอกจากนี้ชาวไทใหญ่เชื่อกันว่า ผู้ที่บวชลูกตนเองเป็นสามเณรจะได้านิสงส์ ๔ กัลป์^{๒๔} ผู้เข้ามามีส่วนร่วมก็จะได้รับส่วนบุญกุศลด้วย งานปอยส่างลองจึงเป็นงานสำคัญของคนไทใหญ่ ส่วนงานเดือน ๕ ซึ่งตรงกับเดือนเมษายนมีงานประเพณีที่สำคัญคือ งานประเพณีสงกรานต์หรืองาน “ขึ้นจ่องปีใหม่” ถือเอาเดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ เป็นวันขึ้นปีใหม่เหมือนคนไทยภาคกลาง จะตรงกับวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ตามปฏิทินสากล พิธีกรรมที่สำคัญจะมี ๓ วัน คือ วันสังขารล่อง วันเนา และวันพญาวัน พิธีกรรมตามประเพณีก่อปรด้วย การก้นตอหรือขอขมาพระสงฆ์และผู้สูงอายุ การทำบุญ สรงน้ำพระ รดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ และมีการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เช่น มะนิลหรือหมากนึ่งหรือสะบ้าและมะขางหรือหมากขางหรือลูกขาง เป็นต้น

ปัจจุบันผู้ใหญ่วัยบ้านสุทิพย์เป็นวิทยากรสอนเด็กดลองกันยาวให้นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ ในอำเภอปางมะผ้า เช่น โรงเรียนปางมะผ้าวิทยาลั โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า เป็นต้น ปรากฏว่าเด็กๆ ให้ความสนใจมาก ทำให้ผู้ใหญ่วัยบ้านสุทิพย์มีความเชื่อมั่นว่าวัฒนธรรมการดลองกันยาวจะไม่สูญหายอย่างแน่นอน รวมทั้งปรารถนาให้ทางราชการสนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องดนตรี และเครื่องแต่งกาย เพื่อสร้างสีสันในการแสดงและเป็นแรงดึงดูดความสนใจของเยาวชนทวียิ่งขึ้น

พิธีกรรมและความเชื่อ

ผู้ใหญ่วัยบ้านสุทิพย์บอกว่าไม่เคยประกอบพิธีไหว้ครูเลย (สุทิพย์ เทพรัตน์, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

^{๒๓} ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ฯ เรียกว่า “หลู่ข้าวหยา์กุ”

^{๒๔} ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่า “กัลป์ หมายถึง อายุของโลกตั้งแต่เมื่อพระพรหมสร้างเสร็จจนถึงเวลาที่ไฟประลัยกัลป์ล้างโลก ซึ่งได้แก่ช่วงเวลากลางวันวันหนึ่งของพระพรหมคือ ๑,๐๐๐ มหายุค (เท่ากับ ๔,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์) เมื่อสิ้นกัลป์ พระอิศวรจะล้างโลกด้วยไฟประลัยกัลป์ โลกจะไร้สิ่งมีชีวิตและอยู่ในความมืดมนจนถึงรุ่งเช้าของวันใหม่ แล้วพระพรหมก็จะสร้างโลกเป็นการขึ้นต้นกัลป์ใหม่ โลกจะถูกสร้างและถูกทำลายเช่นนี้สลับกันตลอดอายุของพระพรหม ทั้งนี้ตามคคิของพราหมณ์” (๒๕๔๖: ๑๐๗)

๑๐.) ครูผลัด มะลิดวง

ครูผลัด มะลิดวง ศิลปินสะล้อ ซอ ซึง ฟ้อนเจิง รำดาบ อายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๑ ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูผลัด มะลิดวง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทลัณฑ์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูผลัด จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาที่ ๔ เป็นคนหลายเชื้อชาติ โดยคุณปู่เป็นชาวพม่าซื้อพ่อเผ่าหย่านกุง คุณย่าเป็นคนอำเภอเมืองฝาง คุณตาเป็นชาวไทยใหญ่ คุณยายเป็นชาวกะเหรี่ยง บิดาของครูผลัดพื้นเพเป็นคนอำเภอฝาง และมารดาเป็นคนอำเภอปาย ปัจจุบันครูผลัดเป็นนักการภารโรง ณ โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า และหมอยาประจำตำบล ครูผลัดเล่นเครื่องดนตรีวงสะล้อ ซอ ซึง เป็นทุกชนิด โดยเริ่มหัดสะล้อ เพลงปราสาทไหวเป็นเพลงแรก ซึ่งบิดาเป็นผู้สอนให้ตั้งแต่วัยเด็กโดยไม่มีไน้ด ต่อมาได้เรียนรำดาบ ต่อมายวย ฟ้อนเจิงและคาถาอาคมโดยบิดาของครูผลัดเป็นผู้สอนศาสตร์ต่างๆให้ นอกนั้นบิดาซึ่งเป็นสล่า (ช่างทำเครื่องดนตรีให้ครูเล่นด้วย

ครูผลัดอธิบายให้ฟังว่า การฟ้อนเจิงรำดาบไม่ใช่ของชนชาติใดชาติหนึ่ง เนื่องจากในอดีตนักรบมาจากเมือง เชียงรุ่ง เชียงของ เชียงแสน เชียงราย แสนหวิและสีป้อ นักรบจาก ๖ เผ่านี้ผู้ใดมีฝีมือดีจึงได้ออกรบ ดาบมี ๓ ประเภท ได้แก่ ดาบพื้นเมือง (ของอำเภอฝางด้ามทำด้วยเงิน) ดาบไทใหญ่ และดาบกะเหรี่ยง ผู้สนใจสามารถไปชมได้ที่พิพิธภัณฑวัดศรีดงเย็น อำเภอฝาง โดยดาบต่างๆ ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์

บิดาของครูผลัดชื่อ แพบอ มะลิดวง เป็นคนอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ได้เคยร่วมวงกับแม่จันทร์ สม สายธารา ช่างซอศิลป์แห่งชาติประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นอกจากนั้นน้องชายของครูคือ นายสมักร มะลิดวง (อยู่อำเภอบาย) และนายพิบูลย์ มะลิดวง ก็ได้สามารถเล่นเครื่องดนตรีพื้นเมืองได้ทุกคน ครูผลัดมั่นใจว่าดนตรีพื้นเมืองจะไม่สูญหายไปไหนเพราะว่าได้ถ่ายทอดให้ลูกหลานไว้แล้ว

ก่อนหน้านี้ครูผลัดเคยร่วมกับอาจารย์เดก อินลือกฟอง อาจารย์โรงเรียนอนุบาลปางมะผ้า ช่วยกันสอนดนตรีพื้นเมืองและการฟ้อนให้นักเรียนที่โรงเรียน แต่ภายหลังอาจารย์เดกย้ายไปสอนที่ฝาง ครูผลัดจึงไม่ได้ไปสอนอีก

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูผลัดเล่าว่าสมัยเด็กๆ เคยเห็นผู้ใหญ่ทำพิธีกินฮ่อแต่ตัวครูผลัดเองไม่ได้กิน ก่อนการแสดงจะมีการประกอบพิธีไหว้ครู ครูดาบ ครูสักยันต์ ครูดนตรี ใช้เครื่องเช่น ไห้วแบบเดียวกัน คือดอกไม้มะลิ ๓๕๗ หรือ ๕ ดอก (แล้วแต่ธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติ) เทียน ๒ เล่ม ข้าวสาร ข้าวเปลือก กล้วย มะพร้าว เงิน ๑๒ บาท (เลข ๑๒ นั้นเป็นไปตามความเชื่อที่ว่ามนุษย์เราเกิดจากการประกอบกันของอวัยวะ ๑๒ ประการ) จากนั้นเริ่มพิธียกขัน และท่องคาถาว่า

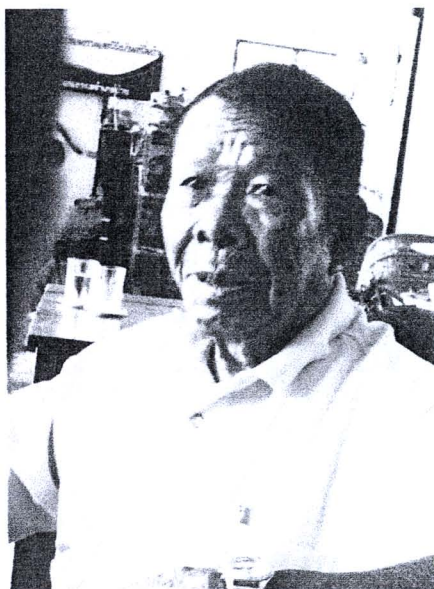
“โอมศรีมิก้าน ครูบาอาจารย์ หื้อแก่ครูมา ครูเก่าแลครูปาย ครูต่ายแลครูยัง สามสิบไปก็หน้า ห้าสิบมาดังหลังพุทธรูป อธิ ธัมมังอธิ อธิ สังฆังอธิ พุทธะรังนะ ธัมมะรังนะ สังฆะรังนะ โอมศรีทัก ครูบาอาจารย์ หื้อแก่กูมา ดึงหมดไปตีอื่นก็ขอหื้อ บันมา มาเนื่อ กูเนื่อ ไปตังตักก็หื้อบันมา บันมา มาเนื่อ กูเนื่อ ไปตังตักก็หื้อบัน ไปตังออกก็หื้อบันมา ไปได้ก็บันมา ไปเหนือก็บันมา ยาคนก็ขอให้หาย รำเจิง รำดาบ ก็ขอให้รำได้ เล่นดนตรีก็ขออย่าให้ติดขัด”

ภายหลังเสร็จพิธีให้บรรจุเครื่องเช่น ไห้วเก็บไว้ในถุงถ้ามีหนูมาก็ดึงความเชื่อว่ายังกัดหมายถึงยี่สิบ ส่วนงานไหว้ครูประจำปีจะจัดขึ้นในวันพฤหัสบดี เดือนเมษายน โดยใช้เครื่องเช่นคือไก่อปิ้ง ๒ ตัว เหล้า ๑ ขวด สาเหตุที่ไม่ใช้ไก่ต้มเพราะมีความเชื่อสืบทอดกันมาว่าจะทำให้เป็นคนลืมนาย

บิดาของครูผลัด ได้สั่งสอนไว้ว่า ห้ามข้ามเครื่องดนตรี เพราะว่ามีครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ซึ่งครูผลัดก็ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาถึงปัจจุบัน (ผลัด มะลิดวง, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๑๑.) ครูบุญมี จันทลักษณ์

ครูบุญมี จันทลักษณ์ ศิลปินวงสะล้อซอซึง ตอยฮอฮอร์น อายุ ๘๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๓ หมู่ ๖ ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูบุญมี จันทลักษณ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูบุญมี จันทลักษณ์ เป็นคนอำเภอปายโดยกำเนิด เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ตอนออกจากโรงเรียนอายุครุประมาณ ๑๓ ปีก็มาทำนากับพ่อโดยนำซึ่งติดตัวไปหัดเล่นเองยามหยุดพักจากการทำนาพร้อมฟังเพลงของคณะแม่คำน้อยศิลปินคนดังของจังหวัดเชียงใหม่ไปด้วยขณะฝึกหัดนอกจากนี้ครูบุญมียังสามารถเล่นเครื่องดนตรีอื่นๆ ได้อีกเช่น ระนาด ซอฮู้ ซอด้วง ไวโอลิน ตอยฮอฮอร์นโดยไวโอลิน และตอยฮอฮอร์นนั้นครูบุญมีเรียนรู้มาจากคนพม่าที่นำมาเล่นกัน

ปัจจุบันครูบุญมีเป็นวิทยากรสอนดนตรีที่โรงเรียน บ้านแม่ฮี้วิธีการสอนนั้นครูไม่ได้ใช้ตัวโน้ต ใช้วิธีปฏิบัติให้ดูแล้วให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตาม อาจารย์ทองดี นื่องวงศ์ซึ่งจบปริญญาตรีจากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่และสอนอยู่ที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๒๒ อำเภอปาย ก็เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของครูบุญมีครูอยากให้ทางราชการช่วยสนับสนุนงบประมาณจัดซื้อเครื่องดนตรีพื้นเมืองเพราะปัจจุบันเครื่องดนตรีเหล่านี้มีราคาแพงมาก และมีจำนวนไม่พอเพียงกับผู้สนใจเรียน อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์ที่ผ่านมาครูบุญมีเกรงว่าดนตรีเหล่านี้อาจจะสูญหายได้ในอนาคต เนื่องจากเด็กๆ เมื่อเรียนไปได้ระยะหนึ่งก็เลิกกันไป

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูบุญมีกล่าวว่าต้องทำพิธีไหว้ครูก่อนแสดงด้วยเทียน ๕ เล่ม แล้วนำน้ำมัน น้ำส้มป่อยและน้ำอบ ประพรมเครื่องดนตรีพร้อมกล่าวคาถาไหว้ครู เพื่อความเป็นสิริมงคล สามารถเล่นได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด และป้องกันอันตรายจากผู้ประสกร้าย ในพิธีเลี้ยงครูประจำปีจะมีหัวหมูเป็นเครื่องเซ่นด้วย สำหรับเรื่องข้อห้ามนั้นครูบุญมีบอกว่าห้ามข้ามเครื่องดนตรี และต้องไหว้เครื่องดนตรีทุกครั้งทั้งก่อนและหลังการเล่น ถ้าไม่ปฏิบัติเชื่อว่าจะทำให้วิชาเสื่อม (บุญมี จันทลักษณ์, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๑๒.) ครูป๊ะ ยอดเมื่อนาย

ครูป๊ะ ยอดเมื่อนาย ศิลปินกลองกันยาว อายุ ๗๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๔๔ ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูป๊ะ ยอดเมื่อนาย

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บินาพันธ์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูป๊ะ เป็นชาวไทยใหญ่ ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน สืบทอดต่อจากพ่อแม่ทั้งปู่ย่าและตา ยของครูอพยพมาจากเมืองนาย ซึ่งตั้งอยู่ในรัฐฉานหรือรัฐชานในภาคเหนือของสหภาพพม่า ครูป๊ะเล่าให้ฟังเพิ่มเติมว่าเดิมรัฐฉานเป็นเขตรัฐไทใหญ่ ต่อมาได้ถูกผนวกรวมเข้าในสหภาพพม่าภายใต้การปกครองของรัฐบาลพม่าไม่มีบรรพบุรุษท่านใดในครอบครัวของครูเป็นคนตรีเลย ส่วนตัวของครูป๊ะชอบเพราะใจรัก เนื่องจากตั้งแต่เด็กมาก็ได้เห็นได้ฟังการแสดงดนตรีในงานบุญตามวัดต่างๆ ครูเริ่มหัดตีกลองกันยาวตอนอายุประมาณ ๑๕ - ๑๖ ปี โดยการสังเกตแล้วนำมาลองหัดตีเอง รวมทั้งคอยศึกษาจากวงดนตรีที่แสดงตามงานประเพณี งานวัด จากนั้นจึงฝึกฝนด้วยตนเองจนชำนาญ นอกจากนั้นครูป๊ะ ยังเล่นกลองมอชิงและผลิตเครื่องดนตรีได้ทุกชนิดด้วย

ปัจจุบันครูมีลูกศิษย์ ๑๒ คน ถึงแม้ทุกคนมีงานประจำทำแล้วแต่ก็ยังออกร่วมแสดงกับครูป๊ะเสมอ เมื่อมีผู้สนใจติดต่อมาโดยครูจะขอยืมเครื่องดนตรีจากวัดออกแสดงประจำ นอกจากนั้นครูป๊ะยังสอนการถ่ายทอดการประดิษฐ์เครื่องแต่งตัวที่กลุ่มชุมชนขุนยวมและโรงเรียนขุนยวมวิทยาอีกด้วย ครูป๊ะกล่าวว่าแม่

ปัจจุบันนี้ทางหน่วยงานของรัฐจะเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณการจัดซื้อเครื่องดนตรีให้ แต่ครูก็ยังมีความกังวลว่าในภายภาคหน้า ถ้าครูเสียชีวิตแล้ว ชาติผู้สนใจมาเรียนรู้หรือช่วยกันอนุรักษ์สืบทอด เกรงว่าดนตรีไทใหญ่อาจจะสูญหายไป

พิธีกรรมและความเชื่อ

แม้ครูปะจะฝึกฝนการตีกลองด้วยตนเองในลักษณะครูพักลักจำ แต่ครูปะ ได้เข้าพิธีรับครู หรือพิธีไหว้ครู กับอาจารย์ผู้หลัง^{๒๕} เผินหรือ เครื่องยกครูในพิธีซึ่งอาจารย์ผู้หลังกำหนดให้มานั้นจัดอยู่รวมในกะละมัง ประกอบด้วย

- กล้วย มะพร้าว ข้าวสาร ดอกไม้ (สีใดก็ได้)
- รูป เทียน ใบพลู น้ำส้มป่อย ใบชา อย่างละ ๕ ชุด
- เงิน ๓๗ บาท
- รมกระดาด (ที หรือที่) ธง (จ่าก่า หรือจ๊กก่า) ผ้าขาว ผ้าแดง
- ขนมน

หมายเหตุ ไม่นิยมใช้เปิดไฟในพิธีเช่น ไหว้ครู

จากนั้นอาจารย์ผู้หลังจะประกอบพิธีรับครูปะเป็นศิษย์แล้วถ่ายทอดคาถาพร้อมมอบลูกประคำและขาลงคำให้ขาลงคำนี้มีความเชื่อกันว่าเป็นขาลงหาเสน่ห์หรือขาลงหานิยม เมื่อนำมาทาบริมฝีปาก ทาบร่างกายแล้วจะเป็นที่นิยมชมชอบต่อผู้ที่ได้พุดจาสนทนาคด้วย

ก่อนที่จะออกไปแสดงทุกครั้งครูปะจะจุดธูป ๕ ดอกที่หิ้งพระที่บ้าน และกล่าวคำอธิษฐาน รำลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ครูเชื่อว่ามียอยู่ ๕ พระองค์^{๒๖} ได้แก่ กอกะฉ่าน กอนะกุง กะชะปะ ก่อตะมะ และอะลิมิตยะ และขอพรให้การเล่นดำเนินไปได้ด้วยดี อย่าให้ติดขัดหรือเกิดเหตุอันไม่พึงประสงค์จากนั้นจึงนำแป้งซึ่งผสมใบสระแห่นจันทน์ขาว จันทน์แดงและขาลงหาเสน่ห์ที่ประพรมที่ห้องพร้อมกล่าวคำอัญเชิญครูร่วมไปเป็นขวัญคอยช่วยให้การเล่นผ่านไปด้วยดีและเมื่อการแสดงจบลงก็จะกล่าวลาครูและขอขมาถ้าเกิดข้อผิดพลาดระหว่างเล่นรวมทั้งขอให้ครูอำนวยการให้ทุกคนในคณะอยู่เย็นเป็นสุข

สำหรับภาพครูที่หิ้งพระ คือ นะกียี หรือ นักจี หรือเรียกอีกนามหนึ่งว่าขุนผี^{๒๗} หรือขุนผี ซึ่งสอนให้ทุกคนอยู่ในศีลในธรรม ห้ามดื่มเครื่องดองของเมา ห้ามผิดประเวณี ห้ามลักขโมย เป็นต้น

^{๒๕} ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เพื่อให้การเป็นศิลปินครบถ้วนสมบูรณ์เข้าข่ายเป็นศิษย์มีอาจารย์ ชาวไทใหญ่เองถือว่าทำอะไรต้องมีครู

^{๒๖} สันนิษฐานว่า คือ พระเจ้า ๕ พระองค์ คำนานพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์ ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ อันกอบไปด้วย พระกฤษณ์ โธ พระโกนาคมน โธ พระกัศสัโป พระโคตโม และพระอริยมตไศรยโย (รังสรรค์ จันต๊ะ, ๒๕๔๒: ๔๓๔๔-๔๓๔๕)

^{๒๗} ในพจนานุกรม ภาษาไทใหญ่ฯ คำว่า “ขุนผี” แปลว่า “เทวดา” (๒๕๕๒: ๕๑)

สำหรับการไหว้ครูประจำปีซึ่งจะจัดในวันพฤหัสบดี เดือนสิงหาคมของทุกปีนั้น จะมีการจัดเครื่องเซ่นไหว้ซึ่งประกอบด้วย ไข่ขาว จิ้งหรือซ้องผม (เพื่อเสริมผมให้ใหญ่หรือยาว) กล้วย สวดยดอ (กรวยดอกไม้) เงิน ๓๓ บาท ผ้าขาว ผ้าแดง หมากพลู อาหารต่างๆ โดยมีอาจารย์มูหลิงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ขณะทำพิธีจะกล่าวคำอธิษฐานว่า “ปะทะมะลำ ตู้ตัยะลำ ต๊ะตัยะลำ เมื่อเหลียวข้าจะปู้จ้อกันตอ ลำสมาครุบาอาจัน ให้ให้ลื้ออยู่หลีกินหวาน ก้าออกขายหมาน เฮ็ดตันหยันขึ้น ค้าแดงออกส่องแดงหย็อก ฮือหลีเห่อฮือตอนเสเก่า” คำแปล ข้าพเจ้าขอพรจากครุบาอาจารย์ ขอให้ลื้อมีความสุข ข้าพเจ้าเจริญรุ่งเรือง ทำการสิ่งใดขอให้ดีกว่าแต่เก่าก่อน

ส่วนเรื่องข้อห้ามนั้น ครูปะบอกว่าห้ามข้ามหรือห้ามนั่งบนเครื่องดนตรีและห้ามดื่มเหล้ารวมทั้งไม่เล่นในงานศพด้วย (ปะ ขอดเมื่อนาย, สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๑๓.) ครูบัณฑิต แสนคำ

ครูบัณฑิต แสนคำ ศิลปินสะล้อ ซึง และพื้นดาบ (กำแลว)^{๒๔} อายุ ๖๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๑ ตำบลแม่นาเติง อำเภอบาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูบัณฑิต แสนคำ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูบัณฑิต เล่าว่าครูเรียนจบประกาศนียบัตรชั้นสูงจากสถาบันราชภัฏจอมบึง ครูสนใจและรักศาสตร์ต่างๆ ของชาวล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งดนตรีพื้นเมืองการพื้นดาบ ทั้งๆ ที่คุณพ่อคุณแม่ของครูไม่เป็นดนตรีเลย เครื่องดนตรีชิ้นแรกที่ครูบัณฑิตเล่นคือขลุ่ย ครูที่สอนดนตรีพื้นเมืองประเภทสะล้อ ซึง ซื่อพื่อ

^{๒๔} ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ กล่าวถึงกำแลว เป็นภาษาถิ่นของชาวไทใหญ่ ตรงกับภาษาภาคกลางว่า “รำดาบ” หรือ “พื้นดาบ” ของชาวล้านนา แต่แตกต่างกันที่ลีลา ชื่อทำ รวมทั้งความคล่องว่องไวในการรำ ไม่มีการพัฒนาแบบล้านนา นิยมรำด้วยดาบ ๒ เล่ม และรูปร่างลักษณะดาบของชาวไทใหญ่ที่ใช้รำนั้นมีความแตกต่างจากของล้านนา กล่าวคือเป็นดาบที่ใช้ในชีวิตประจำวันจริงๆ มิได้ทำขึ้นใหม่เพื่อใช้แสดงอย่างที่นิยมปฏิบัติกันในล้านนา มีความยาวใหญ่และคมกริบ ผู้รำต้องมีทักษะและได้รับการถ่ายทอดอย่างจริงจัง มิเช่นนั้นอาจเกิดอันตรายได้

กำแลว นิยมแสดงเดี่ยว เพราะผู้แสดงจะรำรำไปตามความพอใจของคน ไม่มีการจัดกระบวนการทำไว้ก่อนเหมือนพื้นดาบ วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรำยังคงใช้วงกลองกันยาว หรือวงกลองมอญเหมือนเดิม ส่วนทำนองและจังหวะก็ไม่บังคับตายตัว บรรเลงไปตามความพอใจของนักดนตรีแม้ว่าจะเร็วไปบ้าง ช้าไปบ้าง เพราะอาศัยการรำของผู้แสดงเป็นหลัก ส่วนผู้แสดงก็รำรำไปตามสบาย ไม่ห่วงพะวงกับการลงตรงกับจังหวะ (ธีรยุทธ ขวงศรี, ๒๕๔๒: ๒๓๔, ๒๓๕)

ครูสุนันดา ส่วนครูที่สอนฟ้อนดาบหรือก้าแลวคือพ่อครูปี่หย่า ซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ และพ่อครูพะโป้แฮซึ่งเป็นชาวกระเหรี่ยง เวลาในการเรียนฟ้อนดาบนั้น พ่อครูจะกำหนดไว้ให้เรียนต่อเนื่อง ๗ วัน โดยผู้เรียนต้องห่อข้าวมากินเอง เริ่มเรียนตั้งแต่เวลา ๖ โมงเช้าถึง ๖ โมงเย็น ขณะที่เรียนต้องอยู่ในหล้าจะมดหรือราหวัด (รั้วหรือบริเวณที่กั้นไว้ประกอบพิธีกรรม บางแห่งกั้นไว้ด้วยสายสิญจน์ บางแห่งใช้ฉัตรปักเป็นแถวเป็นระยะๆ) ทำรำดาบหรือก้าแลวมีทั้งหมด ๓๒ ท่า^{๒๕} ได้แก่ บิดบัวบาน ประสานดาบกล้า เขี่ยฟ้าทำดิน อย่ำหมื่นศัตรู ไม่สู้จงดอย ขอสอยสี่ข้าง ไม่เว้นว่างดาบคม เป็นต้น เมื่อเรียนครบ ๗ วัน หากผู้ใดทดสอบไม่ผ่าน พ่อครูจะให้เรียนเพิ่มอีก ๓ วัน ปรากฏว่าพ่อครูปี่หย่าถ่ายทอดให้เพียง ๒๕ ท่า ส่วนพ่อครูพะโป้แฮสอนให้ครบทั้ง ๓๒ ท่า

ครูบัณฑิตเคยสอนการก้าแลวให้ลูกศิษย์ชาวแคนาดา (โดยให้ค่าเรียนกับครูจำนวน ๕,๐๐๐ บาท) ขณะนี้ลูกศิษย์คนนี้ก็กำลังรวบรวมเพื่อนๆ ให้ได้ครบ ๑๐๐ คน เพื่อเชิญครูไปสอนที่ประเทศแคนาดา ปัจจุบันครูบัณฑิตยังรับสอนเด็กนักเรียนและประชาชนทั่วไปด้วย โดยค่าตอบแทนจะเป็น ๓๐๐ บาท หรือ ๕๐๐ บาท แล้วแต่กำลังทรัพย์ของผู้เรียน

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูบัณฑิตเล่าว่าตอนไปฝากตัวเป็นศิษย์เมื่อเรียนฟ้อนดาบนั้นต้องทำพิธีไหว้ครู เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย เหล้า ๑ ขวด ไก่ต้ม (ไม่ต้องนำเครื่องในออก) ๒ ตัว ดอกไม้ขาว รูป ๒ ดอก เทียน ๑ คู่

^{๒๕} ทำรำดาบหรือก้าแลว ในงานวิจัย “โครงการนำร่องการพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการสร้างเมืองมรดกทางวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีดังนี้

๑. การรำดาบหรือก้าแลวในอดีต (ฟ้อนดาบ) มีท่ารำ ๒๑ ท่าดังนี้ ๑.แหวนหาน้ำ ๒.ปอดแหวน ๓.สอยดาว ๔.กว้านยาวปิ่น ๕.กว้านยาวนั้ง ๖.เหยียบเส้น ๗.ข้ามคน ๘.สี่โคล ๙.สบก้าม ๑๐.สนปลาย ๑๑.เลือลากหาง ๑๒.ถือมือเดียวก้านหน้า ๑๓.ถือมือเดียวก้านหลัง ๑๔.ดอกค้ำ ๑๕.แทงปลายดาบขึ้นพื้นฮ้อย ๑๖.แทงข้าง ๑๗.สนปลายสอยดาว ๑๘.แทงนังนอนกลิ้ง ๑๙.แกว่งดาบหมุนรำ ๒๐.เกล้ามวยผม ๒๑.แทงนังมือค้ำให้ ปลายค้ำชี้ขึ้นหมุนแขนเอาดาบมาหนีบไว้ที่รักแร้ สันเปลี่ยนซ้ายขวา

๒. การรำดาบที่ใช้สอนในปัจจุบัน (โดยเฉพาะครูมานพ ประเสริฐกุล) ประกอบด้วย ๑๒ ท่า ดังนี้ ๑.สี่โคล หมายถึง เอาดาบถูหน้าอกและถูหลังไปๆ มา ๒.ไหว้ดาบบนหัว หมายถึง เอาดาบที่อยู่ในมือหมุนบนศีรษะ ๓.พรวดแหวน หมายถึง เอาดาบหมุนในบริเวณข้อมือแล้วหมุน ๔.เลือลากหาง หมายถึง เอาปลายดาบทั้งลงดินสองข้างแล้วเอาดาบที่ปลายดาบขณะลากขึ้น ๕.แซงซิดน้ำ หมายถึง นั่งยองๆ แล้วเอาดาบคว้านไปคว้านมา ๖.ปลาลูยน้ำ หมายถึง เอาดาบแกว่งไปแกว่งมา ๗.สนดาบ หมายถึง เอาดาบรำแล้วสนกลับไปกลับมา ๘.ดอกสันดาบ หมายถึง รำไปแล้วดอกสันดาบลงกับพื้น ๙.ข้ามดาบ หมายถึง รำไปแล้วเอาปลายดาบวางลงแล้วปลายดาบซ้ายลงขวาขวาข้ามปลายดาบขวาแล้วเข้าซ้ายข้าม ๑๐.ฟันดาบ หมายถึง เอาดาบทั้งสองฟันไปฟันมากับผู้ต่อสู้ ๑๑.คืบดาบ หมายถึง เอาดาบคืบได้รักแร้แล้วรำ ๑๒.กิมไฮ หมายถึง เอาดาบสองอันไขว้กันแล้วเอาเท้าเหยียบแล้วเอาเท้าซ้ายข้าม ๕ ครั้ง เท้าขวาข้าม ๕ ครั้ง เมื่อจบทำความเคารพ (โยธิน บุญเฉลย, จิ้งจอกสามก๊ก และวิถี เทิดชูสกุลไพร, ๒๕๕๑: ๕๑๖ – ๕๑๗)

ข้าวตอก เงิน ๓๕ บาท ระหว่างเรียนแต่ละวันห้ามออกนอกบริเวณราชวดีนอกจากพ่อครูจะอนุญาตหรือเรียนจบในแต่ละวัน เมื่อเรียนครบ ๗ วัน พ่อครูจะให้กินของที่นำมาเช่น ไหว้ให้หมด โดยให้กินอยู่ในเขตราชวดี กินให้อิ่มแต่ห้ามเมา เมื่อกินเสร็จเรียบร้อยให้เดินออกทางหน้าประตูทางออกที่พ่อครูยืนรออยู่ คอยใช้ดาบฟันลูกศิษย์ที่เดินผ่าน เพื่อทดสอบวิชาความรู้ตลอดจนวิธีการป้องกันตัวที่ได้เรียนมา ถ้าทดสอบผ่านก็ห้ามลูกศิษย์ผู้นั้นหันหลังกลับมาดู หากใครทดสอบไม่ผ่านก็ต้องเรียนเพิ่มอีก ๓ วัน

ในปัจจุบันผู้ที่มาเรียนฟ้อนดาบกับครูบัณฑิตจะต้องจัดเตรียมขันตั้งมาด้วย ในขันตั้ง^{๓๓} มีกรวยดอกไม้ขาว ๔ กรวย เทียน ๑ คู่ รูป ๑ คู่ ส่วนเหล้า ๑ ขวด ไก่ต้ม (ไม่ต้องนำเครื่องในออก) ๑ คู่^{๓๔} นั้นให้นำมาวันสุดท้ายของการเรียน แล้วให้ศิษย์ผู้มาเรียนกินให้หมด โดยจะมีการทดสอบแม่ไม้เชิงดาบก่อนออกประตูเช่นกัน

สำหรับการไหว้ครูประจำปีนั้น ครูบัณฑิตจะจัดทุกวันพฤหัสบดีในเดือนเมษายนของทุกปี เพื่อแสดงความกตัญญูทดแทนพระคุณของครูบาอาจารย์ (บัณฑิต แสนคำ, สัมภาษณ์, ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

^{๓๓} คำว่า “ขันตั้ง” ในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง หมายถึง กานล-เครื่องค้ำขันครู หรือคำตอบแทนแก้หม้อ หรือผู้ประกอบพิธี เป็นต้น เรียกว่า “คำขันตั้ง” (อุคม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๓๓: ๑๔๘)

๑๔.) ครูสว่าง จันจาเล

ครูสว่าง จันจาเล ศิลปินกลองกันยาว อายุ ๕๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๘/๑ หมู่ ๑ ตำบลแม่ตานน้อย อำเภอแม่ตานน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูสว่าง จันจาเล (กลาง)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูสว่างกล่าวถึงประวัติของตนเองว่าเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ คุณปู่เป็นชาวไทใหญ่ แรกบ้านดาลใจที่ครูสว่างชอบตีกลองกันยาวเพราะปรารถนารักษาวรรณกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงไว้ตลอดไป ครูเริ่มหัดตีกลองกันยาวเมื่ออายุ ๒๐ ปี การฝึกหัดอยู่ในลักษณะครูพักลักจำจากการตีของคนในชุมชนในงานประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย โดยเฉพาะลีลาท่วงท่าการตีกลองของลุงโม่ นับเป็นแม่แบบที่ครูสว่างชื่นชมเป็นอย่างมาก ครูสว่างเคยได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดตีกลองกันยาวที่จัดขึ้นในตำบลในนาม “คณะหนุ่มไต่” รางวัลที่ได้รับเป็นเงิน ๑,๕๐๐ บาท พร้อมด้วยรางวัลจากปลัดอาวุโส สหิทธิศักดิ์ ชำนาญอาสา

ปัจจุบันครูสว่างรับราชการอยู่กองอาสารักษาดินแดนและเล่นกลองกันยาวเป็นงานอดิเรก สำหรับช่วยงานชาวบ้านในงานประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีปอยส่างลอง^{๓๓} ประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด เป็นต้น

^{๓๓} คำว่า “ปอยส่างลอง” เป็นภาษาไทยใหญ่เกิดจากคำ ๓ คำคือ คำว่า “ปอย” ซึ่งแปลว่างาน คำว่า “ส่าง” สันนิษฐานกันว่าเพี้ยนมาจากคำว่า “สาง” หรือ “ขุนสาง” ที่แปลว่า “พระพรหม” ในหนังสือธรรมของชาวไทยใหญ่ที่กล่าวถึงไว้ว่า “พระคณิศพรหมได้ถวายจิวรแก่เจ้าชายสิทธัตถะราชกุมาร ณ ริมแม่น้ำอโนมา เมื่อคราวที่ทรงหนีออกบรรพชา “ส่าง” ในอีก

ครูสว่างยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า กลองกันยาวใช้เล่นในขบวนแห่งานประเพณีและประกอบการละเล่น ร้านกร่ำไต่ รำกิ่งกะหล่ำ เป็นต้น ส่วนกลองมอชิงใช้ตีในงานมงคลต่างๆ เช่น ตีประโคมที่บ้านเจ้าภาพงานปอยสา่งลอง ตีในขบวนแห่เครื่องไทยทานปอยสา่งลอง ตีในงานทำบุญที่วัด ตีประกอบการก้าเลวหรือรำดาบ และฟ้อนรำในงานประเพณีต่างๆ เป็นต้น

ครูสว่างมีความมั่นใจว่าการตีกลองกันยาวจะไม่สูญหายอย่างแน่นอน เพราะเป็นศิลปวัฒนธรรมที่อยู่กับงานประเพณีที่สำคัญในรอบปีของชาวไทใหญ่ ดังคำกล่าวที่ว่า “งานใดๆ ก็ตาม ถ้าไม่มีการตีกลองกันยาวก็ไม่ใช่งานใด” รวมทั้งมีการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวในรูปการเรียนการสอนในหมู่เยาวชนตามโรงเรียนต่างๆ ควบคู่กันไปด้วย เช่น โรงเรียนอนุบาลแม่ลาน้อย เป็นต้น โดยมีครูองจิ้น ยุทธหัตต์ เป็นผู้สอน สิ่งที่ครูสว่างปรารถนาซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะร่วมสนับสนุนด้านการรักษาวัฒนธรรมไทใหญ่ คือขอให้หน่วยงานของราชการเข้ามาช่วยเหลืองบประมาณจัดซื้ออุปกรณ์เครื่องดนตรี เพราะที่ผ่านมาองค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาเก็บกู้ได้เพียงบางส่วน ส่วนที่ขาดต้องใช้วิธีการขอยืมมาใช้แสดง

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูสว่างบอกว่าครูไม่เคยประกอบพิธีกรรมไหว้ครู (สว่าง จันจาเล, สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

ความหมายหนึ่งมาจากคำว่า “เจ้าสา่ง” แปลว่า สามเณร นอกจากนั้น “สา่ง” ยังเป็นคำนำหน้าชื่อผู้ชายเหมือนคำว่า “นาย” และคำว่า “ลอง” มาจากคำว่า “อลอง” แปลว่า พระโพธิสัตว์ รวมความแล้ว “ปอยสา่งลอง” ก็คือ งานบวชลูกแก้ว (สมพร ชาวฤทธิ์ และคนอื่นๆ, ๒๕๓๕: ๓๓)

๑๕.) ครูองจีน ยุทธัตถ์

ครูองจีน ยุทธัตถ์ ศิลปินสะล้อ ซอ ซึงและดนตรีตอยฮอฮอร์น อายุ ๗๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๑ ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอมะละงู จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูองจีน ยุทธัตถ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูองจีน จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เริ่มเล่นดนตรีพื้นเมืองมาตั้งแต่อายุได้ ๑๕ ปี เป็นชาวไทยใหญ่มาแต่กำเนิด ภูมิความสนใจในดนตรีพื้นเมืองเพราะมีความชื่นชอบในเสียงดนตรีเป็นอย่างมาก เริ่มแรกนั้นครูเล่นดนตรีพม่าได้ก่อน เช่น แบนโจ ตอยฮอฮอร์น ระนาดพม่า โดยฝึกหัดเล่นเพลงพม่าได้แก่เพลงกะยาต่านโจ่ง เพลงตอเหม่นจีล่าน เพลงจำแพ เป็นต้น นอกจากนี้ครูองจีนยังมีเพื่อนซึ่งเป็นนักดนตรีหลายคน เช่น พ่อครูมาโนช ลุงสา่งแหลง(แดง) นายกี และหนานดิน โดยเฉพาะพ่อครูมาโนชซึ่งเป็นชาวไทยใหญ่นั้นได้ถ่ายทอดความรู้ให้ครูองจีนหลากหลายนานปีและการและโดยส่วนตัวของครูองจีนเองนั้นชอบเป่าพม่ามากเพราะใช้ไม้รวกซึ่งสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นในการทำปี ต่อมาครูได้เรียนสะล้อ ซอ ซึงกับพ่อครูจินตา จากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมาสอนที่โรงเรียนแม่ลาน้อยครูณสิกข์ ครูจึงสามารถเล่นดนตรีพื้นเมืองล้านนาได้จนบัดนี้

ภาพครูองจีน ยูธหัตถ์ เล่นเครื่องดนตรีแบนโจ
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บินทสันต์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ภาพผู้วิจัย (ซ้าย) ภาพครูองจีน ยูธหัตถ์ (ขวา)
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บินทสันต์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

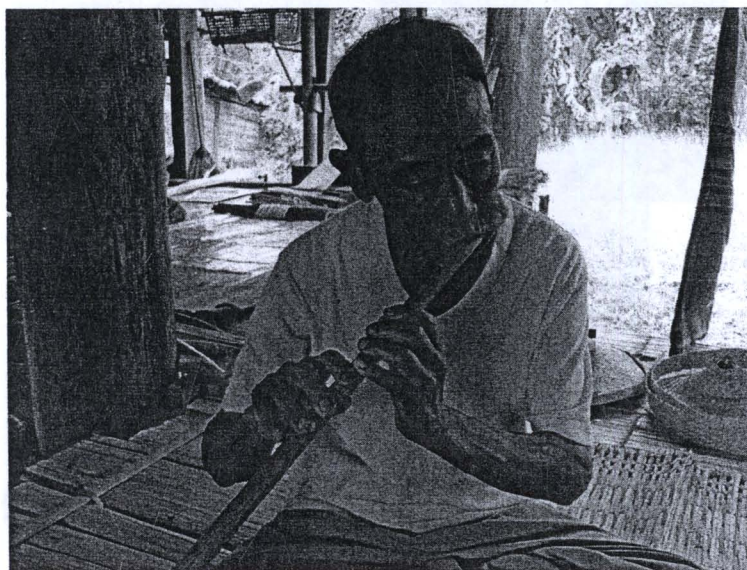
ปัจจุบันในหมู่บ้านมีวงสละลือ ซอ ซึ่ง เพียง ๑ วง ครูองจีนมีความหวังที่จะได้เครื่องดนตรีมาฝึกซ้อมให้กับคนในหมู่บ้านได้อย่างพอเพียงสำหรับลูกของครู ๒ คนสามารถเล่นดนตรีพื้นเมืองได้นับเป็นอีกความหวังหนึ่งของครูองจีนที่ลูกทั้งสองคนนี้จะช่วยสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีท้องถิ่นต่อจากครู

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูองจีน กล่าวว่าครูไม่มีพิธีไหว้ครู แต่มีข้อห้ามที่ยึดถือมาโดยตลอดคือห้ามข้ามเครื่องดนตรี เพราะเครื่องดนตรีมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาอยู่ (องจีน ยูธหัตถ์, สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๑๖.) ครูเสาร์ จันจร

ครูเสาร์ จันจร ศิลปินปี่จุม อายุ ๖๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๕ ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูเสาร์ จันจร

แหล่งที่มา: รศ.ดร.บุษกร บิณฑลันต์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูเสาร์จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ปัจจุบันประกอบอาชีพทำสวน ครูเสาร์ได้มีส่วนร่วมในวงดนตรีประจำหมู่บ้านตำบลแม่ลาน้อยเพราะว่า เมื่อก่อนเคยได้รับความรู้เรื่องดนตรีพื้นเมืองจากบิดา ซึ่งเป็นนักดนตรีที่มีความชำนาญการดีซึ่งเป็นอย่างมาก

ครูเสาร์กล่าวว่าครูเองมีเชื้อสายพม่า เมื่อวัยเด็กไม่ชอบเรียนหนังสือจึงทำสวนเลี้ยงชีพแต่ก็เข้าเรียนดนตรีพื้นเมืองกับพ่อครูจันตา จากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ลาน้อยได้จ้างให้มาสอนดนตรีที่โรงเรียนวังคัน ครูจึงมีโอกาได้เรียนปี่จุมกับพ่อครูฯ และสามารถออกงานแสดงได้

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูเสาร์ กล่าวถึงพิธีไหว้ครูว่า ตัวของครูนั้นไม่เคยเข้าร่วมงานไหว้ครูและยกขันครู (เสาร์ จันจร, สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๑๗.) ครูอินสอน ไหวดี

ครูอินสอน ไหวดี ศิลปินวงสะล้อซอ ซึง วงกลองมอญเซิง และวงกลองกันยาว อายุ ๗๘ ปี
อยู่บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๒ ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูอินสอน ไหวดี

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทาสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูอินสอนจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ (มศ.๖) และเข้าสอบเทียบได้วุฒิกู (กบ.) ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ แต่เดิมครูมีอาชีพรับราชการครูและเกษียณอายุราชการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนบ้านต่อแพ อำเภอขุนยวม เริ่มเล่นดนตรีกับบิดาชื่อพ่อทาบ ไหวดี ซึ่งประกอบอาชีพเป็นนักธุรกิจและ สามารถเล่นดนตรีไทยภาคกลางได้ ที่บ้านของบิดาเมื่อสมัยก่อนจะมีการรวมกลุ่มกับเพื่อนบ้านมาเล่นดนตรีร่วมกัน บิดาชอบบรรเลง ซอด้วง ซออู้ ระนาด และฆ้องวงใหญ่ ส่วนใหญ่จะบรรเลงเพลงไทยภาคกลาง

ครูอินสอนได้ฝึกฝนดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ สะล้อ ซอ ซึง เมื่อสมัยยังเป็นนักเรียนขณะมีอายุประมาณ ๑๗ ปี โดยบิดาเป็นผู้สอนให้โดยวิธีการใช้ตัวโน้ต (๐ ๑ ๒ ๓ ๔) บางเพลงบิดาก็ไม่ได้ดัดด้วยโน้ตแต่ใช้การต่อเพลงแบบตัวต่อตัว

ปัจจุบันในหมู่บ้านมีสมาชิกเล่นดนตรีราว ๑๐ คน (เดิมมีอยู่ ๗-๘ คน) ส่วนมากจะเล่นเป็นเองโดยการซึมซับตามธรรมชาติและจะไม่นิยมใช้โน้ตระหว่างการเล่นเพราะส่วนใหญ่จะบรรเลงได้เองโดยการท่องจำอยู่แล้วทุกคน ในอำเภอขุนยวมมีวงดนตรีพื้นเมืองของครูอินสอนเพียงคณะเดียว ที่บ้านของครูมีทั้ง

วงสละล้อ ซอ ซึ่ง วงกลองมอชิง^{๓๒} และวงกลองกันยาว^{๓๓} ส่วนการแสดงรำดาบก็มีแต่ครูไม่ทราบว่าเป็นของผู้ใดและมาจากที่ไหนแต่ไม่ใช่ของที่อำเภอขุนยวมแต่ดั้งเดิม ครูอินสอนกล่าวว่าครูเคยเป็นนักดนตรีตอขอสอรันอยู่กับชาวพม่ามาก่อน โดยเริ่มหัดเพลงมอชิงชวบยี่เป็นเพลงแรก นอกจากนี้ยังเล่นฆ้องวงใหญ่ของมอญได้ด้วย ที่เล่นเป็นนั้นเพราะครูอินสอนอาศัยการฟังจนได้เพลงมามากมาย

หลังจากที่เกษียณอายุราชการมา ครูอินสอนเคยไปสอนดนตรีพื้นเมืองให้กับนักเรียนที่โรงเรียนในอำเภอขุนยวมหลายครั้งและในปัจจุบันเป็นครูพิเศษสอนดนตรีพื้นเมืองให้โรงเรียนขุนยวมพิทยาและโรงเรียนบ้านต่อแพเดือนละสองครั้ง ตามโครงการของทางอำเภอขุนยวม นอกจากนี้ครูอินสอนยังได้ก่อตั้งคณะดนตรีพื้นเมืองชื่อคณะดนตรีพื้นบ้านขุนยวม (เดิมชื่อก๊วทรายหนูซึ่งแปลว่าที่แคบๆ มีทรายหนูขึ้นมา) วงของครูอินสอนนั้นจะรับแสดงตามงานศพและงานขึ้นบ้านใหม่เป็นส่วนใหญ่

วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครูอินสอนนั้นจะสอนนักเรียนโดยใช้โน้ตไทย (ค ร ม ฟ) ส่วนมากครูจะให้เด็กๆ ผลัดกันเล่นเครื่องดนตรีเพราะเครื่องดนตรีมีไม่เพียงพอ

ครูอินสอนกล่าวว่าถ้าไม่มีการส่งเสริมและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประจำชาติต่อไปในอนาคตดนตรีพื้นเมืองนี้คงจะสูญหายไปแน่นอน ครูอินสอนอยากให้ทางราชการช่วยสนับสนุนจัดทำโครงการให้เด็กๆ และชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังกับการเล่นดนตรีพื้นเมือง

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูอินสอน กล่าวถึงพิธีไหว้ครูว่าเมื่อสมัยก่อนไม่เคยทำพิธีไหว้ครู แต่ในปัจจุบันครูอินสอนได้จัดพิธีไหว้ครูขึ้น โดยครูนิพนธ์ แม้นวงศ์ ซึ่งเป็นสรรพอำเภอและเป็นครูดนตรีพื้นเมืองเป็นผู้ประกอบพิธีโดยจัดขันบายศรีแบบต่างๆ มีเงิน ๖ บาท ดอกไม้ รูป ๗ ดอก เทียน ๑ คู่ (เป็นเทียนเงินเทียนทองใช้กระดาชเงินกระดาชทองพัน) เทียนชัย ๑ เล่ม รวมเป็นเทียน ๓ เล่ม และผลไม้ต่างๆ ถ้าเป็นพิธีไหว้ครูประจำปีก็จะเพิ่มหัวหมู ๒ หัว

ก่อนการแสดงก็ไม่ต้องมีพิธีไหว้ครูแต่อย่างใด เวลาเด็กมาเรียนก็ไม่พิธีไหว้ครูก่อนเรียนและครูอินสอนก็ไม่เคยเข้าร่วมพิธีกินฮื้อ (อินสอน ไหว้ดี, สัมภาษณ์, ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

^{๓๒} กลองมอชิง เป็นกลองของชาวไทยใหญ่ ลักษณะคล้ายตะโพนมอญแต่เบากว่าใช้สายสะพายคล้องคอเพื่อตีทั้งสองหน้า ไม่ติดจำกลอง (อุดม รุ่งเรือง, ๒๕๓๓: ๓๔)

^{๓๓} กลองกันยาวหรือกลองปู่เจ้า บางท่านว่ามาจากภาษาพม่าว่ากลอง “โอเส่” นิยมใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนดาบ ฟ้อนนางนก (กิงกะหระ) เป็นต้น กลองปัดเง่ อุเง่ กี่ว่า (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๓๓: ๓๔)

๑๘.) ครูทองดี กิตติพันธ์

ครูทองดี กิตติพันธ์ ศิลปินดนตรีไทย คนตรีพื้นเมืองและลิเกไทใหญ่ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๕ ถนนผดุงม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูทองดี กิตติพันธ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทาสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูทองดีมีความสนใจและเริ่มฝึกหัดดนตรีมาตั้งแต่เด็กทั้งที่ คุณพ่อคุณแม่ไม่มีท่านใดเป็นดนตรีเลย เริ่มแรกนั้นครูฝึกเล่นระนาดโดยอาศัยการฟังและดูวิธีการเล่นของผู้เล่น แล้วจำมาปฏิบัติตาม ส่วนดนตรีประเภทเครื่องสายและลิเกไทใหญ่นั้นครูทองดีเห็นว่าเป็นการแสดงที่สนุกดีจึงนำมาฝึกฝนด้วย จนปัจจุบันครูสามารถเป็นทั้งนักดนตรีและนักแสดง นอกจากนี้ครูทองดียังมีพรสวรรค์ในการพันไม้ตีระนาดด้วย

ในช่วงกว่าสิบปีที่ผ่านมา มีการรวมกลุ่มของผู้เฒ่าผู้แก่และนักดนตรีจัดตั้งเป็นกลุ่มดนตรีชุมชน โดยมีสำนักงานเทศบาลเป็นผู้สนับสนุนให้ใช้อาคารอเนกประสงค์ของโฮ่งกาด ซึ่งเป็นที่ทำงานของชุมชนกาดเก่า เป็นที่รวมตัวกันเล่นดนตรีซึ่งมีทั้ง คนตรีพื้นเมือง เพลงร่วมสมัยผู้ใดสามารถเล่นดนตรีเป็นก็มาร่วมกลุ่มได้

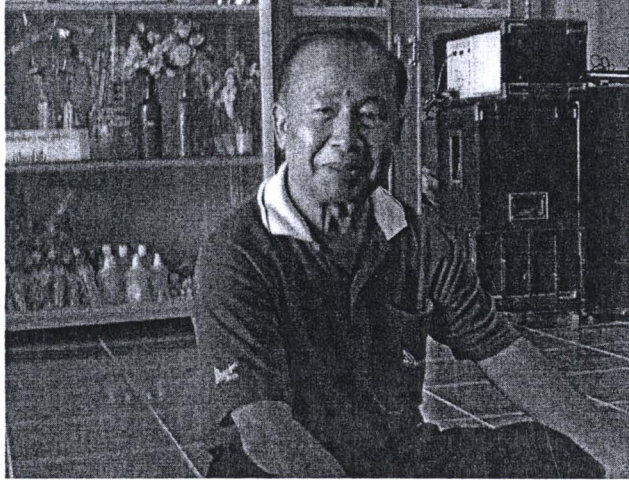
ครูทองดีกล่าวว่าอยากให้ทางราชการช่วยจัดหาเครื่องดนตรีและอุปกรณ์อื่นๆ ที่มีจำกัดรวมถึงการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนหันมาร่วมรักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยกลุ่มดนตรีของครูยินดีสอนให้แก่เด็กๆ ที่สนใจมาสมัครเรียน

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูทองดีไม่จัดพิธีไหว้ครูเองแต่ไปร่วมประกอบพิธีกรรมกับคณะนักดนตรีที่หมู่บ้านป่าตึง ซึ่งมีสถานที่และอุปกรณ์เอื้ออำนวยครบถ้วน โดยพิธีไหว้ครูประจำปีของหมู่บ้านป่าตึงจะจัดในวันพฤหัสบดีของเดือนมิถุนายน (ทองดี กิตติพันธ์, สัมภาษณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๑๕.) ครูนวพล นันทภู

ครูนวพล นันทภู ศิลปินดนตรีไทย คนตรีพื้นเมือง แอ็คคอเดียน อายุ ๖๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๘/๑ ซอยผดุงม่วยต่อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูนวพล นันทภู

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูนวพลมีความสนใจและหัดเล่นดนตรีมาตั้งแต่เด็ก โดยทั้งคุณพ่อและคุณแม่ไม่เป็นดนตรีเลย ภายหลังเกษียณอายุจากการรับราชการครู ครูนวพลจึงใช้เวลาว่างมาร่วมเล่นดนตรีกับชุมชนภาคเก่า โดยฝึกเล่นเองบ้างเรียนจากผู้อื่นบ้างจนครูสามารถเล่นได้ทั้ง น้่ง ฉาบ กลอง อีเล็ก โทน และแอ็คคอเดียน ซึ่งแอ็คคอเดียนนี้ครูเรียนจากครูเคซซึ่งเป็นนักดนตรีต่างหมู่บ้าน

ครูนวพลบอกว่า วงดนตรีชุมชนภาคเก่า ซึ่งครูดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการชุมชนนั้นสามารถเล่นได้ทั้งเพลงไทย เพลงพื้นเมืองเช่นเพลงปราสาทไหว เพลงฤๅษีหลงถ้ำ เป็นต้น รวมทั้งเพลงลูกทุ่งและเพลงลูกกรุงด้วย ปัจจุบันออกแสดงตามงานต่างๆทั้งงานบุญ งานบวช เช่นงานปอยส่างลอง ฯลฯ

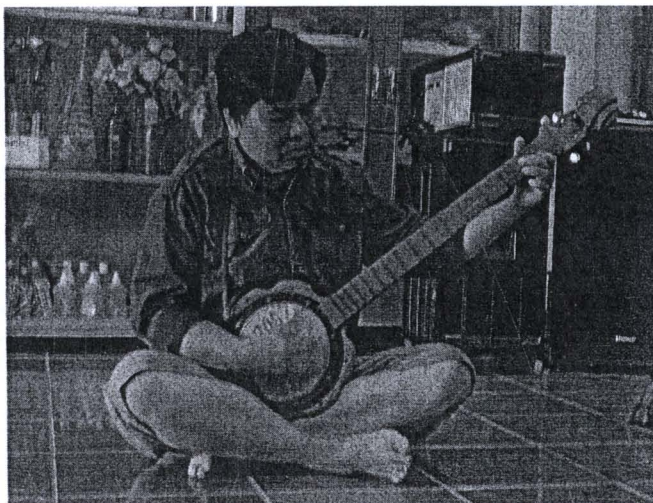
ครูนวพลมีความกังวลว่า ถ้าไม่มีการอนุรักษ์ดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมืองนี้ไว้ต่อไปภายหน้าคงจะสูญหายอย่างแน่นอน จึงขอให้ทางราชการเข้ามาช่วยสนับสนุนเครื่องดนตรี และรับเยาวชนรุ่นใหม่มาเรียนรู้ เพื่อช่วยกันรักษาสืบทอดมิให้ขาดช่วง

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูนวพลบอกว่าที่ชุมชนภาคเก่าไม่จัดพิธีไหว้ครู แต่จะไหว้เครื่องดนตรีทุกครั้งก่อนเล่น (นวพล นันทภู, สัมภาษณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๒๐.) ครูบุญอาจ จันทลีมา

ครูบุญอาจ จันทลีมา ศิลปินวงดนตรีพื้นเมืองผสมและซิ่งหนั่ง อายุ ๖๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ ๑๑ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูบุญอาจ จันทลีมา

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

ครูบุญอาจเป็นข้าราชการบำนาญ เคยรับราชการเป็นครูอยู่ที่อำเภอขุนยวม คุณพ่อของครูเป็นทหารญี่ปุ่นและคุณแม่เป็นชาวไทยลื้อ จังหวัดเชียงใหม่ ครูบุญอาจเล่าว่าครูเริ่มเล่นดนตรีเมื่ออายุ ๑๑ ปีโดยเรียนกับครูน้อยพรหม วิญญาของ ซึ่งมีศักดิ์เป็นคุณลุงของครูด้วย ครูน้อยพรหมทำซิ่งให้เล่นซิ่ง ซึ่งตัวนี้ครูบุญอาจใช้เล่นมาโดยตลอดสำหรับวิธีการสอนนั้นครูน้อยพรหมจะใช้แบบต่อเพลงโดยไม่มีตัวโน้ต ในช่วงรับราชการอยู่ อำเภอขุนยวม ครูบุญอาจได้เข้าร่วมอบรมวัฒนธรรมและทางผู้จัดการอบรม(สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด) ได้แนะนำให้กลับไปช่วยฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ครูจึงเกิดความคิดว่าจะฟื้นฟูดนตรีพื้นเมืองที่ครูสนใจมาแต่เด็ก จึงสมัครเข้าเรียนเกี่ยวกับโน้ตดนตรีแบบตัวย่อ (ค ร ม ฟ) ภายหลังจากเกษียณอายุราชการได้ย้ายกลับมาอยู่ในตัวจังหวัดและเข้าร่วมกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจที่มีวัยหลากหลายทั้งเด็กและผู้ใหญ่วางร่วมกันเล่นดนตรี นอกจากนี้ครูบุญอาจยังได้รับเป็นวิทยากรสอน ซิ่ง สะล้อ ขลุ่ย ให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านห้วยเคือ จนสามารถจัดตั้งเป็นวงดนตรีได้ รวมทั้งสอนที่โรงเรียนอนุบาลแม่ฮ่องสอน โรงเรียนห้องสอนศึกษาด้วย ทั้งนี้ครูยังคิดประดิษฐ์ซึ่งรูปแบบใหม่ขึ้นมาโดยมีลูกคู่สามและลูกคู่สี่ในซิ่งตัวเดียว อาศัยแนวความคิดจากแบนโจซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน โดยทำให้มี ๑ เสียงแต่แบนโจจะมีครึ่งเสียง โดยครูตั้งชื่อว่า “ซิ่งหนั่ง” หรือ “ซิ่งครูอาจ” ปีหนึ่งจะผลิตได้เพียง ๑ ตัว เพราะต้องทำด้วยมือ ขณะนี้มีอยู่ทั้งสิ้นประมาณ ๒๐ ตัว

ปัจจุบันครูบุญอาจมีลูกวงประมาณ ๑๐ คน เป็นนักเรียน ๕ คน นอกจากนี้ครูยังเป็นสมาชิกในคณะของครูมานพ ประเสริฐกุลด้วย โดยครูทำหน้าที่เล่นซิ่งหนัง สำหรับอนาคตของคนตรีพื้นเมืองนั้นครูบุญอาจให้ความเห็นว่าอาจสูญหายได้เพราะไม่ค่อยมีผู้สนใจสืบทอด จึงอยากให้ทางภาครัฐสนับสนุนทั้งเครื่องดนตรี อุปกรณ์ สถานที่ สร้างแรงจูงใจให้เยาวชนรุ่นใหม่มาเรียนรู้ให้มากขึ้น

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูบุญอาจเล่าว่าเมื่อสมัยที่ครูยังเป็นเด็กไม่เคยทำพิธีไหว้ครู แต่ปัจจุบันนี้จะมีการรวมกลุ่มไหว้ครู ซึ่งจะจัดขึ้นปีละครั้ง โดยมีเครื่องไหว้ครูดังนี้ กรวยดอกไม้ ๒ กรวย ข้าวสาร กล้วย อ้อย มะพร้าวมีก้านผ้าขาว ผ้าแดง หมากพลู เงินค่าขันครู ๓๐๐ บาท ขณะจุดธูปเทียนให้ระลึกถึงเทพยดาอันเกี่ยวข้องกับด้วยดนตรี สะล้อ และซึง กอปรด้วย พระพิฆเนศ พระประ โคนธรณ์ พระปัญจสีขร และครูบาอาจารย์ท่านแต่โบราณมา เมื่อธูปเทียนดับแล้วจึงนำเครื่องไหว้ไปกินกันได้ (บุญอาจ จันทสิมา, สัมภาษณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๒๑.) นายวรวัฒน์ ไชยเสน และนางสาวชุดิกา ไชยเสน

นายวรวัฒน์ ไชยเสน และนางสาวชุดิกา ไชยเสน นักดนตรีไทย สะล้อ ซึง และคอซอฮอว์น อายุ ๒๑ ปี และ ๑๗ ปี ตามลำดับอยู่บ้านเลขที่ ๒/๑ ถนนสิริมงคล ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพนายวรวัฒน์ ไชยเสน

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

นายวรวัฒน์กับนางสาวชุดิกาเป็นพี่น้องกันโดยนายวรวัฒน์กำลังเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ส่วนนางสาวชุดิกา กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนห้องสอนศึกษา สองพี่น้องเล่าว่าชอบดนตรีมาแต่เด็ก โดยครั้งแรกหัดเล่นดนตรีไทย มีอาจารย์สุภัทท์ ไม่โรยรส (ถึงแก่กรรมแล้ว เป็นคุณพ่อของอาจารย์ สุวัฒน์ ไม่โรยรส) เป็นครูคนแรก โดยนายวรวัฒน์เล่นซอด้วงส่วนนางสาวชุดิกาเป่าขลุ่ย ต่อมาได้เล่นดนตรีพื้นบ้านได้แก่ สะล้อ ซึง เป็นต้นและในช่วง ๒-๓ ที่ผ่านมามีได้รวมกลุ่มกันกับผู้สนใจดนตรีไทใหญ่ซึ่งมีอาจารย์สุวัฒน์ ไม่โรยรส ร่วมอยู่ในกลุ่มด้วยนั้น ได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูทองคำ ืองโคตา ซึ่งท่านมีอายุประมาณ ๗๖-๗๗ ปีแล้ว โดยขอให้ท่านสอนดนตรีคอซอฮอว์นให้ ทั้งนี้จะพากันไปเรียนที่บ้านครูทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งครูทองคำเรียกเก็บค่าครูเพียง ๕๐๐ บาท เงินค่าครูนี้ครูทองคำจะ นำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บูรพาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว วิธีการสอนนั้นครูจะสอนให้ดูเป็นวรรค ผู้เรียนต้องจำแล้วนำมาจดเป็นโน้ตไทยกันเอง เพลงแรกที่เรียนคือเพลงม่วยโล่โล่

ภาพนางสาวชุตিকা ไชยเสน

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

นายวรวัฒน์กล่าวว่า การบรรเลงดนตรีคีย์บอร์ดจะเริ่มต้นด้วยเพลงครู คือ เพลงต่อเห่ห่วน ต่อใหม่ จนปัจจุบันนายวรวัฒน์สามารถเล่นได้หลายเพลง เช่น เพลงม่วยโล่โล่ จู่มวย คยาต้านใจ ซึ่งทั้ง ๓ เพลงนี้ใช้ประกอบการฟ้อนได้ นอกจากนี้ยังมีเพลงหม่องส่วยยี หม่องหม่องโซ โส้จันหย่อง เป็นต้น

นายวรวัฒน์ให้ความเห็นว่าดนตรีคีย์บอร์ดมีความเสี่ยงที่จะสูญหายได้เพราะเรียนยากมาก วิธีการสอนของครูทองคำใช้แบบเล่นให้ดูไม่สอนเป็นตัวโน้ตแบบครูสมัยใหม่ ทำให้เด็กไม่ค่อยสนใจสำหรับดนตรีสะล้อ ซอ ซึง นั้นทั้งสองพี่น้องมีความเห็นตรงกันว่าคงจะไม่สูญหาย เพราะมีคนสนใจเล่นอยู่ตลอดเวลา ความปรารถนาของทั้งสองพี่น้องคืออยากให้ทางราชการสนับสนุนงบประมาณด้านการจัดสถานที่ใช้เรียน รวมทั้งเครื่องดนตรีที่ยังมีไม่พอ

พิธีกรรมและความเชื่อ

นายวรวัฒน์กล่าวว่า ตอนฝากตัวเป็นศิษย์กับครูทองคำ จะไปประกอบพิธีที่บ้านครูทองคำ โดยจัดเตรียม กรวยดอกไม้สด รูป ๕ ดอก เทียน ๑ คู่ และเงิน ๑๖ บาท ส่วนอาจารย์สุวรรณ ซึ่งร่วมเรียนด้วยนั้นเป็นคนจัดเตรียมเผาไหว้ครู กอปรด้วย กล้าย อ้อย มะพร้าว ไปไหว้ครูทองคำ เมื่อครูทองคำรับขันหรือเผาแล้ว กลุ่มผู้เข้าพิธีฝากตัวเป็นศิษย์ท่องคาถาตามที่ครูทองคำกล่าว (เป็นภาษาไทย)

สำหรับการไหว้ครูประจำปีของคนตรีไทยและคนตรีพื้นเมืองจะประกอบพิธีที่โรงเรียนห้องสอนศึกษาในเดือนมิถุนายนของทุกปีเป็นการไหว้ครูเทพ อันได้แก่ พระพิฆเนศ เสียรพ้อแก่ เป็นต้น พิธีไหว้ครูนี้จัดขึ้นเพื่อให้ครูบาอาจารย์มาช่วยคุ้มครองดูแลให้เล่นดนตรีได้ดีไม่มีติดขัด เครื่องเช่นไหว้จะมีหัวหมูด้วย

ทั้งนายวรวัฒน์และนางสาวชุตিকা ยังบอกว่าก่อนทำการแสดงทุกครั้งจะกราบเครื่องดนตรีและรำลึกนึกถึงครูบาอาจารย์ที่เคยสอนมา (วรวัฒน์ ไชยเสนและชุตিকা ไชยเสน, สัมภาษณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๒๒.) อาจารย์สุวัฒน์ ไม่โรยรส

อาจารย์สุวัฒน์ ไม่โรยรส ศิลปินวงตอยอฮอร์น อายุ ๒๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖/๒ ถนนปางลือนิคม ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพอาจารย์สุวัฒน์ ไม่โรยรส

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

อาจารย์สุวัฒน์ เป็นครูอัตราจ้าง สอนวิชาดนตรีไทยที่โรงเรียนเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน อาจารย์สุวัฒน์เล่าว่าตนเองมีความสนใจเรื่องการเล่นดนตรีมาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากคุณพ่อซื้อสุภาภัก์เล่นดนตรีไทยเป็นอยู่แล้ว โดยในสมัยก่อนท่านเรียนจบด้านดนตรีจากวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง อาจารย์สุวัฒน์จึงได้รับการปลูกฝังการเล่นดนตรีมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เครื่องดนตรีชิ้นแรกที่เล่นคือ ขลุ่ย เพลงแรกที่หัดคือ เพลงลาวดวงเดือน เพลงเขมรไทรโยค และเมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาที่ได้รับทุนไปศึกษาต่อด้านดนตรี (วิชาเอกปี่พาทย์) ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

อาจารย์สุวัฒน์ บอกว่าแต่ก่อนศิลปินในชุมชนจะรวมกลุ่มกันเล่นดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง ต่อมาอาจารย์เริ่มสนใจดนตรีวงตอยอฮอร์นเพราะต้องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่ไว้ จึงไปฝากตัวไหว้ครูเป็นศิษย์กับครูทองคำ โองโคตา ในช่วงเข้าพรรษาของปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้สอนดนตรีไทใหญ่ให้ซึ่งครูทองคำก็ถ่ายทอดโดยเล่นให้ดูแล้วให้ปฏิบัติตามและนำกลับมาบันทึกเองภายหลัง อาจารย์สุวัฒน์เริ่มต้นด้วยการเรียนแบบโจ เพลงแรกที่เรียนเป็นเพลงประกอบการฟ้อนไต ได้แก่ เพลงม่วยโล่โล่ เพลงจุ่มม่วย และเพลงคายาด่านโจ่ง สำหรับเพลงของวงตอยอฮอร์นมีลำดับการบรรเลงดังนี้

- ๑.) เพลงครูเพลงแรก คอเห่หูน
- ๒.) เพลงครูเพลงที่สอง ต่อใหม่จูน
- ๓.) เพลงรำไท บรรเลง ๓ เพลงต่อกันมีเพลงม่วยโล่โล่ เพลงจุ่มม่วย และเพลงคยาด่านโจ่ง
- ๔.) เพลงหม่องหม่องโซ
- ๕.) เพลงเซยาด่าน
- ๖.) เพลงหม่องหมาเป
- ๗.) เพลงหม่องส่วยยี่

ปัจจุบันอาจารย์สุวัฒน์รับสอนดนตรีที่บ้านด้วย มีเด็กประมาณ ๒๐ คน โดยคิดค่าใช้จ่าย ๕๐๐ บาท ต่อการเรียน ๑๒ ชั่วโมง อาจารย์สุวัฒน์ให้ความเห็นว่าในจังหวัดแม่ฮ่องสอนดนตรีพื้นเมืองไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร เพราะคนตรีพม่ามีอิทธิพลมากกว่าแต่ก็เชื่อมั่นว่าคนตรีพื้นเมืองคงไม่สูญหายเพราะยังมีการรวมกลุ่มของศิลปินคนตรีพื้นเมืองในชุมชนอย่างเหนียวแน่นและทางราชการให้ความสำคัญสนับสนุนจัดหาเครื่องดนตรีให้กับทางโรงเรียนจำนวนมากปัญหาที่ควรจะเร่งแก้ไขคือมีเด็กนักเรียนที่สนใจมาเรียนน้อยมาก

พิธีกรรมและความเชื่อ

อาจารย์สุวัฒน์เล่าว่า ขณะที่รวมกลุ่มกันไปไหว้ครูทองคำให้ช่วยสอนคนตรีไทใหญ่ให้ได้เตรียมเครื่องไหว้ครูใส่พานประกอบด้วย ข้าวสาร ดอกไม้ รูปเทียน กล้วย มะพร้าว (ไม่ต้องใช้เงิน) ขั้นตอนของพิธีไหว้ครูเริ่มด้วย ให้ตัวแทนกลุ่มยกพานขึ้นแล้วกล่าวคาถาตามครูทองคำ

ที่บ้านของอาจารย์สุวัฒน์มีการไหว้ครูประจำปีประมาณเดือนมิถุนายน จะถือเอาวันพฤหัสบดีเป็นวันประกอบพิธีกรรมมีอาจารย์ชงชัย สิทธิเวชเป็นผู้อ่านโอองการ จัดเป็นพิธีไหว้ครูเล็กๆแบบเรียบง่าย โดยมีความเชื่อว่าเป็นการระลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้และเป็นการตอบแทนพระคุณของท่าน ในการเล่นแต่ละครั้งหรือการออกไปแสดงตามเทศกาลต่างๆ จะไม่มีการไหว้ครูแต่จะยกมือไหว้เพื่อระลึกถึงและขอพรให้ครูเล่นคนตรีได้คล่องและดำเนินการแสดงไปได้ด้วยดีเท่านั้นสำหรับเรื่องข้อห้ามนั้นอาจารย์สุวัฒน์บอกว่าห้ามมิให้นักคนตรี ข้าม เหยียบ เครื่องดนตรีเด็ดขาด ถือว่าเป็นการลบหลู่ครูอาจารย์ (สุวัฒน์ ไม่โรยรส, สัมภาษณ์, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

๒๓.) กำนันสุรศักดิ์ กมลศรี

กำนันสุรศักดิ์ กมลศรี ศิลปินกลองกันยาว อายุ ๔๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๓/๓ หมู่ ๑ ตำบลแม่ลาน้อย อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพกำนันสุรศักดิ์ กมลศรี

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑสันต์ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒

การถ่ายทอดความรู้

กำนันสุรศักดิ์ เล่าว่าทั้งบิดาคือ นายผิว กมลศรีและมารดาชื่อ นาง กมลศรี สามารถตีกลองได้ทั้ง ๒ ท่อน เพราะเข้ามีส่วนร่วมในงานเทศกาลประเพณีของหมู่บ้านมาโดยตลอด สำหรับตัวกำนันสุรศักดิ์นั้นเริ่มสนใจการตีกลองกันยาวตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ โดยการสังเกตลงตีเอง มีลุงโม่ง เจริญเป็นต้นแบบที่กำนันชื่นชอบในการตีกลอง หลังจากนั้นจึงฝึกฝนจนมีความชำนาญและยังสามารถตีกลองมองเซิง^{๓๔} ได้อย่างเชี่ยวชาญด้วย

กำนันสุรศักดิ์ให้ความคิดเห็นว่าศิลปะการตีกลองกันยาวไม่น่าจะสูญหายไปจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากในแต่ละหมู่บ้านจะมีคณะกลองกันยาวหลายคณะ เช่น บ้านหมู่ ๑ มีถึง ๗ คณะ มีการเล่นกันทุกเทศกาล รวมทั้งมีการส่งเสริม ฝึกสอนเด็กนักเรียนตั้งแต่อายุ ๕-๗ ขวบ และมีการจัดการแข่งขันในเทศกาล

^{๓๔} กลองมองเซิง นำมาจากประเทศพม่านำมาเล่นในงานปอยส่างลองและงานเทศกาลอื่น เข้าใจกันว่านำมาเล่นนานแล้วคงตั้งแต่มีการตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนราว พ.ศ. ๒๔๑๗ เมื่อมีประกาศยกบ้านแม่ฮ่องสอนขึ้นเป็นเมืองแม่ฮ่องสอนและตั้งให้ “خانกะเล” คนไทยใหญ่ที่อพยพจากเมืองหมอกใหม่ ให้เป็นพญาสิงหนาทราชา เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนองค์แรก (สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, ๒๕๕๔: ๑๒)

ต่างๆ เช่น เทศกาลออกพรรษา เทศกาลลอยกระทง^{๓๔} เป็นต้น ประกวดทั้งในระดับ ตำบล อำเภอ จนถึงระดับจังหวัด ตำบลแม่ลาน้อย เคยจัดส่งเด็กนักเรียนอายุระหว่าง ๘-๑๕ ปี จากโรงเรียนอนุบาลแม่ลาน้อยเข้าแข่งขันปรากฏว่าได้รับรางวัลชนะเลิศหลายครั้ง

กำนันสุรศักดิ์กล่าวเพิ่มเติมว่าอยากให้หน่วยงานราชการส่งเสริมการติกลองกันยาวและสนับสนุนงบประมาณเนื่องจากเครื่องดนตรีประเภทนี้ เหล่านี้เมื่อใช้ไปนานๆ ย่อมมีการแตกชำรุดต้องทำการซ่อมแซมหรือจัดซื้อใหม่ทดแทน

พิธีกรรมและความเชื่อ

กำนันสุรศักดิ์ ไม่ประกอบพิธีไหว้ครู แต่มีความเชื่อว่ากลองกันยาว ไม่ควรนำไปแสดงหรือเล่นในงานศพ เพราะการติกลองกันยาวใช้แสดงในมหรสพรื่นเริง หรือ รำลึก รำโต ในเทศกาลออกพรรษาตามความเชื่อที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ในอดีต (สุรศักดิ์ กมลศรี, สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒)

^{๓๔} ประเพณีล่องผ่องไคหรือประเพณีลอยกระทงบูชาพระอุปคุต* ของชาวไทยใหญ่นั้นมีประวัติความเป็นมา ๒ ประการคือ

๑. มาจากประวัติพระอุปคุต ซึ่งกล่าวว่า พระอุปคุตยังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งปัจจุบันผู้ใดเคารพบูชา หากมีศิลปวิสุทธิจักได้พบ เมื่อพระอุปคุตออกจากนิโรธสมบัติผู้ใดบูชาแล้วอธิษฐานมี อานิสงส์มากจักประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนาอย่างทันตาเห็น ในเรื่องการทำบุญตามประเพณีนิยมสมัยก่อนให้เตรียมเครื่องไทยทานบรรจุลงในแพแล้วลอยไปในแม่น้ำ มีการตีฆ้องกลองเป็นการแสดงถึงความปิติในการทำบุญ แล้วจึงแผ่กุศล ทำจิต โมหะ ทำจิตให้มีเจตนาบรรลุมรรคนิพพาน จึงจะมีอานิสงส์มาก ถ้าจิตเลื่อมใสจรรู้แจ้งเห็นจริงในวิชาญาณ

๒. มาจากประวัติความเป็นมาของประเพณีปอยมาตุ๊ก (จับสลากถวายภัตตาหารพระพุทธและพระสงฆ์) สรุปลักษณะว่า ในการจับสลากถวายพระพุทธและพระสงฆ์นั้น ได้มีการจับถวายพระอุปคุตและสามเณรด้วย เจ้าภาพได้จับได้พระภิกษุสงฆ์รูปใดหรือสามเณรองค์ใด เจ้าภาพนั้นจะนิมนต์ให้พระภิกษุสงฆ์หรือสามเณรที่ตนจับได้ไปรับอาหารบิณฑบาตที่บ้านเจ้าภาพ แต่ถ้าหากเจ้าภาพนั้นใครจับสลากได้พระพุทธ เจ้าภาพนั้นต้องจัดถวายข้าวมธุปายาส โดยเจ้าภาพอื่นไปช่วยเช่นเดียวกันหากเจ้าภาพใดจับสลากได้พระอุปคุตเจ้าภาพต้องจัดทำกระทงบูชาพระอุปคุต โดยมีเจ้าภาพอื่นๆ ไปช่วย

การจัดงานประเพณีล่องผ่องไคนิยมจัดกิจกรรมในวันขึ้น ๑๓-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ลอยกระทงบูชาพระอุปคุตในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ในช่วงเช้ามีวัด แต่ปัจจุบันจะมีการลอยกระทงตอนกลางคืนหลังเที่ยงวัน ในวันเวลาเดียวกับการลอยกระทงทั่วไป (สำนักวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๔๘, ๒๕๖-๒๕๘)

หมายเหตุ* สันนิษฐานว่าพระอุปคุตเกิดหลังพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วประมาณปี พ.ศ.๒๑๘ ตามตำนานน่าจะเป็นชาวเมืองปาตลีบุตรเมื่อบวชบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์สำเร็จอภิญญาต่างๆ จนสามารถแสดงอภินิหารเป็นที่เลื่อมมาจนทุกวันนี้ มีปฏิปทาดำเนินไปในทางสันโดษมักน้อย นัยว่าท่านเนรมิตเรือนแก้วหรือกุฏิแก้ว ที่สะดือทะเลในท้องทะเลหลวงแล้วลงไปอยู่ประจำที่กุฏิแก้วตลอดเวลา เมื่อมีเหตุเภทภัยเกิดขึ้นในพระศาสนาหรือเมื่อมีพิธีกรรมใหญ่หรือมีผู้นิมนต์ท่านก็จะขึ้นมาช่วยเหลือเสมอ

๒๔.) ครูเทพินท์ พงษ์วดี

ครูเทพินท์ พงษ์วดี ประธานชุมชนป๊อกหรือป๊อกกาดเก่า (ป๊อก หมายถึง ชุมชน กาด หมายถึง ตลาด ซึ่งเป็นที่แหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า) อายุ ๕๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๔/๑ ถนนผดุงม่วยต๋อ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ครูเทพินท์ เป็นผู้หนึ่งที่เข้ามามีบทบาทในวัฒนธรรมชาวไทยใหญ่ เป็นชาวไทยใหญ่โดยกำเนิด ได้รับสืบทอดวัฒนธรรมต่างๆ จากบิดาและมารดา รวมถึงพิธีสาวซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่กล่าวบูชาเจ้าเมือง (ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองหรือศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน) คนไต่เรียก “เจ้าเมิง”

ภาพครูเทพินท์ พงษ์วดี

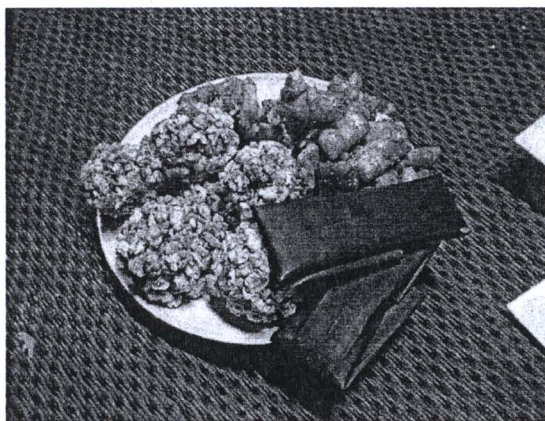
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพโฆษณางานประเพณีป๋อยสา่งลอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

ครูเทพินท้อธิบายว่าในการจัดงานปอยส่างลอง มีการเตรียมขนมที่คู่กับปอยส่างลองไว้รับแขกที่มา
ร่วมงานทุกคน คือ ข้าวพองต่อหรือข้าวปองต่อ^{๓๖} (ทานเพื่อความเป็นมงคล มีความหมายถึงความเฟื่องฟู)
ข้าวตอกปั้น ข้าวตอกปั้นหรือข้าวแตกปั้น (เป็นการบูชาพระพุทธรเจ้า) และข้าวมูนห่อหรือข้าวมูนห่อ
หรือขนมเทียน

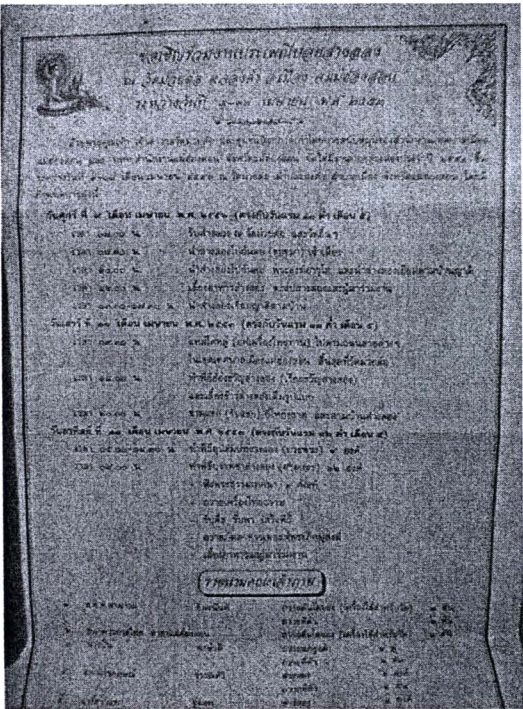

ภาพข้าวพองต่อ ข้าวตอกปั้น ข้าวมูนห่อ (ขนมเทียนห่อใบตอง)
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพของว่างในปอยส่างลอง เช่น เมี่ยงย่า เมี่ยงอม ข้าวแตกปั้น ข้าวปองต่อ ข้าวมูนห่อ
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

^{๓๖} ข้าวปองต่อ เป็นขนมชนิดหนึ่งทำจากแป้งที่นำมาคลุกเคล้า แล้วทำเป็นแผ่นบางๆ ตัดให้กว้างประมาณ ๑x๑ นิ้ว นำไป
ตากให้แห้งแล้วนำมาทอด ฉาบหรือโรยด้วยน้ำอ้อยเคี้ยว สำหรับขนมข้าวแตกปั้น หรือข้าวตอกปั้น ทำโดยการคั่วข้าวตอก
นำไปฉาบน้ำอ้อยเคี้ยว แล้วนำมาปั้นเป็นรูปกลมขนาดประมาณ ๑ อู้งมือ (สมพร ชวฤทธิ์ และคนอื่นๆ, ๒๕๓๕: ๓๘)

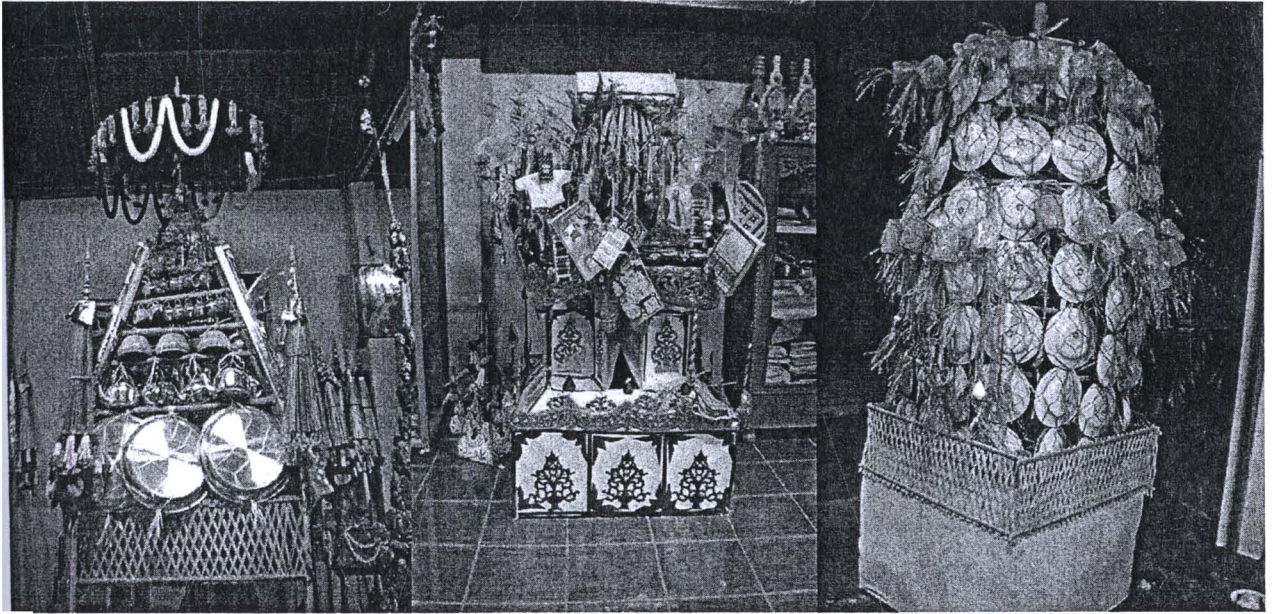

ภาพกำหนดการงานประเพณีปอยส่างลอง
แหล่งที่มา: รต.ดร. บุษกร บิลชาสันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

นอกจากนั้นต้องจัดเตรียมต้นตะเปเต่า หรือต้นกัลปพฤกษ์ จำนวน ๒ ต้น สำหรับถวายวัดและถวายแด่พระพุทธเจ้า (ผู้ใดอยากถวายสิ่งใดก็ให้นำไปผูกห้อยไว้ เนื่องจากมีความเชื่อว่า เมื่อไปเกิดบนสวรรค์ก็จะได้รับานิสงส์เช่นนั้น เช่น ให้เข็ม-ฉลาดหลักแหลม สมุดดินสอ-เรียนดี วิกขม-ผมสวย ขลุ่ย-เสียงดี เป็นต้น) โศหลู หรือเครื่องไทยธรรม (โค หมายถึงครว หลูหมายถึงถวาย เป็นการถวายเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาหารเช่น จาน ช้อน แก้ว หม้อต้มน้ำ เป็นต้น) กุนต่อง (กรวยหมากพลู หมายถึงภูเขาสีเขียว) ปานต่อง (กรวยดอกไม้ หมายถึง ภูเขาดอกไม้อหลากสี) เทียนเงิน เทียนทอง หม้อน้ำตา (หม้อดินใส่ทราย น้ำเสียบไว้ด้วยใบไม้ที่เป็นสิริมงคล ๕ ชนิดคือ ใบสะเป่ (ใบหว้า) เหน้จำ (หญ้าแพรก) ก้าด (ต้นไม้ตระกูลพริกไทยกินได้) ใบมะก่า (ใบฝรั่ง) ก้าก่อ (บุนนาค) ยอดกุ่ม (ไม้กุ่มยอดใช้ดองกินได้) ไม้แย (พืชชนิดหนึ่งคล้ายใบเตย) ไม้เห้ (ถั่วแระ) และไม้กาง (หางนกยูง) ที่คำ (ร่มทอง) อาหาร ๑๒ อย่าง ชื่ออาหารส่วนใหญ่มักออกเสียงพ้องที่เป็นสิริมงคลเช่น แกงขนุน (สนับสนุน) ถั่วพลู (เฟื่องฟู) แกงผักกุ่ม (กุ่มครอง) จิ้นหลุง หมูทอด ไข่พะโล้ เป็นต้น ครูเทพินท์กล่าวว่าเลข ๑๒^{๓๗} แทนขวัญตำแหน่งในร่างกาย แต่ก็ยังมีบาง

^{๓๗} ขวัญ ซึ่งออกเสียงว่า “ซอน” ในภาษาไทยใหญ่จำนวน ๑๒ ขวัญ นั้นผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคงเป็นความเชื่อประสมประสมแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมกับชาวล้านนา ในพจนานุกรมล้านนาล้านนา-ไทยฉบับแม่ฟ้าหลวงที่อธิบายถึง “สามสิบสองวัน” หมายถึง ขวัญที่ประจำอยู่กับส่วนประกอบภายในร่างกายมี ๑๒ อย่างดังนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เนื้อในกระดูก ตับ ปอด หัวใจ ม้าม ไต ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารเก่า อาหารใหม่ กะโหลกศีรษะ มันทมอง น้ำดี เสลด เลือด หนอง เหงื่อ ไคล มันทัน เปลมัน น้ำตา น้ำลาย น้ำมูก น้ำไขข้อ ปัสสาวะ (อุคม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๓๓: ๑๒๘๗)

ท่านบอกว่าการเลี้ยงอาหารเต็มรูปแบบ ๓๒ อย่าง (ซึ่งปัจจุบันลดลงเหลือ ๑๒ อย่าง) นั้นมีความหมายว่า
 อย่างไม่เคยปรากฏจากผู้รู้หรือหนังสือธรรมะเล่มใด มีผู้บางท่านกล่าวว่าเป็นการเลี้ยงเพื่อให้ต่างลงเสวย
 สุขเต็มที่ก่อนจะบรรพชาเป็นสามเณร

ภาพต้นตะเป้ล่า (ต้นกัลปพฤกษ์)

โคหลูและทีล่า

โคหลู

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพกุนต่อง(สีเขียว) ปานต่อง(เหลากสี)

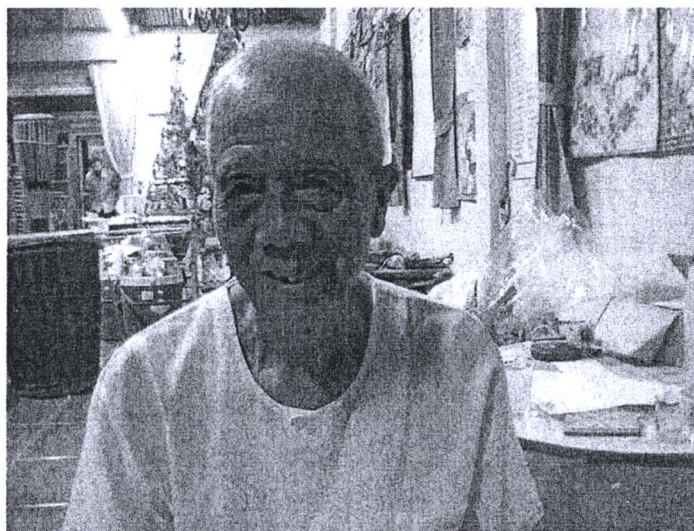
ภาพเทียนเงิน เทียนทอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ เมษายน ๒๕๕๓

ในความเห็นของครูเทพินท์ เชื่อว่าวันที่สำคัญที่สุดที่สุดของพิธีปอยสา่งลองคือวันฮ้องขวัญสา่งลอง ซึ่งคล้ายกับการทำขวัญนาคมีหมอฮ้องขวัญไทใหญ่ฮ้องขวัญเป็นภาษาไทใหญ่ โดยจะทำพิธีภายหลังพ่อแม่ ป่อนข้าวให้สา่งลองเรียบร้อย ตลอดพิธี เท้าของสา่งลองห้ามสัมผัสพื้น (ทั้งนี้เชื่อว่าสา่งลองเป็นตัวแทน เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช) จึงต้องมีตะเปสา่งลองคอยเป็นพี่เลี้ยงและให้ขี่คอ (เทพินท์ พงษ์วุฒิ, สัมภาษณ์, ๘ เมษายน ๒๕๕๓)

๒๕.) ครูบุญเลิศ วรรณภรณ์

ครูบุญเลิศ วรรณภรณ์ อายุ ๘๑ ปี ที่ปรึกษาชุมชนป๊อกกาคเก่า อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูบุญเลิศ วรรณภรณ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ครูบุญเลิศ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องบูชาที่เกี่ยวข้องกับพิธีปอยสา่งลอง คือ อุ๊บ (พานสักการะ) บูชาเจ้าเมืองและพระอุปคุต ดังนี้

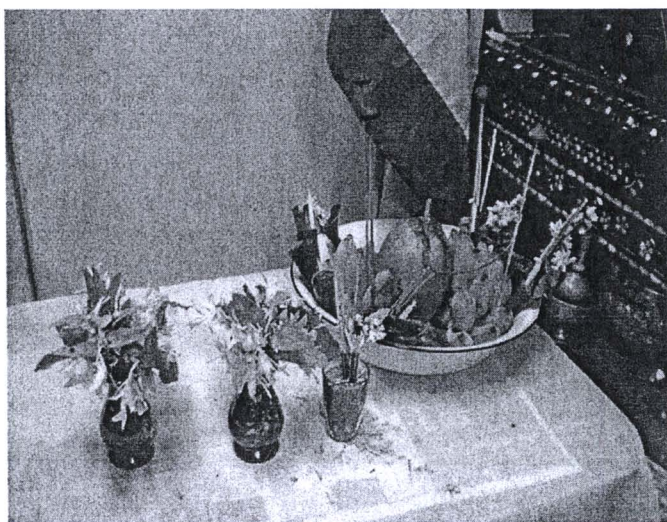
ภาพอุ๊บหรืออุ๊บบูชาเจ้าเมือง(ซ้าย) ภาพอุ๊บหรืออุ๊บบูชาพระอุปคุต(ซ้าย)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ชาวไทใหญ่เชื่อว่า การเริ่มกระทำการสิ่งใดต้องบอกกล่าวให้เจ้าบ้านเจ้าเมืองปกปักษ์รักษา บนบานขอให้ท่านมาช่วยดูแลพิธีปอยสา่งลอง ไม่ให้มีเหตุเภทภัยส่วนพระอุปคุตชาวไทใหญ่เคารพนับถือว่าเป็นพระที่เกี่ยวข้องกับน้ำเช่น เกิดฝน เกิดลม นำความชุ่มชื้นและความร่มเย็นมาให้ (บางบ้านไม่มีการตั้งบูชาพระอุปคุต) การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองต้อง กล่าวคำบูชาครูก่อน โดยเริ่มกล่าวคำบูชาด้วยคาถาเฉพาะตั้งแต่เช้า (ผู้ทำพิธีเป็นพี่สาวของครูเทพินท์) และทุกๆ เข้าในช่วงของพิธีปอยสา่งลอง จะต้องเตรียมอาหาร ๒ ชุด สำหรับเจ้าเมืองและพระอุปคุตคือ ข้าวสวย กับข้าว (อาหารคาว) ผลไม้ (ที่ชนิดก็ได้ น้ำเปล่า) โดยจะเปลี่ยนใหม่ทุกๆ วัน

พานสักการบูชาเจ้าเมือง ประกอบด้วย

๑. กล้วยน้ำว่า ๒ หวี
๒. มะพร้าว ๑ ลูก
๓. กระสวย หรือกรวย (ประกอบด้วย ใบพลู รูป ๔ ดอก และเทียน ๑ เล่ม) ๔ กระสวย (กระสวยมีรูปร่างทรงกรวยทำจากใบตอง)
๔. กระสวยยา (ยาเส้น) ๔ กระสวย
๕. กระสวยดอก (ดอกไม้) ๔ กระสวย (ใช้ดอกไม้สีอะไรก็ได้ นิยมใช้ดอกคำเอื้องตึง หรือ เอื้องแซะ ซึ่งผลิบานในช่วงเวลานี้)
๖. เมี่ยงชา ๔ ห่อ
๗. หมาก ๔ ลูก (ลูกหมาก ลอกเปลือกทั้ง ปักด้วยไม้เหลากลมคล้ายไม้เสียบลูกชิ้น)
๘. แจกันดอกไม้ ๒ ใบ (ปักดอกคำเอื้องตึง)
๙. กระถางรูป

ภาพอุปัชชาเจ้าเมือง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

พานสักการะพระอุปคุต ประกอบด้วย

๑. กล้วยน้ำว่า ๒ หวี

๒. มะพร้าว ๑ ลูก

๓. กระสวยพลู (ประกอบด้วย ใบพลู รูป ๑๔ ดอก และเทียน ๑ เล่ม) ๔ กระสวย (กระสวยมีรูปร่างทรงกรวยทำจากใบตอง

๔. กระสวยยา (ยาเส้น) ๔ กระสวย)

๕. กระสวยดอก (ดอกไม้) ๔ กระสวย (ใช้ดอกไม้สีอะไรก็ได้ นิยมใช้ดอกคำเอื้องดิ่งหรือเอื้องแซะ ซึ่งผลิบานในช่วงเวลานี้)

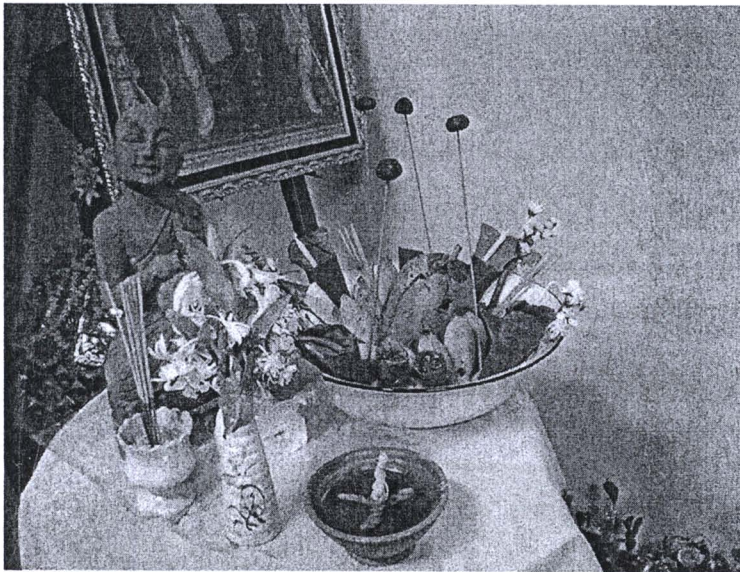
๖. เมี่ยงชา ๔ ห่อ

๗. หมาก ๔ ลูก (ลูกหมาก ลอกเปลือกทั้ง ปักด้วยไม้เหลากลมคล้ายไม้เสียบลูกชิ้น)

๘. แจกันดอกไม้ ๑ ใบ

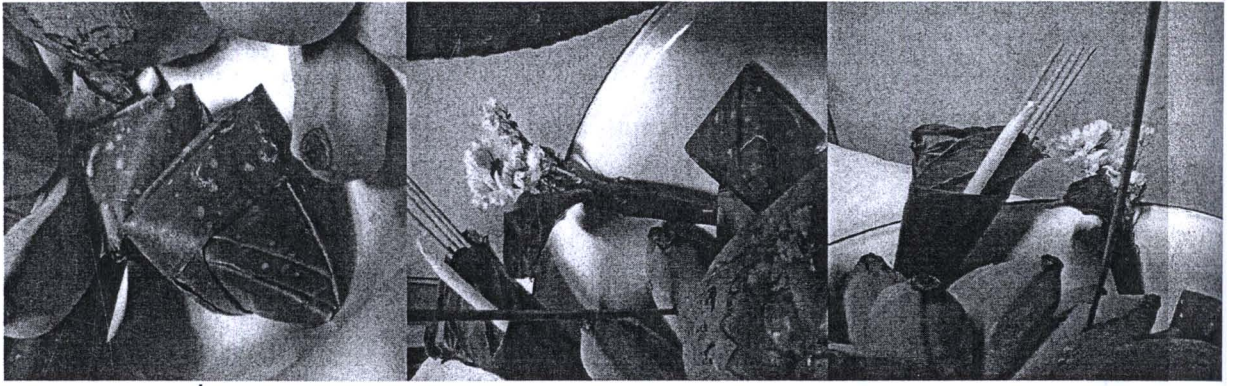
๙. น้ำมันเทียน

๑๐. รูป

ภาพพระอุปคุต

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพเมี่ยงชา

ภาพกระสวยดอกไม้

ภาพกระสวยพลู

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ครูบุญเลิศได้เล่าให้ฟังว่างานปอยส่างลอง จะมีการจู้โก้นเถ้าโก้นแก่ตาม ประเพณี (ประชุมผู้อาวุโส) คือการเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ผู้อาวุโสหรือปราชญ์ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นๆ มารับรู้รับทราบกำหนดการว่าจะจัดงานปอยส่างลองในวันใดรวมถึงรายละเอียดต่างๆตลอดจนขอคำแนะนำจากท่านอาวุโสและขอให้ท่านเหล่านี้มาเป็นหลักเป็นที่ปรึกษาตลอดงานพร้อมกันนี้ครูบุญเลิศได้แนะนำผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งล้วนเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เช่น

๑. ครูสุรพล เทพบุญ อายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๑/๑ ถนนประดิษฐ์ทองคำ ตำบลทองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒. ครูจำลอง คำแหง อายุ ๗๕ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๗๖/๓ ถนนขุนลุมประพาส ตำบลทองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

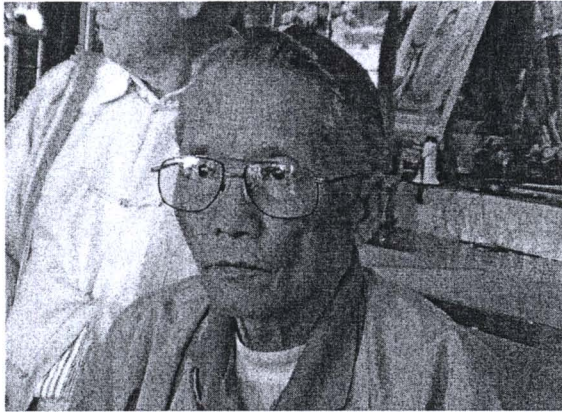
๓. ครูสามารถ หิมะพันธ์ อายุ ๘๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๐/๑ ถนนสิริมงคล ตำบลทองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔. ครูหล้า วงศ์ชัย อายุ ๘๔ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๗ ถนนผดุงม่วยต่อ ตำบลทองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

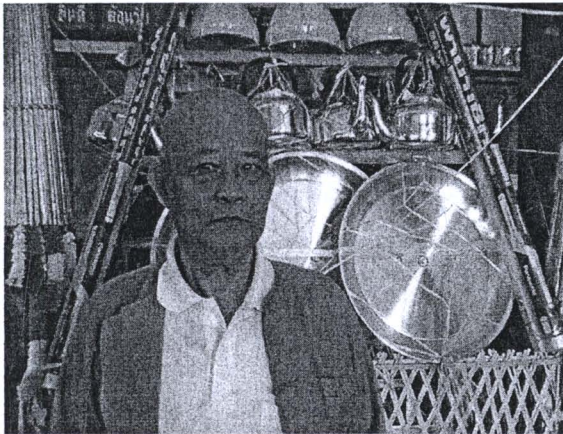
ภาพครูสุรพล เทพบุญ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

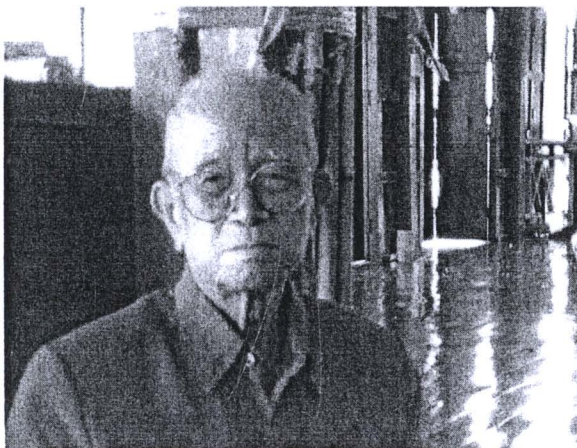
ภาพครูทองคำ คำแหง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพครูสามารถ หิมะพันธ์ จัดโดองหรือของใช้สำหรับถวายวัด (ด้านหลังท่าน) ด้วยตัวเอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

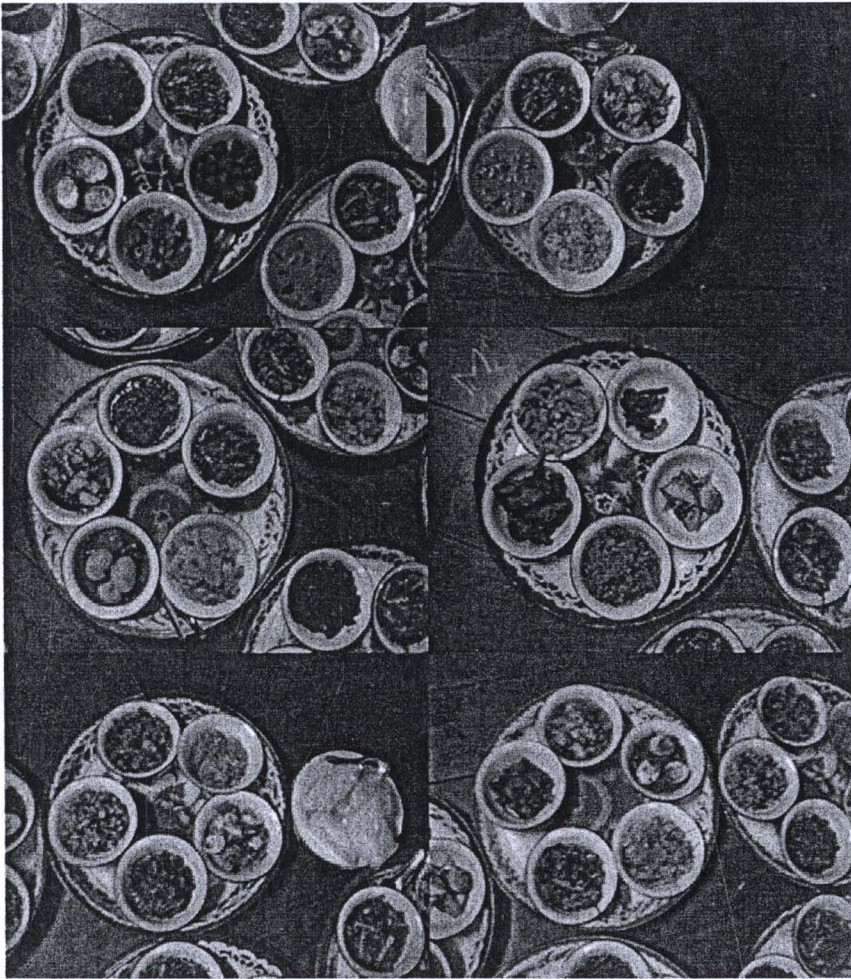
ภาพครูหล้า วงศ์ชัย

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ครุฑยูเลศได้กล่าวถึงอาหารมงคล ๓๒ อย่าง ในพิธีเลี้ยงข้าวสาบลง ประกอบด้วย

๑. ผัดเปรี้ยวหวาน
๒. ไข่อุ๊
๓. กุนเชียง
๔. แกงอ่อม
๕. แคมหมู(หนังพอง)
๖. ยำใหญ่
๗. ผัดวุ้นเส้น
๘. แกงเผ็ดหมู
๙. ยำวุ้นเส้น
๑๐. ถาปั่ว
๑๑. มะเขืออุ๊
๑๒. น้ำพริกอ่อง
๑๓. ไข่พะโล้
๑๔. ถาปอีสาน
๑๕. ผักกูดอุ๊
๑๖. ผัดกระเพรา
๑๗. พักทองผัดไข่
๑๘. เครื่องในหมูอุ๊
๑๙. หมูทอด
๒๐. ไก่ทอด
๒๑. ตำมะเขือใส่ไข่ต้ม(ยำมะเขือใส่ไข่ต้ม)
๒๒. ปลาทุทอด
๒๓. ผัดถั่วฝักยาว
๒๔. จิ้นหลุง
๒๕. แกงส้มผักกาด
๒๖. ผักกาดคองผัดไข่
๒๗. ต้มข่าไก่
๒๘. ผักสด
๒๙. แกงเขียวหวาน
๓๐. ไก่อุ๊
๓๑. ผัดผักรวม

๓๒. เต้าหู้ผัด

ภาพอาหารมงคล ๓๒ อย่าง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร พิณทสันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ครูบุญเลิศเล่าถึงงานปอยส่างลองวันแรกว่า ในช่วงเช้าเมื่อส่างลองแต่งตัวเสร็จจะขอศีล พระสงฆ์ให้ศีลและตั้งสอนอบรมให้วางตัวให้เหมาะสมกับการเป็นส่างลอง จากนั้นส่างลองจะทำการ “กั้นตอ” หรือขอขมา พอช่วงบ่ายไปขอขมาและผูกข้อมือตามบ้านญาติมิตรผู้ที่เคารพนับถือ เส้นทางขบวนเริ่มจากรวมตัวที่วัดม่วยต่อ เดินทางไปยังจวนผู้ว่าราชการจังหวัดต่อด้วยวัดจองกลาง วัดจองคำและเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ก่อนจะกลับวัดม่วยต่อและแยกย้ายกันกลับบ้าน

ตอนกลางคืนซึ่งมีคนมาร่วมทำบุญช่วยงานตลอดคืน มีการตีกลองมอชิง มีการตีกลองมอชิง ลิเก ไทใหญ่หรือจ๊าดไต สลับกับการ “เฮ็ดความ” หรือร้องเพลงไทใหญ่

ภาพการเห็ดความ (ร้องเพลงไทใหญ่)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

คุณสมาน ดันไทร นักข่าวท้องถิ่นประจำช่อง ๕ และนักข่าวท้องถิ่นหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ซึ่งมาร่วมงานด้วยนั้น ได้ช่วยเล่าถึงการแสดงจำกัดไว้ว่า เนื้อหาการแสดงเป็นการสรรเสริญเจ้าภาพ ขอบคุณแขกหรือ กล่าวถึงงานบุญต่างลง มีการฟ้อนสลับกับการร้องเพลง ตกคึกมีการร้องเกี่ยวพาราสิกันระหว่างหญิงชาย (บุญเลิศ วรรณภรณ์, สัมภาษณ์, ๘ และ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓)

๒๖.) อาจารย์สุทัศน์ สิ้นรพทอง

อาจารย์สุทัศน์ สิ้นรพทอง หัวหน้าวง “สะหล่าก่องหวาน” อายุ ๗๖ ปีสถานที่ติดต่อ ๓๖๕ หมู่ ๒ ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ภาพอาจารย์สุทัศน์ สิ้นรพทอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

การถ่ายทอดความรู้

อาจารย์สุทัศน์ เป็นชาวไทยใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนเด็กพิเศษ ที่ศูนย์การศึกษาพิเศษลำพูน มาร่วมบรรเลงดนตรีในงานประเพณีปอยส่างลองระหว่างวันที่ ๙ - ๑๑ เมษายน ๒๕๕๓

อาจารย์สุทัศน์กล่าวถึงความหมายของชื่อวงว่าสะหล่าในภาษาไทยใหญ่หมายถึงอาจารย์แพทย์แผนโบราณ แต่สะล่า (อ่านสะหล่า) ในภาษาล้านนา หมายถึง ช่างหรือนักดนตรี ส่วนก่องหมายถึงกลอง และคำว่าหวานกร่อนจากคำ “หวานหู” ซึ่งแปลว่าไพเราะสรุปความหมายรวมของชื่อวงคือ “วงกลองที่ดั่งไพเราะ” อาจารย์สุทัศน์เล่าถึงครอบครัวว่าไม่มีใครเป็นดนตรี แต่ตัวของอาจารย์เองได้ซึมซับดนตรีไทใหญ่มาตั้งแต่เด็ก ชอบและรู้สึกผูกพันกับเสียงดนตรีตลอดจนการเล่น เริ่มเรียนกลองตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ - ๔ การเรียนในระยะแรกๆ เป็นแบบครูพักลักจำ เห็นผู้ใหญ่เล่นอย่างไรก็ทำตาม เมื่อขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จึงได้เรียนอย่างจริงจัง เนื่องจากทางโรงเรียนเชิญครูภูมิปัญญาเข้ามาสอน และที่บ้านก็ให้การสนับสนุน ส่งเสริม การสอนของครูใช้วิธีการสาธิต บอกเป็นคำพูด ไม่มีตัวโน้ต ต้องอาศัยความจำ จำทั้งเสียง จังหวะ แต่ก็ไม่ยากเพราะมีประสบการณ์ได้คลุกคลีเติบโตและเห็นมานาน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้พบกับบุคลากรทางดนตรีที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นรุ่นพี่ที่นับถือกันจึงได้ตั้งเป็นวงกลองพื้นเมืองล้านนาขึ้นมา เล่นทั้งกลองปูเจ๋ มองเซิง กลองแหว่ กลองสะบัดชัย

ต่อมาอาจารย์สุทัศน์ ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กรุ่นใหม่ที่น่าสนใจ วิธีการสอนยังใช้รูปแบบเดิมที่มีมาแต่โบราณ คือ เล่นให้ดู จับมือจับแขนเด็กให้ทำตาม เพื่อให้ได้เสียงตามที่บอกรวมทั้งให้เด็กๆ นำกลับไปท่องจำด้วย

อาจารย์สุทัศน์ ให้ความเห็นว่าวัฒนธรรมทางดนตรีของไทยใหญ่กับล้านนา มีส่วนคล้ายกัน เช่น ไทยใหญ่เรียกกลองกันยาวส่วนล้านนาเรียกกลองปู่เจ้ หรือปู่แจ้ วัฒนธรรมกลมกลืนกัน เวลาสอนเด็กๆ ที่เป็นคนเมือง^{๓๔} จึงไม่มีปัญหาอะไร ปัจจุบันเยาวชน ให้ความสนใจในดนตรีพื้นบ้านกันมาก รวมทั้งการศึกษาในระบบยังให้ความสำคัญสนับสนุนเรื่องเครื่องดนตรี ใครอยากเล่นอะไรไม่มีการห้ามปราม ต่างกับสมัยก่อนที่เด็กๆ มักถูกผู้ใหญ่ห้ามเล่นเครื่องดนตรีเพราะกลัวเครื่องจะเสียหาย

พิธีกรรมและความเชื่อ

อาจารย์สุทัศน์มีการประกอบพิธีไหว้ครูเพื่อรับเป็นศิษย์ โดยกำหนดวันยกขันครู หรือเฒ่าครู ตามปฏิทินจันทรคติของชาวไทยใหญ่ วันเสียดตรงกับวันจันทร์และวันพฤหัสบดี จะไม่มีการประกอบพิธีในสองวันนี้เช่นปีนี้ตรงกับเดือน ๔ หรือเดือนเมษายนส่วนเฒ่าครูสำหรับรับเป็นศิษย์ ประกอบด้วย

๑. มะพร้าวสดมีขี้ดิด ๑ ลูก
๒. กล้วยน้ำหว่าดิด ๒ หวี
๓. ข้าวสาร ๓ ลิตร ใส่รองกันกาละมั่งสำหรับใส่เครื่องบูชาต่างๆ
๔. กรวยดอก (ดอกไม้) ๔ กรวย
๕. กรวยหมากพลู ๔ กรวย
๖. ธูปและเทียน (อย่างละห่อ)
๗. จักจ๋า ๔ อัน (ธงช่อขนาดเล็ก ทำด้วยกระดาษตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม ฐานติดกับไม้ขนาดเล็กไม้เสียบลูกชิ้น)
๘. ร่ม (ฉัตรขาวขนาดเล็ก) ๑ คัน
๙. เงิน ๑๖ หรือ ๓๖ บาท (จำนวนไม่เท่ากันจะมากกว่านี้ก็ได้)
๑๐. น้ำอบน้ำปรุง

นำเครื่องบูชาต่างๆ ใส่ลงในกาละมั่งที่รองด้วยข้าวสาร เมื่อจัดเฒ่าครูเสร็จแล้ว นิยมยกเฒ่าครูในช่วงเช้า เมื่อผู้ที่เป็นศิษย์ยกเฒ่าให้แก่ครู ครูกล่าวด้วยภาษาไทยใหญ่ ขอเชิญครูบาอาจารย์สรรเสริญครูอาจารย์ อัญเชิญบารมีครูมาประสิทธิ์ประสาทวิชาให้เรียนให้สำเร็จ มีปัญญาเฉียบแหลมจากนั้นครูพรมน้ำ

^{๓๔} เป็นการเรียกคนเมืองซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกคนไทยถิ่นล้านนา ที่อาจารย์สุทัศน์ สันธพองไปสอนหนังสือหรือจัดตั้งวงกลองพื้นเมืองล้านนา (ผู้วิจัย)

อบหรือน้ำส้มป่อย แทนน้ำมันต์ พร้อมให้โอวาทศิษย์ ซึ่งคล้ายกับการรับสอนฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ ชาวไทใหญ่จะไม่ใช้เหล้าในพิธีกรรมเฝินครูก่อนการแสดง

ครูสุทัศน์บอกว่าการไหว้ครูก่อนการแสดงจัดทำได้ ๒ รูปแบบ รูปแบบแรกจะจัดเฝินครูแบบเรียบง่ายแล้วจึงทำพิธีไหว้ครูด้วยการตั้งอธิษฐานจิตก่อนออกแสดง โดยให้สมาชิกในวงมารวมตัวกันในบ้านที่ใช้เก็บเครื่องดนตรี หัวหน้าวงเป็นผู้อธิษฐานบอกกล่าวครูว่า จะนำเครื่องดนตรีไปร่วมงานปอยสา่งลองขอให้น้องกลอง เสียงคัง มีเสน่ห์ ให้การบรรเลงประสบความสำเร็จ จากนั้นนำน้ำอบ ข้าวตอก มาประพรมให้ทั่วเครื่องดนตรี ก่อนจะยกออกมาแสดง รูปแบบที่สองเป็นการไหว้ครูเต็มรูปแบบต้องเตรียมเฝินครูซึ่งมีเครื่องบูชาอย่างเดียวกับไหว้ครูมอบตัวเป็นศิษย์

การไหว้ครูประจำปีใช้เครื่องบูชาเหมือนกันกับการไหว้ครูทั้งสองแบบแรก แต่จัดในช่วงเดือน ๖ (ประมาณเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน) โดยเลือกให้ตรงกับวันดีในเดือนและปีนั้นๆ ส่วนใหญ่ครูเป็นผู้จัดเองที่บ้าน ไม่ได้บอกลูกศิษย์ให้มาร่วมงานเหมือนกับการไหว้ครูทางภาคกลาง พิธีจะทำในช่วงเช้า จุดธูปเทียนบูชาพระพุทธเจ้า บูชาครู

สำหรับเรื่องข้อห้ามนั้น อาจารย์สุทัศน์บอกว่าห้ามข้ามหรือเหยียบเครื่องดนตรี และก่อนเล่นทุกครั้งต้องระลึกนึกถึงครูบาอาจารย์

อาจารย์สุทัศน์เล่าถึงรูปขบวนแห่โคหลู้หรือแห่โคหลู่ (เครื่องไทยธรรม) ในงานปอยสา่งลอง ซึ่งเริ่มจากวัดม่วยต่อ แห่รอบเมืองและกลับมายังที่เดิม ดังนี้

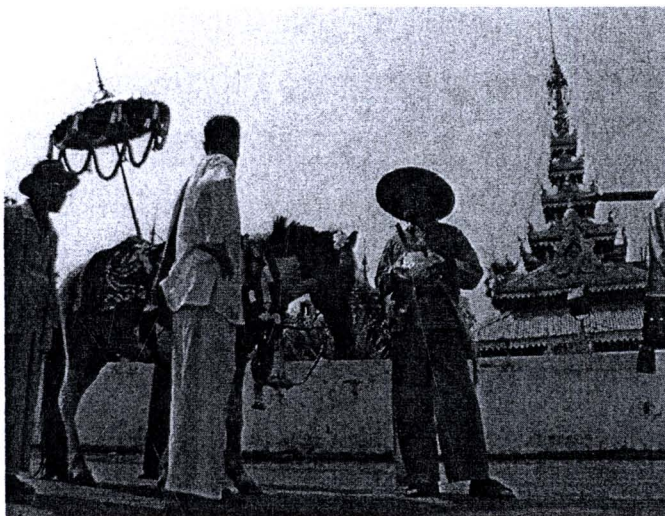
๑. นำขบวนโดย จีเจ้ (กังสดาล) เพื่อประกาศให้เทวดา พระอินทร์พระพรหม และคนทั่วไปได้ทราบว่ามีขบวนปอยสา่งลองผ่านมา

ภาพจีเจ้ (กังสดาล)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณาทันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๒. ม้าเจ้าเมือง ให้เจ้าพ่อหลักเมืองประทับนั่ง คอยคุ้มครอง ปกป้องขบวนส่งลงจากอันตรายต่างๆ

ภาพม้าเจ้าเมือง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๓. อุ๊บนหรืออุ๊บนพระพุทธรูป เป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธรูปเจ้า รวมอุ๊บนหรืออุ๊บนพระพุทธรูปเงิน อุ๊บนหรืออุ๊บนพระพุทธรูปทองประกอบด้วย ดอกไม้ รูป เทียน เมี่ยง กรวยดอก กรวยหมากพลู ยาสูบ ข้าวตอก มะพร้าว ๑ ลูก กล้วย ๒ หวี ผ้าเหลือง ๑ ผืน

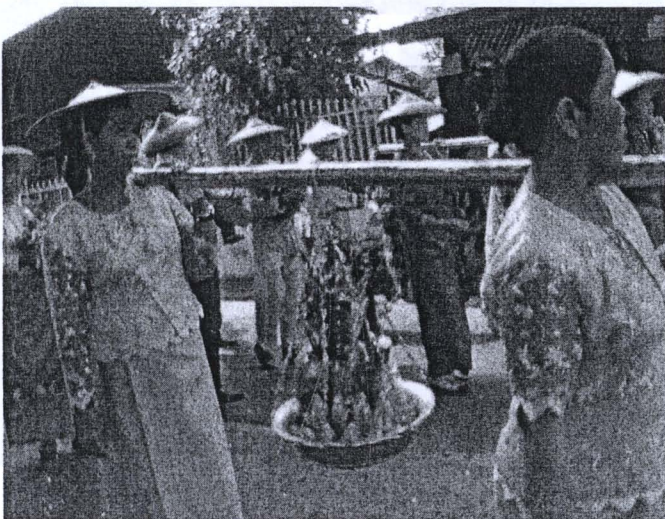
ภาพอุ๊บนหรืออุ๊บนพระพุทธรูป

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพอุ๊บบหรืออุ๊บบพระพุทธรูปเงิน

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพอุ๊บบหรืออุ๊บบพระพุทธรูปทอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๔. ชันดอก คือ ชันดอกไม้บูชาพระพุทธรูป ผู้ที่ถือชันดอกจะต้องเป็นผู้อาวุโสที่ได้รับการเคารพนับถือจากคนในชุมชน ว่าเป็นคนดี เป็นผู้มีศีลธรรม

ภาพชันดอก

ถัดจากแนวชันดอก มีกลุ่มแม่บ้านเดินต่อท้าย ปิดท้ายด้วยวงกลองมอชิง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร ปิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพวงกลองมอญเชิง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๕. ต้นตะเป่าพระพุทธรูป(ต้นกัลปพฤกษ์) สิ่งที่อยู่บาสุกอบาสิกาอยากถวายให้แก่วัด โดยเชื่อว่าถวายสิ่งใดจะได้สิ่งนั้นกลับมา เช่น ถวายเข็ม หมายถึง ตลาดหลักแหลม ถวายสมุดดินสอ หมายถึง เรียนดี ถวายพมปloom หมายถึง ความสวยงาม เป็นต้น และต้น โจดอง หรือ เครื่องครัวสำหรับถวายวัด เช่น จาน แก้วน้ำ ช้อน เป็นต้น

ภาพต้นตะเป่าพระพุทธรูป ต้นโจดอง(ขายไปขวา)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ปิดท้ายด้วยชุดการฟ้อน ประกอบวงกลองมอชิง

ภาพฟ้อนท้ายขบวน บรรเลงโดยวงกลองมอชิง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๖. ต้นโคจอง เป็นเครื่องครวที่ใช้ถวายวัด เช่น ถาด ถ้วย กา แกะหุงต้ม เป็นต้น

ภาพต้นโคจอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๗. ปีกข้าวแตกหรือปีกข้าวแตกหรือห่อข้าวตอก^๓ มีไว้ถวายสังฆलग และต้องให้มีมากกว่าจำนวนสังलग

ภาพปีกข้าวแตก

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๘. เทียนเงิน เทียนทอง เป็นขบวนรูปเทียนแพ สำหรับให้สังलगใช้ถวายบูชาพระอุปัชฌาย์

ภาพเทียนเงิน เทียนทอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

^๓ ปีกหัวแตกหรือปีกข้าวแตก คือข้าวที่ห่อด้วยกระดาษสา ผูกติดกับธงรูปสามเหลี่ยมที่เรียกว่า “จ่ากจ่า” และผูกติดกับลำไม้ไผ่ที่มีแขนงคดสั้น ตกแต่งให้สวยงามมีสีสันต่างๆ ผู้ถือแห่จะต้องเป็นชาย และเป็นสิ่งที่ขาดเสียมิได้ในขบวนแห่ ส่วนจำนวนลำไม้ไผ่จะมากหรือน้อยแล้วแต่จำนวนสังलगในขบวนนั้นๆ (สมพร ขวฤทธิ์และคนอื่นๆ, ๒๕๓๕: ๔๒)

๘. พุ่มเงิน พุ่มทอง (ต้นเงิน ต้นทอง) ให้ส่งลงถวายพระพุทธ

ภาพพุ่มเงิน พุ่มทอง(ต้นเงิน ต้นทอง)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร ปิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๑๐. กุนต่อง (กุน หมายถึง พลุ ต่อง หมายถึง คอย, ภูเขา) ปานต่อง (ปาน หมายถึง ดอกไม้ ต่อง หมายถึง คอย ภูเขา)

กุนต่อง ลักษณะเป็นพานพุ่มสีเขียวล้วน หมายถึง คอยหรือภูเขาพลุ

ปานต่อง ลักษณะเป็นพานพุ่มหลากสี เช่น สีชมพู สีน้ำเงิน สีเหลือง สีแดง หมายถึง คอยหรือภูเขาดอกไม้

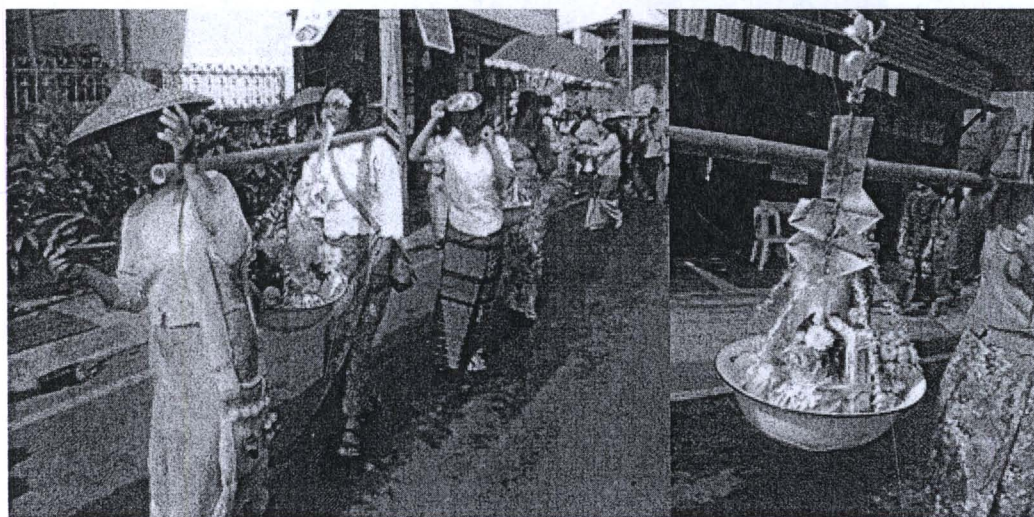
๑๑. หม้อน้ำคำ เป็นหม้อดิน ห่อด้วยผ้าหรือพันด้วยสายสิญจน์ ใส่ทรายผสมน้ำ ใส่ใบไม้มงคล ๘ ชนิด คือ ใบหว่า ใบฝรั่ง หญ้าแพรก ดอกบุนนาค ใบแข ใบแห้ว ใบกาบ ใบกุ่ม ใบก้าม ปักด้วย จักจ๋า (ธงกระดาย) ที่ (ร่มกระดาย) ด้วยเชื่อว่าเป็นเครื่องคุ้มครองต่างต่องให้มีความสุข นำความสุขขึ้น ร่มเย็น ให้ความสุขสบาย และปิดท้ายด้วยวงกลองมอชิง

ภาพหมอน้ำดำ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๑๒. ดันเงินและโคหลู เป็นเครื่องไทยธรรม ประกอบด้วย ข้าวสาร กระเทียม หอม น้ำมัน ผงซักฟอก รูป เทียน กะปิ เกลือ เป็นต้น ใส่กะละมัง และมีต้นเงินเลียบไว้ สำหรับถวายวัด

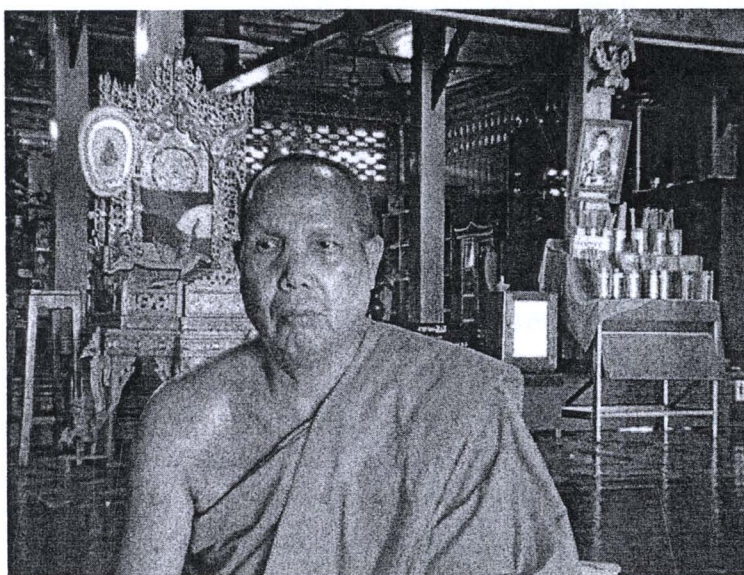

ภาพโคหลู

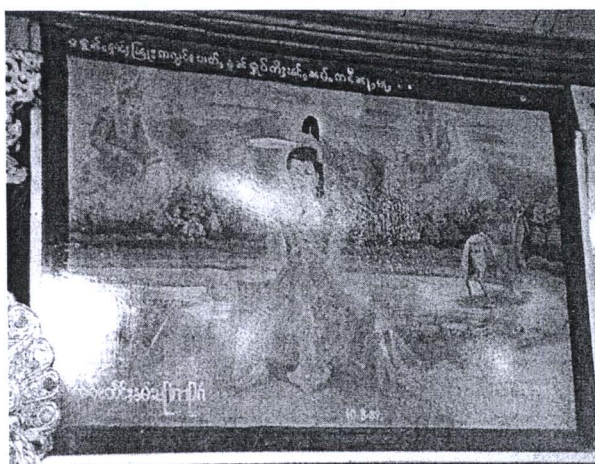
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๑๓. ส่างกาน เป็นจิ๋วของส่างลอง

พระไวกิจิตะ รักษาการเจ้าอาวาสวัดจองกลางอธิบายว่า ส่างกานจะพับเป็นรูปกรวย วางบนพาน ส่าง หรือ สาง หมายถึง ผี เทวดา พระอินทร์ พระพรหม มีตำนานว่า พระอินทร์ ได้นำจิ๋ว มาถวายแก่เจ้าชายสิทธัตถะ ขณะทรงปลงผมบวช(พระไวกิจิตะฐานะธรรมโน, สัมภาษณ์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓)

ภาพพระไวกิจิตะฐานะธรรมโน รักษาการเจ้าอาวาสวัดจอง
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพวาดประดับบนศาลาการเปรียญวัดจองกลาง ริมบนซ้ายและขวาของภาพ มีพระอินทร์
มาถวายจิ๋วแก่เจ้าชายสิทธัตถะ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๑๔. ปลิกชะหล่า หมายถึง เครื่องใช้ของต่างดลองหลังจากบรรพชา ด้วย จาน ชัน สบู่ กระละมั่ง แก้ว
หมอน เสื้อ ผ้าห่ม ขาสีฟัน แปรงสีฟัน เป็นต้น ปิดท้ายด้วยวงกลองกันยาว

ภาพปลิกชะหล่า

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

๑๕. ขบวนต่างดลอง จางดลอง และขบวนรถกระบะต่างดลอง จางดลอง มีวงกลองมอชิงหรือกลองกัน
ยาว แทรกในขบวน

ภาพขบวนต่างดลอง จางดลอง และขบวนรถกระบะ (จากซ้ายไปขวา)

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

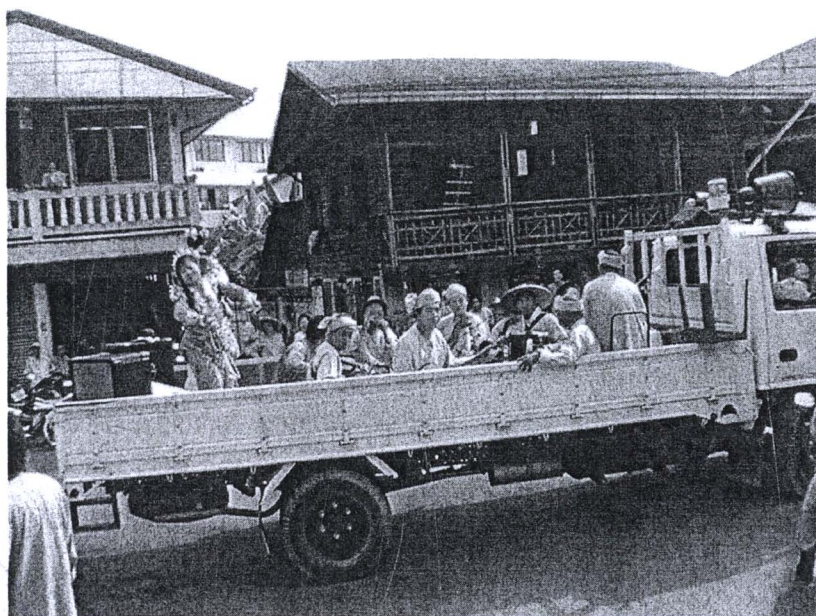

๑๖. บ้องไฟไม้ไผ่ ๓ บั้ง ปิดท้ายขบวนด้วยวงตอยออฮ์น

ภาพบ้องไฟไม้ไผ่ ๓ บั้ง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพวงตอยออฮ์น

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓

(สุทัศน์ สิ้นรพทอง, สัมภาษณ์, ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓)

๒๓.) ครูต๋ม มานะ

ครูต๋ม มานะ หรือจเรอ่อน^{๔๐} ผู้รอบรู้และหมอส้องขวัญ (ทำขวัญ) อายุ ๕๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๐ (๔๐)พ หมู่ ๑ ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูต๋ม มานะ หรือจเรอ่อน

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

การถ่ายทอดความรู้

ครูต๋ม เกิดที่บ้านขุนขาน อำเภอหมอกใหม่ ภูพาน แดบแม่น้ำสาละวิน ในสหภาพพม่า บรรพชาเมื่ออายุ ๘ ปี และเรียนหนังสือกับพระครูอิงตา เริ่มฝึกเป็นจเรขณะอายุ ๑๕ ปี (สึกแล้ว) เรียนกับครูหย่านะ ต้องถือศีล ๘ ตลอดช่วงเข้าพรรษา เมื่ออายุได้ ๒๐ ปี สามารถทำพิธีเรียกขวัญได้ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ อพยพเข้ามาอยู่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้ในด้านการรักษาโรค ผีเข้า คูดวง คาถาอาคม อายุ ๓๖ ปีได้เรียนสิ่งเหล่านี้อย่างจริงจังกับครูเตงหม่อง ที่บ้านห้วยผา โดยต้องฝึกการนั่งสมาธิ และรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ก่อนครูจะถ่ายทอดวิชาให้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์นั้น ครูต๋มจะใช้วิธีสอนเรื่อยๆ เพราะวิชาความรู้แต่ละอย่างเรียนไม่เหมือนกัน เช่น ส้องขวัญ ก็ทำให้ดู ให้จำเป็นตัวอย่าง จดไปท่อง ลูกศิษย์ที่เก่ง ตอนนี้มีอยู่ ๒-๓ คน

^{๔๐} “จเร” เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า “ผู้รอบรู้” อันเป็นการยกย่องถึงผู้มีความรู้ในเรื่องภาษาที่อ่านเขียนได้และสามารถบอกถึงเรื่องราวต่างๆ ทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณีชีวิตความเป็นอยู่ การประเพณี ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมได้ มีความสามารถและเชี่ยวชาญอย่างมากทางด้าน “ฮอเล็ก” หรืออ่านหนังสือธรรมะทั้งภาษาไทยใหญ่และพม่า เป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในกลุ่มคนไตหรือไทยใหญ่(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, ๒๕๔๒: ๓๑๓)

แต่เป็นการเชี่ยวชาญรักษาโรคได้ดี ดูดวง เช่น อ้ายจาย อายุ ๓๐ ปี บ้านอยู่ที่ปางหมู หรือออด้า อายุ ๔๕ ปี ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของครูประกอบทำพิธีกรรมอย่างเดียว ฮ้องขวัญไม่ได้ เนื่องจากคนไม่ชอบเพราะเสียงไม่ดี ครูคุ้มได้ให้ข้อคิดเห็น แนวโน้มและความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประเพณีปอยส่างลอง ดังนี้

๑. ความศรัทธาในพิธีปอยส่างลอง ไม่ค่อยมากเหมือนสมัยก่อน แต่ในเขาในดอยยังมีมาก เห็นได้จากไปฮ้องขวัญบางที่ไม่มีคนฟังเลย คนไม่ศรัทธา แต่บนดอย ยังมีคนฟังอยู่มากแสดงว่าพวกเขายังมีความศรัทธาอยู่มาก ฮ้องขวัญบนดอย ๒ คืน ครูคุ้มแทบไม่ได้หลับนอนเลย

๒. งานปอยส่างลองมีการเปลี่ยนเดือนที่ทำพิธี เนื่องจากต้องการให้ตรงกับวันปิดเทอมของเด็กๆ

๓. อาหารมงคล ๑๒ อย่างที่ใช้ในพิธี บางที่ใช้ ๑๒ อย่างเป็นอาหารที่ประกอบด้วย ผัก เนื้อ ไข่ ปลา ยอดไม้ แต่ไม่ใช่เนื้อสัตว์แปลกๆ เช่น เนื้องู เนื้อช้าง

๔. สำหรับลิเกไทใหญ่เกิดขึ้นเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีก่อน โดยพ่อเผ่าออดิยะ^{๔๐} จากเมืองสีเปาะหรือสีป้อ ในรัฐฉานสหภาพพม่า เนื่องจากอยากให้มีการแสดงแบบใหม่ขึ้นมา ลิเกไทใหญ่ นิยมเล่นเรื่อง นางอุเป็น ขุนสามลอ ปลายู่ทองเป็นต้น เล่นเป็นตอนสั้นๆ เครื่องดนตรีหลายชนิดก็ถูกคิดขึ้นมาร่วมกันกับช่วงที่เกิดการแสดงลิเกไทใหญ่เช่นฆ้องแพ่ง ระนาดเหล็ก ที่รับอิทธิพลมาจากอินเดียก็มีตอยอฮอร์น เครื่องดนตรีที่บรรเลงจีบสาวตอนกลางคืน ของชาวไทใหญ่ ที่ยังมีอยู่ในรัฐฉานแต่ชาวไทใหญ่ในประเทศไทยไม่มีคนสืบทอด คือปี่น้ำเต้า^{๔๑} ตึง^{๔๒} ตอโรหมากพร้าว^{๔๓} หรือตอโรมะพร้าว

^{๔๐} มีคำเล่าของผู้อาวุโสของหมู่บ้านเปียงหลอง จังหวัดเชียงใหม่ ถึงกำเนิดจ๊าดไตหรือลิเกไทใหญ่ว่า

“เมื่อก่อนคนไตไม่มีจ๊าดไต มีแต่รำดาบ ฟ้อนนก ฟ้อนโต สมัยคนไตยังเป็นทาสอังกฤษ คนอังกฤษที่ประจำเมืองแสนหวีสั่งให้พ่อเผ่าออดิยะเอาฟ้อนนกฟ้อนโตไปแสดง แล้วคนอังกฤษก็พูดดูถูกคนไตว่า คนไตมีแต่การแสดงตืดดิน เอาคนมาใส่ร่างสัตว์ เครื่องดนตรีก็มีแต่ไม้เคาะจังหวะพ่อเผ่าออดิยะได้ยินก็เจ็บใจ กลับมาคิดว่าคนไตน่าจะมีการแสดงบนเวทีและพัฒนาเครื่องดนตรี ทำรำไม่ให้คนอื่นดูถูกอีก พ่อเผ่าออดิยะเริ่มหาเครื่องดนตรีใหม่ๆ มาเล่นเป็นวง บางอย่างทำมาจากเครื่องดนตรีพม่า บางอย่างสร้างขึ้นใหม่ แล้วแต่งเพลงเป็นภาษาไทย หาแม่หญิงมาลองเต้น แล้วก็นำไปแสดงให้เจ้าฟ้าสีป้อดู เจ้าฟ้าชอบใจเลยให้เงินหนึ่งพันไปหาซื้อเครื่องดนตรีเพิ่ม ตอนหลังเริ่มหาพระเอก นางเอกเป็นคู่กัน แล้วแสดงเป็นเรื่องบ้าง ร้องเพลงบ้าง หลังจากนั้นก็มีคนนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ตัวพ่อเผ่าออดิยะไม่ได้แสดงเองแต่เป็นคนคิดและจัดหาคนแสดง” (วันดี สันติวุฒิเมธี, ๒๕๔๕: ๑๐๕ - ๑๐๖)

^{๔๑} ปี่น้ำเต้าหรือปี่ฮ่อม คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ กล่าวไว้ในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่า “ปี่ฮ่อมทำจากบวบแห้งที่เรียกว่า “น้ำเต้า” และไผ่ใช้เป่าเป็นเพลงในขณะที่หนุ่มไปเที่ยวสาว” (๒๕๔๒: ๑๕๖)

ในพจนานุกรมภาษาไทยใหญ่ - ไทย อธิบายถึง “ปี่ฮ่อม” เป็นปี่ซึ่งมีสองเลาคู่กัน (๒๕๕๒: ๒๖๖)

^{๔๒} วงจ๊าดไตบางวงก็ไม่มีแบนโจ และแอ็คคอร์ดियัน ในอดีตชาวไทใหญ่ใช้ “ตึงสามสาย” รูปร่างลักษณะเหมือนซึง (คณิตวนากมล, ๒๕๒๔ อ้างถึงใน สุกกิจ สุบินมิตร, ๒๕๔๗: ๕๗)

ครูต๋มยังได้อธิบายให้ฟังว่าธงชาติของรัฐบาลมี ๓ แถบ บนสุดเป็นแถบสีเหลือง หมายถึง ศาสนา แถบกลางสีเขียว หมายถึงต้นไม้บนคอย แถบล่างสุดเป็นสีแดง หมายถึง เลือด ความกล้าหาญ และมีวงกลมสีขาวกลางผืนธง คือ พระจันทร์ หมายถึง เป็นที่พึ่งของคนทั้งหลาย (ชาวไทใหญ่นับถือพระจันทร์)

ครูต๋ม จะรู้สึกไม่ดีกับการนำเอาสีของธงคือ เหลือง เขียว แดง ไปทาที่กลองกันยาวที่ใช้ตามงานต่างๆ หรือทำเป็นลายเสื้อ เพราะเหมือนขาดความเคารพหรือเห็นเป็นของเล่นๆ

ภาพธงรัฐบาล

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูต๋มบอกว่าตอนเริ่มเรียนต้องมีการยกเดินครู วันที่ยกเดินครูจะต้องตรวจให้เป็นวันที่สอดคล้องกับปีเกิดของผู้เรียน โดยยกเดินในเวลา ๕ โมงเช้าแล้วเมื่อครูรับเดินแล้วจะกล่าวคาถารับศิษย์และให้ศิษย์กินยันต์หรืออาจ (เผ่ายันต์ให้จี้เข้าตกลงในแก้วที่ใส่ผงเสน่ห์จันทร์แดง จันทน์ขาว น้ำมะพร้าว น้ำผึ้ง ซึ่งผ่านการปลุกเสกแล้ว) จากนั้นจึงพิธีสักการะคาถาคุ่มครองที่บริเวณแขน

เดินครูก่อนเรียนประกอบด้วย

๑. กลัวย ๕ หวี
๒. มะพร้าว ๑ ลูก

“ “ตอโร” คล้ายสละของคนที่เมืองล้านนาภาคเหนือ ต่างกันที่สละมี ๒ สาย แต่ “ตอโร” มีเพียงสายเดียว นับเป็นเครื่องสายใดเพียงไม่กี่ชิ้นที่มีเล่นกัน ในอดีตหมอตอโรจากเมืองไตในรัฐฉานสหภาพพม่าจะมาเล่นให้ชมแถวเมืองปอน อำเภอขุนยวม และอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนในงานสำคัญ เช่น ปอยส่างลองงานปีใหม่เดือนห้า ฯลฯ

ลักษณะของคนตรี “ตอโร” ทำจากกะลามะพร้าว ด้ามทำจากไม้แดงหรือไม้สัก หน้าตอโรทำจากไม้หรือหนังสัตว์ จึงปิดหน้า สายตอโรทำจากด้ายหรือสายไหม คันสีทำจากไม้ไผ่ สายสีทำจากหางม้า ผู้เล่นจะสีตอโรไปพร้อมกับ “เฮ็ดกวม” หรือร้องเพลงคล้ายแหล่ประกอบ เพลงที่ร้องเรียกว่า “ความบาก” มีทั้งยกย่องเจ้าภาพ เล่าเรื่องการเดินทาง เล่านิทานเล่าพุทธประวัติ จีบสาว เป็นต้น สมัยก่อนเป็นที่นิยมมากผู้คนจะมานั่งฟังพร้อมกับให้ “อะซู” คือรางวัลเป็นเงิน (สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, ๒๕๔๕: ๒๐ - ๒๑)

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ กล่าวไว้ว่า “ตอลอมะพร้าวทำจากกะลามะพร้าว คล้ายช่ออุ้ม ใช้เล่นพร้อมกับร้องเพลงทำนอง “กวมตอลอ” เดิมเป็นเพลงอาชีพอาชีพอดทนอดกลั้นอดคิดอดคิด เนื้อหาค่อนข้างหยาบโลน แต่ักไพอระน่าฟัง ใช้ร้องแบบกลอนสด” (๒๕๔๒: ๑๕๖)

๓. กรวยดอก ๕ กรวย
๔. รูป ๒ ห่อ
๕. เทียน ๒ ห่อ
๖. ฐูป ๒ กรวย (ฐูป เป็นพีชตระกูลหนึ่งใบไว้กินกับหมาก ต่างชนิดจากพลู)
๗. เมี่ยง ๒ ห่อ
๘. เมี่ยง ๒ ห่อ
๙. ข้าวสวย
๑๐. ขนม
๑๑. น้ำหวาน
๑๒. น้ำเปล่า

หิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านครูคุ้มจัดเรียงลำดับตามความสำคัญจากทิศเหนือลงทิศใต้ กอปรด้วยหิ้งบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ หิ้งบูชาพ่อแม่ ครูอาจารย์ เจ้าเมือง ครูสุรสถิติ การบูชาจะเรียงตามลำดับดังกล่าวด้วย

ภาพหิ้งบูชาภายในบ้าน ครูคุ้ม มานะ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

จากภาพถ่ายมือสุดเป็นตู้กระจกติดผนัง ด้านหนึ่งเป็นที่เก็บพระพุทธรูปต่างๆ อีกด้านเฟ้นบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

เฟ้นบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ประกอบด้วย

๑. กล้วย ๕ หวี
๒. มะพร้าว ๑ ลูก
๓. กรวยดอก ๕ กรวย
๔. ผ้าขาว ๑ สอก
๕. ผ้าแดง ๑ สอก
๖. รูป ๒ ห่อ

๗. เทียน ๒ ห่อ

๘. ไข่ ๒ กรวย

๙. เมี่ยง ๒ ห่อ

๑๐. ข้าวสวย

๑๑. ขนมน

๑๒. น้ำหวาน

๑๓. น้ำเปล่า

๑๔. เครื่องบูชาธาตุทั้ง ๔ ประกอบด้วย

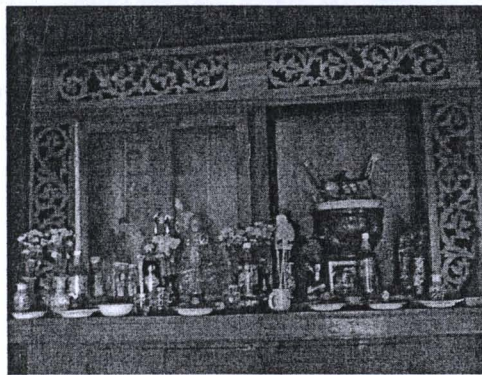
๑๔.๑. ธาตุลม ๖ ใช้ใบพัด ๖ อันแทนเครื่องหมายของเครื่องบูชา

๑๔.๒. ธาตุดิน ๒๐ ใช้ก้อนหินแทนเครื่องหมายของการบูชา

๑๔.๓. ธาตุน้ำ ๑๒ ใช้น้ำ ๑๒ ช้อน ตักใส่ไว้ในแก้วแทนเครื่องหมายของการบูชา

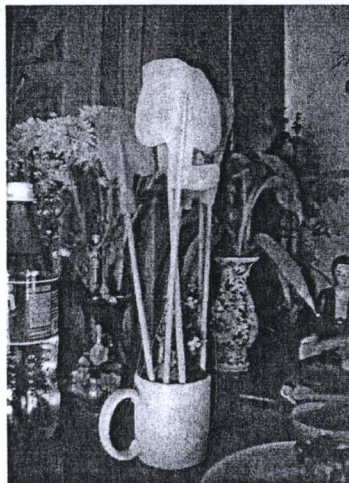
๑๔.๔. ธาตุไฟ ๔ เจึงเทียน ๔ อัน แทนเครื่องหมายของการบูชา

๑๕. ข้าวสวย ขนมน น้ำหวาน น้ำเปล่า ๓ ชุด สำหรับบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ภาพหิ้งบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพใบพัด ๖ ใบ และหินในแก้ว แทนธาตุลมและธาตุดิน

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ถัดจากเฟ้นบูชาพระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์ คือหิ้งบูชาพ่อแม่ ครูอาจารย์ เจ้าเมือง ครูสุรสดี หิ้งดังกล่าว มี ๓ ชั้น ชั้นบนสุดวางเฟ้นบูชาพ่อแม่ ครูอาจารย์ เจ้าเมือง ครูสุรสดี ชั้นถัดมาเป็นสิ่งเคารพนับถืออื่นๆ เช่น ฤาษี นับถือในด้านการรักษา พระพิฆเนศ เกี่ยวกับลมฝน พานไต้ยันต์ ของขลังต่างๆ และชั้นล่างสุดวาง ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร

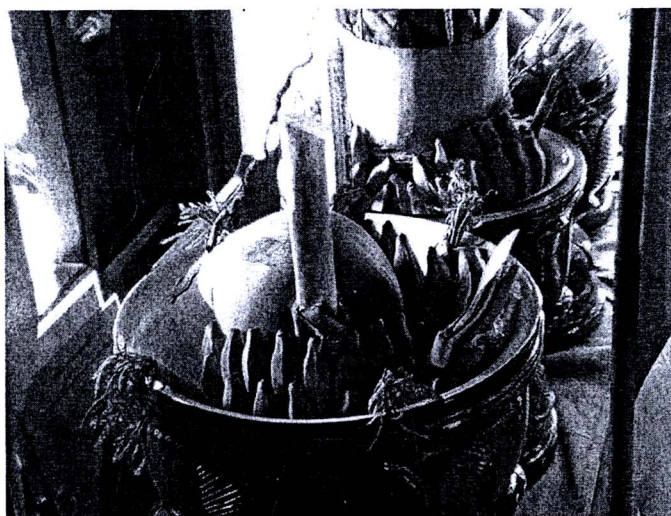

ภาพหิ้งบูชาแม่ ครูอาจารย์ เจ้าเมือง ครูสุรสดีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังต่างๆ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

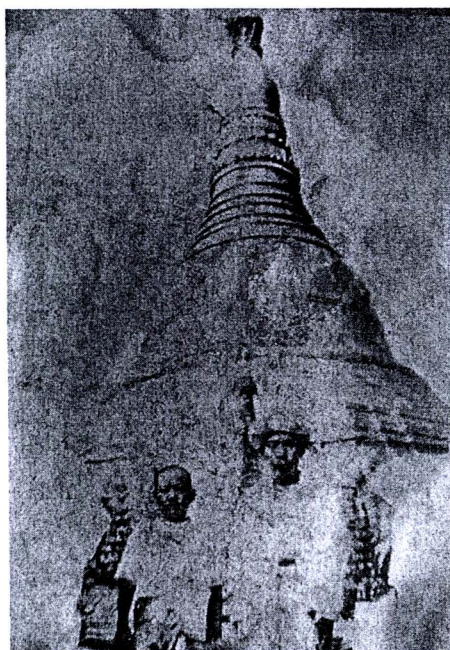
เฟ้นบูชาพ่อแม่ ประกอบด้วย

๑. มะพร้าว ๑ ลูก
๒. กล้วย ๒ หวี
๓. กรวยดอก ๔ กรวย
๔. เมี่ยง ๒ ห่อ
๕. ไข่ ๒ กรวย
๖. รูป ๒ ห่อ
๗. เทียน ๒ ห่อ
๘. ผ้าขาว ๑ สอก
๙. ผ้าแดง ๑ สอก
๑๐. ข้าวสวย
๑๑. ขนม
๑๒. น้ำหวาน
๑๓. น้ำเปล่า
๑๔. รูปพ่อแม่และแม่

ภาพเดินบูชาพ่อแม่

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพรูปถ่ายของผู้ให้กำเนิด ครูตุ้ม มานะ

แหล่งที่มา: ครูตุ้ม มานะ

เดินบูชาครู ประกอบด้วย

๑. กลั้ว ๓ หวี
๒. กรวยดอก ๓ กรวย
๓. เทียน ๓ ห่อ
๔. รูป ๓ ห่อ
๕. เมี่ยงชา ๓ ห่อ
๖. ไข่ ๓ กรวย

๗. ผ้าขาว ๑ สอก

๘. ผ้าแดง ๑ สอก

๙. มะพร้าว ๑ ลูก

๑๐. จักจាំเหลือง ๔ ผืน (ธงกระดาษรูปสามเหลี่ยมหรือธงช่อ)

๑๑. ร่มเหลือง ๑ คัน

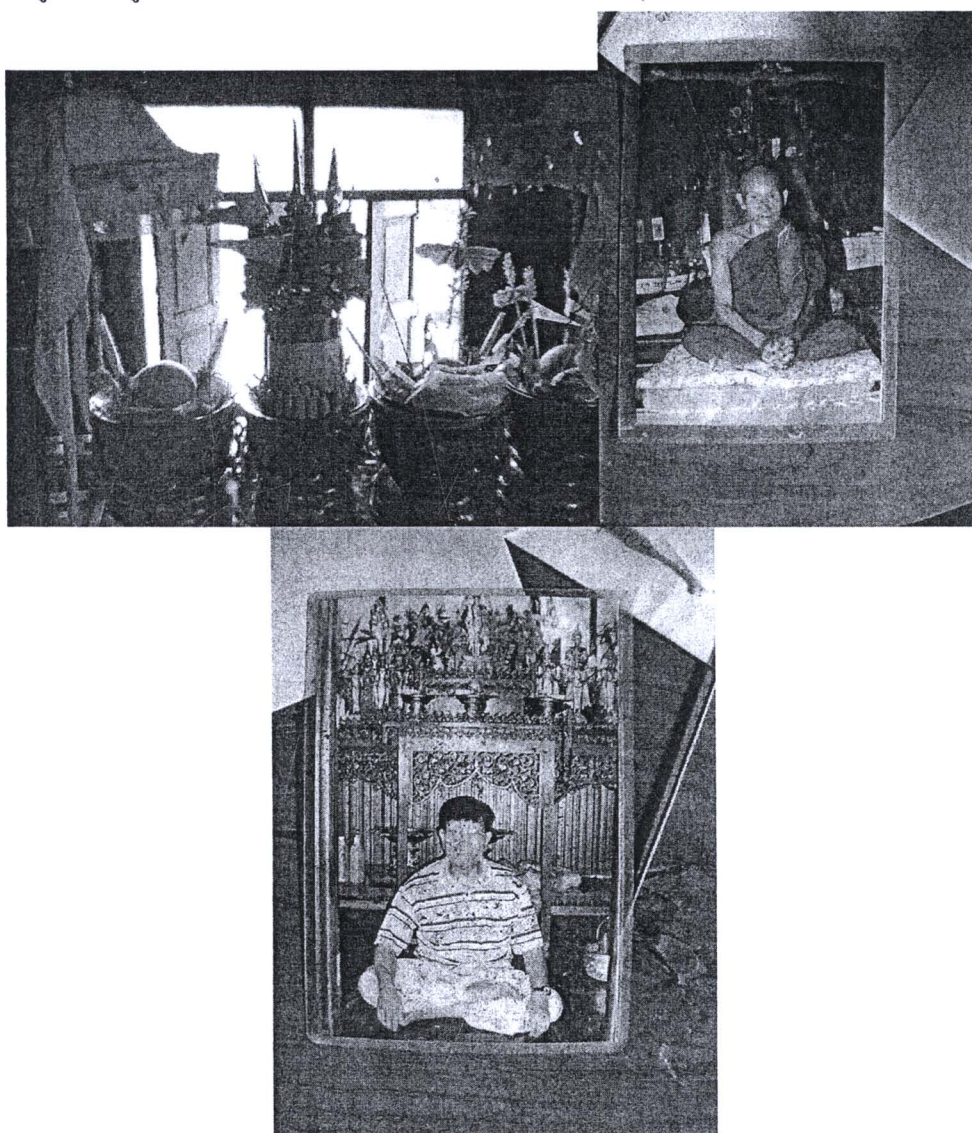
๑๒. ข้าวสวย

๑๓. ขนมน

๑๔. น้ำหวาน

๑๕. น้ำเปล่า

๑๖. รูปถ่ายครูบาอาจารย์

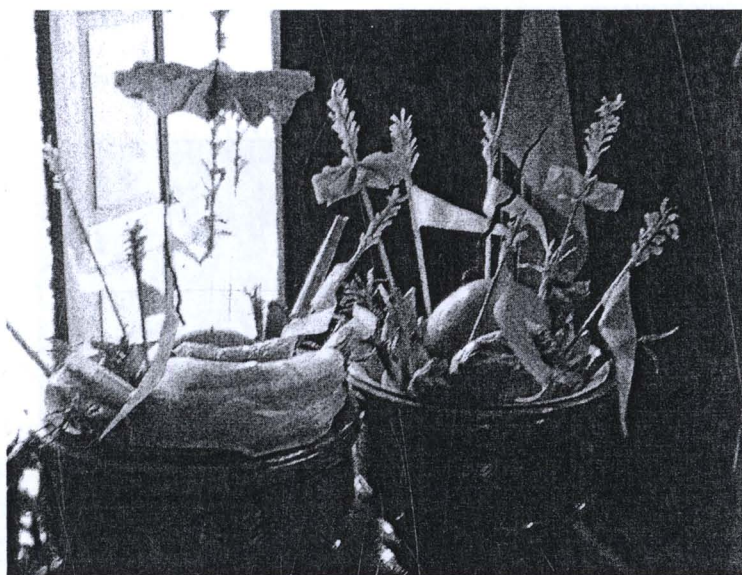

ภาพเดินครู และรูปถ่ายพระครูอิงตา ครูเตงหม่อง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

เดินเจ้าเมือง ประกอบด้วย

๑. ปู่ ๒ กรวย
๒. เมือง ๒ ห่อ
๓. รูป ๔ ห่อ
๔. เทียน ๔ ห่อ
๕. ผ้าขาว ๔ สอก
๖. ผ้าแดง ๔ สอก
๗. กรวยดอก ๔ กรวย
๘. ร่มขาว ๑ คัน
๙. จักจ้าวขาว ๔ ผืน
๑๐. กล้วย ๒ หวี
๑๑. มะพร้าว ๑ ลูก
๑๒. ข้าวสวย
๑๓. ขนมน
๑๔. น้ำหวาน
๑๕. น้ำเปล่า

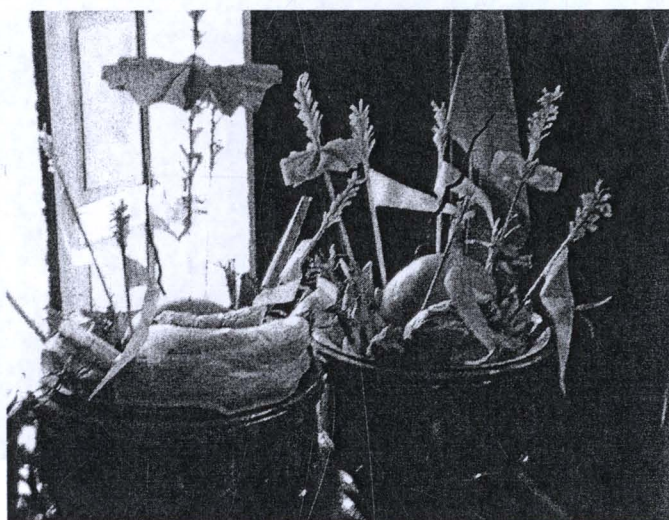

ภาพเดินบูชาเจ้าเมือง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุญกร บิณฑลันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

เฟินบูชาครูสุรasti ประกอบด้วย

๑. กล้วย ๒ หวี
๒. มะพร้าว ๑ ลูก
๓. กรวยดอก ๔ กรวย
๔. เมี่ยง ๒ ห่อ
๕. ไข่ ๒ กรวย
๖. จักจ้าวขาว ๔ ผืน
๗. ร่มขาว ๑ คัน
๘. ผ้าแดง ๑ สอก
๙. ผ้าขาว ๑ สอก
๑๐. เทียน ๒ ห่อ
๑๑. ธูป ๒ ห่อ
๑๒. ข้าวสาร ๓.๕ ลิตร
๑๓. ข้าวสวย
๑๔. ขนมน
๑๕. น้ำหวาน
๑๖. น้ำเปล่า
๑๗. รูปครูสุรasti

ภาพเฟินบูชาครูสุรasti

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บินทลันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพครูสุรัสติ

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ครูตุ่มได้อธิบายถึงความเชื่อที่สืบทอดอันเกี่ยวข้องกับเครื่องบูชาและความเชื่อในวิถีชีวิตของคนไท
ดังนี้

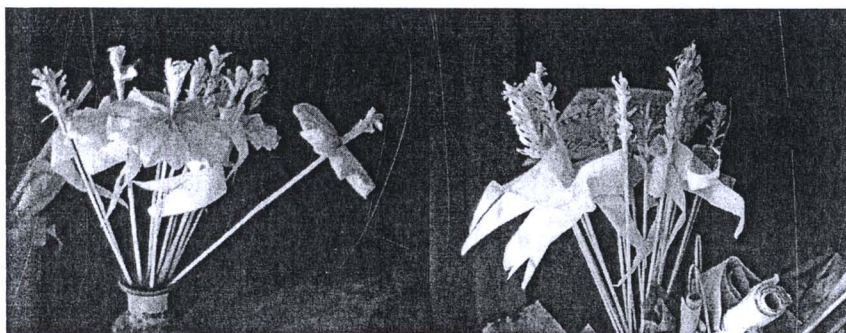
อาหาร ๓๒ อย่างในพิธีปอยสา่งลงตรงกับส่วนประกอบขึ้นเป็นร่างกายของคน ๓๒ ประการ ตาม
คติในทางพระพุทธศาสนา และตรงกับความเชื่อเรื่องขวัญ ๓๒ ในร่างกาย ของชาวไทใหญ่และสามสิบสอง
ขวัญของชาวล้านนา ทั้งนี้ในวันเกิดของลูกหลานจะมีการจัดสำรับเพิ่มเติมมาบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์
โดยข้าวสวยที่ตักบูชา จะมีจำนวนซ้อนเท่ากับปีเกิด และใส่ขนมลงไป พร้อมกับน้ำเปล่าจำนวน ๑๒ ซ้อน
สำหรับจำนวน ๑๒ ตรงกับความเชื่อเรื่อง ๑๒ ราศี หรือปีหนึ่งมี ๑๒ เดือน

สืขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ เจ้าเมืองและครูสุรัสติ ชอบสืขาว การบูชาด้วยของสืขาวเป็นการดี เช่น
ใช้รมสืขาว ธงสืขาว ขนมหื่อกสืขาว

สีเหลือง หมายถึง พระสงฆ์ ศาสนาพุทธ ครูที่เคารพนับถือมากที่สุดเป็นพระ จึงใช้สีเหลืองเป็นการ
บูชา ทั้งนี้ครูที่นับถือสูงสุดของ ตุ่ม คือ พระสงฆ์ ดังนั้นเผินบูชาครูจึงใช้สีเหลือง

ร่ม หมายถึง การอยู่เย็นเป็นสุข

จักจ๋า ๔ ผืน หมายถึง การบูชาเจ้าเมืองทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งเป็นการให้ความเคารพนับถือสูงสุด จักจ๋ายัง
สามารถป้องกันผีไม่ดีได้ โดยเฉพาะจักจ๋าสีขาว ผีไม่ดี เช่น ผีป่า ผีเถื่อน เพอะ(ผีปอบ ผีกะ) ผีไม่ดีจะทำให้
เจ็บป่วย หรือเข้าสิงคนได้

ภาพร่มและจักจ๋า

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ข่าวสาร ๓.๕ ลิตร ถ้าดวงกับกระป๋องนมข้นหวานจะได้ ๑๐ กระป๋อง ซึ่งมีปริมาณตรงกับ ๑ ปี ของชาวไทใหญ่ ทำมาแต่โบราณแล้ว

หิ้งบูชาหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เวลานอนชาวไทใหญ่จะหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเพราะเชื่อว่าจะทำให้เจริญอยู่ดีมีสุข อายุยืน และเป็นการให้ความเคารพหิ้งบูชา สิ่งที่สำคัญและเคารพนับถือจะวางไว้ทางทิศเหนือตลอด กล่าวคือ พระพุทธรูปสำคัญเป็นอันดับแรก จึงวางไว้เหนือสุด ต่อมาคือพ่อแม่ ครูอาจารย์ ตามลำดับ

นอกจากนั้นมีความเชื่อว่าสา่งลอง หรือคนที่แต่งงาน จะมีขวัญอ่อน ต้องไม่เดินทางไปต่างจังหวัด ต้องผูกข้อมือให้ห้ามเดินทางคนเดียว เพราะเมื่อขวัญอ่อนสิ่งไม่ดีจะเข้าสิงได้ จึงต้องฮ้องขวัญ ให้ขวัญแข็งแรงอยู่กับตัวทั้ง ๓๒ ขวัญ ถ้าขวัญไปยังไร่นา หรือไปแห่งไหนจะได้กลับคืนมา

การบูชาพระพุทธรูป ๕ พระองค์ หิ้งบูชาพ่อแม่ ครูอาจารย์ เจ้าเมือง ครูสุรสถิติ ทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองไม่ต้องไปทำไร่ ทำนาตากแดดให้เหนื่อยยากอยู่เฉยๆ ก็มีกินมีใช้

การบวชจางลอง(อุปสมบทเป็นพระ) จะใช้เวลาตามพุทธประวัติ คือช่วงเช้าตามที่เจ้าชายสิทธัตถะหนีออกผนวช ส่วนสา่งลองจะบวชเช้า ๕ โมงเช้า หรือ บ่ายโมงก็ได้

การพึ่งเทศน์ในพิธีบวชสา่งลองเป็นการเพิ่มปิติให้เจ้าภาพ และเชื่อว่าสิ่งที่ทำนั้นก่อให้เกิดบุญกุศลเป็นอย่างมาก

การบูชาเจ้าเมือง เพื่อให้ท่านคุ้มครอง ปกปักรักษา ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ

มีความเชื่อว่า เมื่อไปเฮ็ดความ หากกล่าวถึงนางสุรสถิติหรือครูสุรสถิติจะทำให้นางลงมาช่วยร้องถามสามารถร้องสดได้ โดยไม่ต้องอ่านบทที่เขียนเอาไว้ ซึ่งถ้าร้องแต่ในบทที่จดไว้เมื่อร้องหมดก็จะหมดภูมิปัญญาเพียงที่เตรียมการมา แต่ถ้าบูชานางสุรสถิติก็สามารถค้นสดได้ หากไม่ทำการบูชาก่อนแสดงก็จะร้องไม่ออก ร้องไม่เป็น ร้องไม่ได้

ครูคุ่มได้อธิบายให้ฟังว่าครูสุรสถิติหรือนางสุรสถิติเป็นคนละองค์กับพระแม่สรัสวดีของศาสนาฮินดูตามคัมภีร์โบราณชาวไทใหญ่ในรัฐฉาน สหภาพพม่า ครูสุรสถิติเป็นนางผี (เทวดา) ที่ไม่แก่ไม่ตาย ฝ่ายผู้พระไตรปิฎก ครูสุรสถิติมี ๑๒ นาง รวมกันแล้วคือ “แม่สุรสถิติ” ชื่อของทั้ง ๑๒ นางยังไม่ปรากฏชัดเจน (อยู่ในระหว่างร่วมสืบค้นกันระหว่างนักปราชญ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและศิลปินอาวุโสชาวไทใหญ่) เพราะศิลปินแต่ละคนแต่ละคณะหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างก็ให้ข้อมูลเรื่องนี้ไม่เหมือนกัน ภาพครูสุรสถิติที่ครูคุ่มบูชาอยู่ที่หิ้งครูที่บ้านนั้นนำมาจากรัฐฉาน ในภาพครูสุรสถิติจะขึ้นหงส์ทอง มือขวาถือพานใส่พระไตรปิฎก มือซ้ายช้อนถ้อยชายผ้าสไบ ภาพวาด วาดตามคำบอกเล่าสืบทอดกันมาตามพุทธประวัติคล้ายกั๊กกะหล่า โต คนไทใหญ่ (ทั้งในรัฐฉาน สิบสองปันนา ประเทศไทย ฯลฯ) คนพม่า รวมทั้งคนไทลื้อในสิบสองปันนา ล้วนเคารพนับถือนางสุรสถิติ ผู้ที่นับถือนางมีทุกอาชีพโดยเฉพาะผู้ประกอบการอาชีพเป็นนักร้อง ทำขวัญ จเร สล่า(ช่าง) คนค้าขาย เป็นต้น สำหรับผู้ที่อยากเรียนหนังสือเก่ง เป็นนักร้องเสียงหวานไพเราะให้กินยันต์สุรสถิติกับน้ำผึ้ง

สำหรับข้อปฏิบัติที่ครุฑ่ม กระทำมาโดยสม่ำเสมอ คือ

๑. ถือศีล ๕

๒. ช่วงเข้าพรรษาถือนศีล ๘

๓. กินเจในวันพระ

๔. ไม่ดื่มของมึนเมา เหล้าและไม่สูบบุหรี่

๕. ห้ามให้ผู้อื่นจับเฟิน ยกเว้น ตัว ครุฑ่ม และลูกชายที่ครูอนุญาตให้คอยเปลี่ยนเครื่องบูชาใหม่

๖. การรับลูกศิษย์

๖.๑ ผู้ใดก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหลานในตระกูล

๖.๒ เป็นผู้ที่มีความศรัทธา

๖.๓ มีประวัติดี ประพฤติดี เพราะถ้าเป็นคนเลวมา ฝึจะหักคอได้

๖.๔ ถือนศีลเคร่งครัด (ตุ่ม มานะ, สัมภาษณ์, ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓)

๒๘.) ครูทรงพล ใจดี

ครูทรงพล ใจดี คนทรงเจ้า (ม้าทรง) และรักษาโรค อายุ ๔๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๕/๑ หมู่ ๘ ตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูทรงพล ใจดี

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

การถ่ายทอดความรู้

ครูทรงพลเป็นลูกชาวไทใหญ่ พ่ออยู่ฝั่งไทย และแม่เป็นชาวไทใหญ่ฝั่งพม่า ครูเกิดและเติบโตที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่เด็กๆ ตามขบวนต่างลงมาตลอด และได้บวชเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ พร้อมกับพี่ชาย

ภาพครูทรงพล ใจดี ตอนบวชต่างลง เมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๑๕

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

ครูทรงพลเล่าว่ารูปแบบของขบวนต่างลงในสมัยก่อน ไม่ค่อยมีสีสันมากเท่าปัจจุบัน สีที่ใช้ก็เป็นสีพื้นๆ ที่ถูกย้อมมาจากวัสดุธรรมชาติ ทั้งสีแดง สีดำ ร่มกระดาด หรือ ที่คำ ก็ใช้ทองคำเปลวปิดริมไม่ได้ทำสีทองอย่างปัจจุบัน เครื่องประดับที่เป็นสร้อยทำจากทองจริง มีลายรูปสัตว์ป่าหิมพานต์ เช่น สิงห์ นกสวนใหญ่จะหิบบิ๊บกันใส่ จำนวนต่างลงที่บวชก็มีไม่มาก สมัยนั้นจำนวนมากที่สุดก็ไม่มีเกิน ๒๐ คน แต่ปัจจุบันถ้ามีเพียง ๒๐ คน ถือว่าน้อย ปอยต่างลงสามารถบวชคนเดียวได้ แต่การปฏิบัติเช่นนี้จะหมายถึงไม่มีเพื่อนหาบวิวรไม่ได้ คายไปจะไม่มีบิราร แต่ถ้าพร้อมก็ทำได้

ครูทรงพลได้อธิบายถึงขั้นตอนการจัดงานปอยต่างลงตามลำดับ ดังนี้

วันแรก ๘ เมษายน ๕๓ เส้นทางเดินขบวนกันต่อ (ขอขมา) ตามธรรมเนียมนั้นขบวนกันต่อในอดีตจะกระชับ กว่าปัจจุบัน

๑. ประมาณ ๖ โมงเช้า ม้าเจ้าเมือง พร้อมคนคู่แลม้า ไปรับเจ้าเมือง(เจ้าพ่อมือเหล็ก) แล้วเดินมาที่วัดเจ้าภาพ
๒. ม้าเจ้าเมืองเดินนำขบวนต่างลงวัดเจ้าภาพ ไปรับต่างลงที่พักอยู่ในวัดอื่นๆ มาร่วมขบวน
๓. จากนั้นเดินมากันต่อที่ศาลหลักเมือง
๔. กันต่อวัดต่างๆ เรียงลำดับตามความสำคัญ โดยเริ่มที่วัดเจ้าคณะจังหวัดจำวัดอยู่แล้วจึงไปวัดอื่นๆ ตามลำดับสมณศักดิ์จนครบทั่วเขตเทศบาล
๕. จากนั้นไปกันต่อผู้ใหญ่ คือ บ้านเจ้าภาพจนครบทุกราย
๖. ผู้เข้าร่วมขบวนแห่แยกย้ายกันกลับบ้าน

วันที่สอง ๑๐ เมษายน ๒๕๕๓ เส้นทางเดินขบวนแห่โคหลูหรือเหล่าโคหลู

๑. เดินแห่ตามเข็มนาฬิกา โดยวนรอบหนองจองคำ
๒. เวลา ๗ โมงเช้า ม้าเจ้าเมืองไปรับเจ้าเมือง (เจ้าพ่อมือเหล็ก) ที่ศาลหลักเมือง จัดขบวนเดินเวียนขวาในบริเวณเขตเทศบาล โดยวนรอบหนองจองคำ รูปขบวนเริ่มจากวัดม่วยต่อรูปขบวนจะประกอบด้วย ส่วนต่างๆ ดังนี้
 - ๒.๑. จีเจ้(กังสดาล)^{๔๕} เป็นการป่าวประกาศบอกว่าขบวนงานปอยต่างลงกำลังเคลื่อนผ่านโดยเชื่อว่าเสียงจีเจ้เป็นการประกาศการทำบุญให้สัตว์เคราะห์จัน มนุษย์ ภูตผี เทวดาได้รับทราบ
 - ๒.๒ การเชิญเจ้าเมืองประทับบนม้าเจ้าเมือง มาร่วมขบวนแห่เพื่อให้เจ้าเมืองปกปักษ์รักษาคุ้มครอง ให้ขบวนเคลื่อนผ่านไปด้วยความเรียบร้อย เสร็จอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้บางที่มีการใช้รด

^{๔๕} ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ กล่าวถึง “กังสดาล” หรือที่เรียกตามภาษาไทยใหญ่ว่า “จีเจ้” นิยมใช้ในกลุ่มของไทใหญ่และไทลื้อ อย่างเช่นใช้ตักน้ำหน้าพระสงฆ์ขณะบิณฑบาต หรือใช้ตักน้ำหน้าขบวนการปลงศพเป็นต้น (จุลพงศ์ ชันติพงศ์, ๒๕๔๒: ๒๐๔)

บางที่ใช้เกี่ยวสำหรับม้าเจ้าเมืองตัวนี้เชิฐมาจากบ้านห้วยผา เป็นม้าเจ้าเมืองหลายปีแล้วเป็นม้าที่
แก่มากเต็มที

๒.๓ อุ๊ปปาราหรืออุ๊ปปะพุทธร (เครื่องสูงหรือเครื่องสักการะ ถวายพระพุทธรเจ้า)

๒.๔ หมอกหญ้าข้าวแตก เป็นขันบรรจุ ดอกไม้หอมและข้าวตอก โดยให้ผู้ใหญ่ที่ชุมชนให้
ความเคารพนับถือ ถ้าเป็นขันเงิน บรรจุดอกไม้และข้าวตอก เป็นของสูงถวายวัดเป็นพุทธานุชา

๒.๕ อุ๊ปปเงิน อุ๊ปปคำ (เครื่องสูง ถวายพระพุทธร)

๒.๖ ต้นตะเปส่า (ต้นกัลปพฤกษ์)

๒.๗ ต้นโคจอง(ของใช้สำหรับถวายวัด)

๒.๘ เทียนเงิน โพธิ์ทอง (เครื่องสูง ถวายพระพุทธร)

๒.๙ โพธิ์เงิน โพธิ์ทอง (เครื่องสูง ถวายพระพุทธร)

๒.๑๐ อุต๋องหรือกุนต๋อง ปานต๋อง (กรวยหมากพลูและกรวยดอกไม้ ถวายพระพุทธร)

๒.๑๑ หม้อน้ำคำ (ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ คนที่เกิดวันพุธ เป็นวัน ไม่ดี จะต้องทำหม้อน้ำคำถวายวัด
และต้องสร้างเจดีย์ทราย)

๒.๑๒ ผ้าไตร

๒.๑๓ ส่างกาน (จิวร)

๒.๑๔ โคหลู

๒.๑๕ ปลิกชะหล่า (เครื่องใช้สำหรับส่างลองหลังจากบรรพชาเป็นสามเณร เช่น เสื้อ หมอน
ผ้าห่ม เป็นต้น)

๒.๑๖ ต้นปักข้าวแตกหรือปักข้าวแตก

๒.๑๗ ส่างลอง จางลอง

๒.๑๘ บั้งไฟหรือบ้องไฟ

๒.๑๙ วงดอยฮอฮั่น

๓. แยกกันเยี่ยมญาติ

๔. กันต๋องหรือขอขมา(ไปที่บ้านนายกองค์การบริหารส่วนตำบล จวนผู้ว่าราชการจังหวัดเทศบาล
แม่ฮ่องสอน) ในการกันต๋อง มีการผูกข้อมือ ด้วยสายสิญจน์ซึ่งมีเงินผูกอยู่เพื่อเป็นขวัญถุงให้กับส่างลอง
ผู้ใหญ่ให้พรส่างลอง ทั้งนี้ส่างลองสามารถอวยพรผู้ใหญ่ได้เช่นกันเพราะถือว่ารับศีลมาแล้ว สำหรับพ่อข่าม
แม่ข่าม คือ ผู้ที่ไม่มีลูกชายและอยากเป็นผู้อุปถัมภ์การบวช เป็นเจ้าภาพน้อย คอยให้การสนับสนุนส่างลองที่
ไม่มีเงินบวช ข้อมูลต่างๆ สามารถสืบค้นข้อมูลได้ที่เว็บไซต์ของวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

๕. ฮ้องขวัญ(คล้ายการทำขวัญนาค)

๖. วันงานอ่องปอยหรืองานฉลองปอยส่างลอง มักทำเฉพาะในหมู่เจ้าภาพ ญาติมิตรและผู้ช่วยเหลือ
งานอย่างใกล้ชิดเท่านั้น ในพิธีก็มีการนิมนต์พระและสามเณรใหม่มาฉันภัตตาหารเช้าที่บ้าน หรือนำอาหาร
ไปถวายที่วัด ถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นเสร็จพิธี มีการเลี้ยงพระในตอนเช้า เพื่อเป็นสิริ

มงคลให้แก่สา่งลองและจางลองในปีนี้อาหารมี ขนมจีน น้ำไต ผลไม้ ขนมหวาน ข้าวปั้นแตก ข้าวปองต่อ
เมียง (อม)

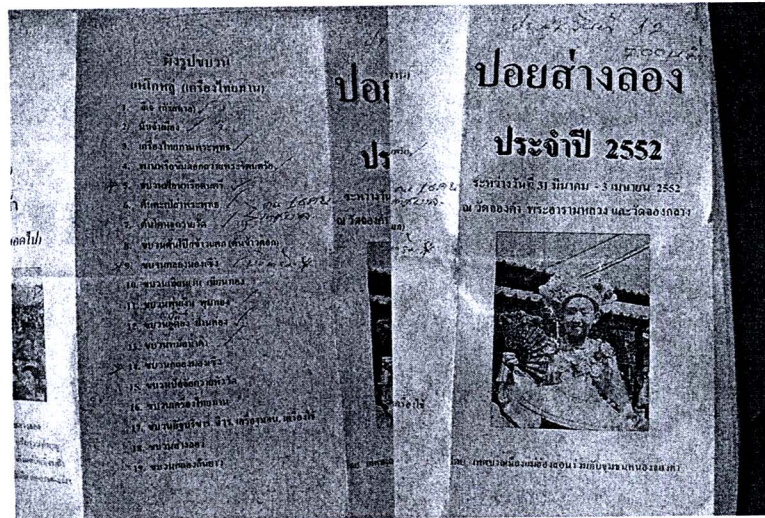

ภาพงานอ่องปอยหรืองานฉลองปอยสา่งลอง

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๒ เมษายน ๒๕๕๓

ครูทรงพลให้ข้อคิดเห็นว่าปอยสา่งลองในปัจจุบันเน้นการท่องเที่ยว ตั้รูปแบบของขบวนสา่งลอง
ไปจากสมัยก่อน เหลือแต่การบวชเท่านั้น งานปอยสา่งลองมีค่าใช้จ่ายสูงดังนั้นผู้เป็นเจ้าปอยใหญ่(เจ้าภาพ
ใหญ่) จะต้องมียศมีทุนทรัพย์ เพราะต้องรับผิดชอบทุกๆ เรื่อง สำหรับเจ้าปอยย่อย (พ่อแม่หรือพ่อขามแม่
ขามของสา่งลอง) รับผิดชอบเพียงเครื่องสา่งงานหรือให้เงินช่วยเหลือตามความศรัทธา งานปอยสา่งลองปีนี้
ได้รับงานประมาณสนับสนุนจากเทศบาล ๓๐๐,๐๐๐ บาท (เจ้าปอยใหญ่) จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
(ททท.) ๕๐,๐๐๐ บาท (ปีนี้บวชสา่งลอง ๓๓ คน จางลอง ๔ คน รวม ๓๗ คน) เจ้าปอยย่อย ยังต้องเลี้ยงดูตะ
แป (คนแบกสา่งลอง) และเตรียมเงิน ตกอะฮู เป็นเงินที่เจ้าปอยน้อยหรือปอยย่อย ใส่ซองให้ตะแปเป็นค่า
สินน้ำใจ ครูทรงพล บอกว่าแม้ปีงบประมาณที่ให้งานปอยสา่งลองมีน้อยจนต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้าน
รูปขบวนไปบ้าง แต่งานปอยสา่งลองเป็นสิ่งที่ดี มีการกันตอ (ขอขมา) เป็นสิ่งที่ดีงาม เด็กๆ ที่บวชมีลักษณะ
นิสัยเปลี่ยนไป จากเด็กที่ถูกตามใจจากพ่อแม่ คือ กลายเป็นเด็กที่รู้ความ รู้จักคิด ไม่ดื้อมาก มีกิจกรรมอื่นๆ ที่
สร้างสรรค์ปัญญาไม่เล่นแต่เกมส์คอมพิวเตอร์เพียงอย่างเดียว สำหรับเด็กผู้หญิง เป็นเด็กเรียบร้อย เป็นแม่ศรี
เรือน เชื้อพังพ่อแม่ อยู่แล้ว ไม่ทำให้พ่อแม่หนักใจ แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปครูทรงพลจึงไม่ค่อยมั่นใจนัก
อย่างไรก็ตาม ตอนนี้ก็มีการให้ลูกผู้หญิงบวชชีพรหมณ์นั่งขาวห่มขาวเหมือนกัน

สำหรับภาษาเขียนไปใหญ่นั้นการเรียนการสอนอย่างจริงจังไม่มี วัดเคยเปิดสอนแต่ก็ไม่ประสบผล เพราะทั้งเด็กกับพ่อแม่อยากให้เก่งภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทยใหญ่อยู่แล้ว ปัจจุบันภาษาไทยใหญ่แก่พูดสื่อสารกันให้รู้เรื่องก็ดีมากแล้ว สมัยนี้เด็กๆ ก็พูดกันเก่งทุกคน แต่เขียนไม่ได้

ภาพผังรูปขบวนปอยส้างลองปี พ.ศ. ๒๕๕๒

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูทรงพลกล่าวว่าลูกผู้ชายทุกคนต้องบวช ผู้ใดผ่านการบวชบุคคลนั้นจะได้รับการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนการบาส้างลองเมื่ออายุ ๑๐ ปี ขึ้นไป หากบวชซ้ำกัน ๒ ครั้ง เชื่อว่า จะบ้า แต่ถ้าลูกอยากบวชอีก พ่อแม่ตามใจก็ได้บวชได้เนื่องจากการบวชปอยส้างลองนั้นได้บุญกุศลมาก

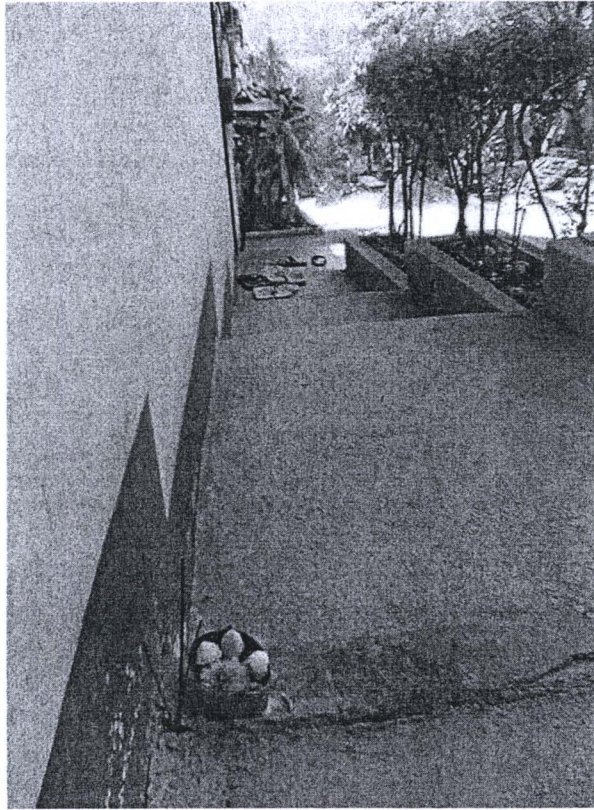
ทุกวันพระครูทรงพลจะทำการไหว้เจ้าที่ตอนเช้า โดยจัดเตรียม ข้าวสวย ขนมน ใส่ในกระทง วางเช่นบูชาไว้ตามจุดต่างๆ เช่น เชิงบันไดบ้าน รถ (รถเป็นพาหนะ คล้ายช้างในสมัยโบราณ)

ภาพการเซ่นไหว้เจ้าป่าเจ้าเข่า

ภาพการเซ่นไหว้เชิงบันได

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพเครื่องเซ่นไหว้ที่บ้านไผ่บ้าน

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร พิณฑลันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

ภาพเครื่องเซ่นไหว้ที่รถ (พาหนะ)

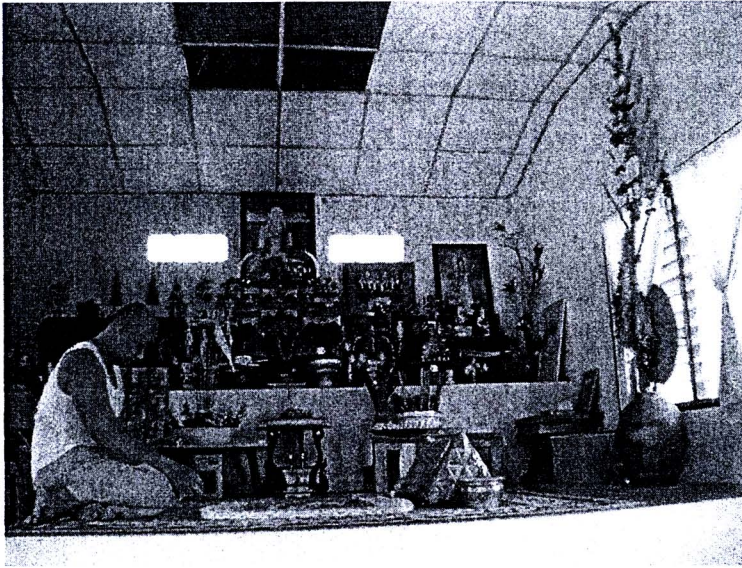
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร พิณฑลันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

ครูทรงพล เล่าถึงตัวครูเองว่าก่อนบวชต่างลอง ครูทรงพลอ่านอะไรก็ไม่จำ เรียนได้ช้า อ่านไม่ค่อยออก แต่เมื่อผ่านการบวชต่างลองแล้วเรียนอ่านสิ่งใดก็สามารถจำได้ คงเพราะก่อนบวชเที่ยวเล่นไปวันๆ แต่หลังบวชมีความรับผิดชอบมากขึ้น เป็นผู้ใหญ่มากขึ้น รู้จักบาปบุญคุณโทษ มีสมาธิมากขึ้น อ่านอะไรก็จำดี และเชื่อว่าตนเองมีสัมผัสด้านกลิ่นได้ดีมาแต่เด็กๆ ก่อนที่จะได้เป็นม้าทรงของเจ้าเมืองเข้ (ชาวจีน)

ครูทรงพลเป็นม้าทรงของเจ้าเมืองเข้ (สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองแม่ฮ่องสอน ศาลเจ้าเมืองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง) มาได้ ๗ - ๘ ปี พร้อมทั้งเป็นม้าทรงขององค์ผ่าน (สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผ่านเข้ามาทรง) เช่น สมเด็จ ร.๕ เจ้าพ่อขอมือเหล็ก(สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน ศาลตั้งอยู่ใจกลางเมือง) การเป็นม้าทรงนั้นครูบอกว่าจะต้องถือศีล ๕ ศีล ๘ ต้องสวดบูชาเทพ ที่ตนเคารพบูชาทุกเช้าเย็น โดยเฉพาะวันพระ เดือนเพ็ญ หรือเดือนดับ ความรู้สึกของการเข้าทรงรู้สึกมีกำลัง วังชา เดินได้ไม่เหนื่อย จากงานปอยต่างลอง ๓ วัน ที่ผ่านมา ต้องเดินทั้งวันรวมเป็นระยะทางที่ไกลมาก และยังต้องดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของขบวนต่างลองด้วย) ความเชื่อส่วนตัวเช่นนี้ มองว่าท่าน (เจ้าเมืองเข้) ช่วยให้ระลึกชาติได้ ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง อยู่ได้ไม่ลำบาก แต่ผู้เป็นม้าทรงต้องประพาศิตัวดี คอยช่วยเหลือสังคมและช่วยเหลือผู้อื่น

เผินครูเทพ ต้องเปลี่ยนทุกสัปดาห์ เครื่องบูชาประกอบด้วย

๑. มะพร้าว ๑ ลูก
๒. กล้วยดิบ ๒ ลูก
๓. กรวยดอกไม้ ใบพลู หมาก ๔ กรวย
๔. กรวยยาเส้น ๔ กรวย
๕. เทียน ๔ เล่ม
๖. รูป
๗. ข้าวสาร ๓.๕ ลิตร
๘. กรวยเมี่ยง ๔ กรวย
๙. ผ้าขาว
๑๐. ผ้าแดง
๑๑. จักจ๋า (ธง)
๑๒. ี่ (ร่ม)

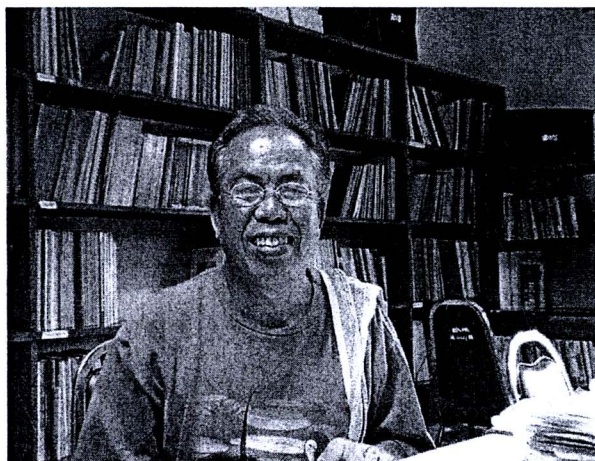
ภาพครูทรงพล ใจดี กำลังทำพิธีเข้าทรง
แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑสันต์ ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓

ครูทรงพลเล่าถึงอาการตอนถูกทรงว่ารู้สึกตัวและรับรู้เหตุการณ์ทุกอย่างแต่ไม่สามารถห้ามพฤติกรรมตนเอง หรือขัดขึ้นได้ บางครั้งสามารถพูดในภาษาที่พูดไม่เป็น ไม่ทราบว่าพูดได้อย่างไร และยังเข้าใจความหมายด้วย แต่พอออกทรงกลับไม่สามารถพูดภาษานั้นได้

นอกจากนี้ครูยังสามารถทรงรักษาโรคได้ แต่ก่อนจะช่วยเหลือในด้านนี้ จะแนะนำผู้ป่วยให้ไปหาแพทย์แผนปัจจุบันก่อนและเมื่อได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลแล้ว จึงจะช่วยเหลือเสริมด้วยการแนะนำให้ใช้สมุนไพร เนื่องจากความเจ็บป่วยเกิดจากราศีทั้ง ๔ ในร่างกายเสียความสมดุล เวลาจะรักษาก็ให้น้ำดอกไม้ รูป เทียน และเงิน ๓๘ บาท บางครั้งเจ้าเมืองก็อยากช่วยโดยไม่จำเป็นต้องมีเครื่องบูชาดังกล่าว เช่น พบกับผู้ป่วยที่ตลาดโดยมิได้นัดหมายท่านก็เข้าทรงครูให้ช่วยเหลือคนผู้นั้น เจ้าเมืองท่านเป็นเทพเจ้าที่มีความเมตตาคุณนามาก (ทรงพล ใจดี, สัมภาษณ์, ๑๓ เมษายน ๒๕๕๓)

๒๕.) ครูประเสริฐ ประดิษฐ์

ครูประเสริฐ ประดิษฐ์ หรืออาจารย์เก เป็นศึกษานิเทศก์จังหวัดแม่ฮ่องสอน สืบค้นคนตรีไทใหญ่ รักษาคนป่วย (ด้วยคาถาอาคม) อายุ ๕๖ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๐ ถนนขุนลุมประพาส ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เคยได้รับรางวัลบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับอำเภอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และรางวัลเพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๐

ภาพครูประเสริฐ ประดิษฐ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๑๔ เมษายน ๒๕๕๓

การถ่ายทอดความรู้

ครูประเสริฐเล่าว่าบรรพบุรุษของครูเป็นชาวไทใหญ่ ภายหลังที่ครูเรียนจบปริญญาตรีวิทยาลัยครูเชียงใหม่ เข้ารับราชการครูสอนอยู่ที่แม่ฮ่องสอน มีตำแหน่งสูงขึ้นตามลำดับ เคยเป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนบ้านกุงไม้สัก โรงเรียนบ้านไม้สูง (อำเภอปางมะผ้า) โรงเรียนไม้สะเป่ และในปี พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นศึกษานิเทศก์จนถึงปัจจุบันนี้ และยังคงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนด้วย ซึ่งศูนย์ไทใหญ่ศึกษาฯ นี้ ทางสกอ.และมูลนิธิแม่ฮ่องสอนเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ เกี่ยวกับเรื่องคนตรีนครครูประเสริฐบอกว่า ชอบคนตริมาดั้งแต่เด็กๆ ตอนไปเรียนที่อำเภอจอมบึง จะคอยดูวงโยชวาทิตของโรงเรียนเล่นหรือฝึกซ้อมประจำ แต่ครูไม่ได้ร่วมเล่นด้วย จากนั้นจึงเริ่มหัดเป่าขลุ่ยและสร้างขลุ่ยเอง เมื่อเป็นอาจารย์บนคอย ได้นำเอาขลุ่ยกับซอด้วงไปด้วย ต่อมาหัดเล่นแบนโจ ก็ยังบอกจนสามารถเล่นตามร้านอาหาร และแกะโน้ตได้ ประมาณ พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มรับงานนอกและสอนนักดนตรี ๕ รุ่น นักร้องประมาณ ๓๐ คน เป็นหัวหน้าวงอยู่ระยะหนึ่ง ได้เปิดร้านอาหารของตัวเองและนำคนตริมาลงที่ร้านอาหาร ต่อมารู้สึกเบื่อคนตรีสากลจึงมอบให้แม่บ้านดูแลร้านอาหาร ส่วนด้านดนตรีปล่อยให้คนอื่นดูแลแทน สำหรับการฝึกสอน ไม่ได้เรียนกับใคร เห็นใครเล่นที่ไหนอยากไปพร้อมกับเขาก็เล่นได้เต็มที่เรียนรู้เอง ภาษาคนตรีเป็นภาษาเดียวกันหมด กลองใช้การสังเกตเอา ถนัดที่สุดคือกลองกันยาวและกลองมองเซิง ศึกษาจากภูมิปัญญาคนเฒ่าคนแก่

เพื่อเรียนรู้วิธีการที่ดีที่ถูกต้อง ครูประเสริฐไม่ได้สอนติกลอง แต่เป็นที่ปรึกษาให้กับภูมิปัญญาไทใหญ่รวมทั้งเผยแพร่เป็นเสียงตามวิทยุ เป็นอักษรในหนังสือ บทความ งานวิจัย

ในปี พ.ศ.๒๕๔๒ ได้มีโอกาสจัดวิทยุกระจายเสียงในรายการ สืบศิลป์ถิ่นไทย (จัดเป็นภาษาล้านนา) และรายการรวมใจไทย (จัดเป็นภาษาไทยใหญ่) ทุกวันจันทร์ พุธ ศุกร์ และอาทิตย์ เวลา ๕-๖ โมงเย็น จัดมาได้ ๑๒ ปี และเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ เขียนบทความลงในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ในนามประสิทธิ์ จันดา คอลัมน์ ชีวิตในม่านหมอก ในรายการวิทยุ ครูประเสริฐมีการเปิดเพลงใดเพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเพลงจนเข้าใจ โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้จัดเก็บเพลงใดซึ่งสามารถรวบรวมได้ทั้งสิ้น ๑๔ ทำนอง กับ ๑ ไทใหญ่สากล และได้จัดทำเป็นซีดี แจกจ่ายให้โรงเรียนต่างๆ นอกจากนี้ครูยังทำการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทใหญ่มาพูดออกอากาศ ทำให้ต้องศึกษาและรู้ทุกเรื่องในเชิงลึกเพื่อนำเสนอเรื่องราวที่ถูกต้อง ผู้ฟังรายใดอยากรู้เรื่องต่างๆ เช่น วิถีชีวิต ประเพณี ศาสนา ดนตรี ศิลปะไทใหญ่ ครูประเสริฐจะต้องไปสืบค้นข้อเท็จจริงและจัดทำเป็นหนังสือหรือเขียนเป็นบทความให้ลูกหลานไว้ศึกษา โดยแปลเป็นภาษาไทยด้วย ขณะนี้กำลังแปลภาษาไทใหญ่ ให้กับชุมชนแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับทุนจาก สกว. จึงทำให้เกิดการค้นคว้าข้อมูลต่างๆ มากมายประกอบกับครูมีความสนใจดนตรีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ได้จัดทำตำราการตีกลองกันยาว กลองมอชิง ตามที่ได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาคนเฒ่าคนแก่ รวมทั้งจากประสบการณ์จริงที่ครูได้เล่นมา

สำหรับการรักษาคณป่วยด้วยคาถาอาคมนั้น ครูประเสริฐเล่าว่า ตอนอายุ ๑๕ ปี ชอบและสนใจทั้งดนตรีและไสยศาสตร์ จึงเริ่มเรียนไสยศาสตร์ในช่วงนั้นกับอาจารย์ถึง ๓ ท่าน อาจารย์ท่านแรกที่ครูประเสริฐยึดเป็นหลักเป็นชาวไทใหญ่ชื่อสลาโก๊กาย (เป็นคนแม่ฮ่องสอน เสียชีวิตได้ ๔ ปีแล้ว ขณะที่มียายุ ๘๒ปี) ครูประเสริฐต้องคอยติดตามรับใช้ท่านประมาณ ๒ ปี กว่าจะได้รับการถ่ายทอดวิชาคาถาอาคมเพื่อรักษาคณไข้ที่ป่วยทางร่างกายหรือจิตใจ และสักระยะให้ครู อาจารย์ท่านที่สองเป็นคนเมือง (ชาวล้านนา) สอนคาถาอาคมไว้ปราบผีกะ (ผีปอบ) แก่ปัญหาเรื่องบ้านช่องที่อยู่อาศัย และอาจารย์ท่านที่สามเป็นคนอีสาน ซึ่งได้รับวิชาอาคมของเขมรจากครูชาวนบุรีรัมย์ คาถาอาคมที่เรียนเพื่อไว้ปราบผีตายโหงหรือผีแรงๆ สิ่งที่ครูประเสริฐเรียนรู้ดังกล่าวเพื่อช่วยเพื่อนมนุษย์มิได้นำมาหากินแต่อย่างใด

ครูประเสริฐอธิบายว่าอาณาเขตของล้านนาในอดีตนั้น ประกอบด้วยบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ดินแดนบางส่วนของพม่า จีน และลาว โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองปัจจุบันดินแดนล้านนาหมายถึง พื้นที่ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบนของไทย ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำปางและลำพูน ช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนต้น พม่านุกดีล้านนาทำให้เชียงใหม่ตกเป็นเมืองภายใต้การปกครองของพม่านานถึง ๒๐๐ ปี (พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๒๕) ต่อมาในยุคกรุงธนบุรีหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราช และพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ปลดปล่อยเชียงใหม่จากอำนาจของพม่า และโปรดให้เจ้าพระยาภาววิไลไปกวาดต้อนผู้คนซึ่งอาจจะมีคนกลุ่มเดิมที่หนีไปตอนเกิดสงครามอพยพกลับมาส่วนหนึ่ง รวมทั้ง ไทเงิน ไทใหญ่ ไทลื้อ มาจากเชียงตุง เชียงรุ่ง และแคว้นฉาน มาตั้งถิ่นฐานในล้านนาเชียงใหม่ เรียกว่าเป็น “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” (“ซ้า” หมายถึง ตะกร้าหรือภาชนะสาน

โปรง ใช้ใส่สิ่งของมีหลายชนิด และ “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” หมายถึง รวบรวมผู้คนจากแหล่งต่างๆ มาเป็นประชากรในเมืองใหญ่) โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะมีพระสงฆ์ถูกกวาดต้อนมาด้วย จึงอนุญาตให้ผู้คนต่างๆ ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีของตน คงไว้ทั้งเชื้อชาติพันธุ์และชื่อบ้านนามเมืองของตนด้วย

วิถีวัฒนธรรมของล้านนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีพิธีกรรม อาหารการกินศิลปะการรำฟ้อนต่างๆ ตลอดจนเครื่องแต่งกาย มิได้หมายถึงเอกลักษณ์ของไทยวน (ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย) เท่านั้น หากแต่เป็นศิลปวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันของชนเผ่าไทหลากหลายเผ่า จนได้กลายเป็นวิถีวัฒนธรรมของวัฒนธรรมล้านนาในปัจจุบัน การที่กลุ่มชนหลายเผ่าพันธุ์มาอยู่ร่วมกันส่งผลให้สัมผัสได้ถึงอุปนิสัยและวิถีชีวิตซึ่งกันและกันจนเป็นที่มาของสำนวนเปรียบเปรยของชาวไทยวนหรือโยนหรือโยนกว่า “กินอย่างม่าน ตานอย่างเงี้ยว” กินอย่างม่าน หมายถึงกินอย่างมูมมาม เห็นแก่กินเหมือนคนพม่า (คนพม่าแต่เดิมคือชนเผ่ามรินมา เป็นชาวเขากลุ่มเล็กๆ ตั้งอยู่ใต้ริเบต ถูกชนธิเบตและชาวจีนขับไล่ลงมา แล้วมาแย่งแผ่นดินมอญที่อาณาจักรพุกาม เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวพม่าต้องถูกข่มเหง และคอยแค้นแค้นตลอดเวลาจึงต้องรีบกิน และกินให้มากไว้ก่อน) ส่วน “ตานอย่างเงี้ยว” (เงี้ยวเป็นชื่อเรียกชาวไทใหญ่ แต่เป็นเชิงไม่ให้เกียรติ) หมายถึงคนไทใหญ่ชอบทำบุญ ไม่ว่าจะเป็นหรือจน เห็นได้ชัดจากงานปอยสา่งลอง ซึ่งต้องสะสมเงินกันมาหลายปีแล้วมาละลายหมดภายใน ๓-๗ วันของช่วงจัดงาน ขณะเดียวกันชาวไทใหญ่ก็เปรียบเปรยคนไทยวนว่าเป็น “ผีผู้ผีพายหรือยักษ์มาร” เพราะชอบกินของดิบของสด เช่น ลาบ ก้อย เนื่องจากในอดีตเคยถูกพม่าล้อมเมือง ต้องคอยป้องกันต่อสู้หรือหนีภัยไม่มีเวลาหุงหาอาหาร

พิธีกรรมและความเชื่อ

ครูประเสริฐกล่าวถึงพิธีกรรมไหว้ครูก่อนการแสดงของวงดนตรีพื้นบ้านว่าไม่เคร่งครัดมากนัก เพียงจุดธูป ๒ ดอก บอกกล่าวเจ้าที่บอกครูเพื่อขออนุญาตทำการแสดง แด่ดวงจำดไตจะมีขันครู ๓-๕ ขัน ถ้าใช้วงใหญ่หรือแสดงในงานใหญ่ เช่น งานกาชาด ใช้ ๕ ขัน มีการวางพานางสรัสวดี หรือครูสุรัสวดีหรือนาง ๑๒ จัควางไว้พร้อมภาพอดีตยะ ซึ่งเป็นบูรพาจารย์ของการแสดงจำดไตพร้อมเผินครูหรือขันครูซึ่งมี ข้าวสาร กล้วยดิบ มะพร้าว หมากพลู หัวหน้าคณะเป็นผู้ทำพิธีโดยให้ทุกคนมาไหว้ครูร่วมกันเป็นหมู่ ถ้าเป็นวงเล็ก แสดงงานเล็ก จัดเพียง ๓ ขัน ขณะไหว้ครูสุรัสวดีจะมียันต์ประกอบคาถาเป็นภาษาไทยจำนวน ๑๒ คำ กล่าวระลึกถึงนางก่อนการแสดง (ซางครู) ดังนี้

คาถาไหว้ครูสุรัสวดี

“โอม...ตว่าตัตตะ เตจะปีหยา สัปพะ
เตกทิ ตักข่า ะห่า สี่วะเล่ สี่วะเจ้หม่
นิตี ปีตว่า หม่าถ่า เھرตุ้ ตูรัสตัสตี”

ครูสุรสติหรือนางสุรสติ ตามป๊อบคาถา (คัมภีร์คล้ายสมุดข่อย) ดั้งเดิมของชาวไทใหญ่กล่าวว่าเป็นนางผี (เทวดา) เฝ้าดูแลรักษาพระไตรปิฎก เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้กับมวลมนุษยโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านศิลปกรรม คนตรี ฟ้อนรำ ไสยศาสตร์ หมอดู คาถาอาคม สักยันต์ เป็นต้น แม้ชาวพม่าเองก็ให้ความเคารพนับถือ สำหรับภาพครูสุรสติซึ่งเป็นตัวแทน ๑๒ นาง (ชื่อครูสุรสติทั้ง ๑๒ นางยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน) ขณะนี้ทั้งศิลปินและปราชญ์ชาวไทใหญ่ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมได้ร่วมมือกันสืบค้นจากตำนาน คัมภีร์ป๊อบสาโบราณ ฯลฯ ที่มีอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ในภาคเหนือตอนบนและในรัฐฉาน สหภาพพม่า คาดว่าภายในเร็ววันนี้คงจะได้รับความชัดเจน) จึงหวังต่อนั้น ครูประเสริฐสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และเผยแพร่เข้ามายังมอญ พม่า และไทใหญ่ตามลำดับ ส่วนความหมายของเลข ๑๒ อาจเกี่ยวข้องกับเรื่องจักรวาลตามตำราโหราศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องกับการโคจรของดวงดาวซึ่งเกี่ยวข้องกับ ๑๒ นักษัตร หรืออาจหมายถึงว่าในรอบปีมี ๑๒ เดือนก็เป็นได้ ครูประเสริฐกล่าวว่าตัวของครูสัก “สุรสติหมึกแดง” อยู่ในร่างกายซึ่งหมายถึง มีครูอยู่ในร่าง (การสักสุรสติหมึกแดงนี้ไม่ปรากฏให้เห็นด้วยตาเปล่า) เมื่อครูได้ยินเสียงปี่เสียงกลองรวมถึงดนตรีและการร่ายรำทุกประเภท จะเกิดความรู้สึกฮึกเหิม ปิดน้ตาจะไหล ระงับอารมณ์ไม่ได้เรียกว่า “อาการครูขึ้น” ต้องออกไปร่วมร่ายรำ แต่ถ้าอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องวางตนอย่างเป็นทางการ ครูจะรีบทำสมาธิทำจิตให้นิ่ง การสักสุรสตินั้นอาจารย์ของครูประเสริฐจะเลือกคน โดยไม่สักให้คนที่ไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีคุณธรรม ไม่อยู่ในศีลในธรรม เพราะบุคคลดังกล่าวอาจไปแสดงอาการอาละวาดที่เรียกว่า “ผิดครู” ได้

ครูประเสริฐเองเคยผิดครูอย่างรุนแรง ๒ ครั้ง ครั้งแรกขณะเป็นครูอยู่บนคอยเฝ้ามูเซอ มีหญิงอายุ ๑๖ ปี กำลังจะคลอดลูก แต่เด็กยังไม่กลับหัว ครูประเสริฐถูกเชิญไปเป่าคาถาเพื่อให้คลอดลูกง่าย ครูเห็นอาการปากแห้ง ตาโหลของหญิงคนนั้นก็บอกว่าช่วยไม่ได้ ค่านั้นมีแต่ไม่รู้วิธีการทำคลอด ให้นำขึ้นม้าไปโรงพยาบาลดีกว่า แต่ก็ทำไม่ได้เพราะท้องแก่ใกล้คลอด สถานีอนามัยก็อยู่ไกลจึงเป่าคาถาช่วยไปตามมีตามเกิด สักพักลองคลำดูก็เริ่มรู้สึกว่าเด็กกลับหัวแล้วแต่ยังไม่ทันเอะอะไร เด็กก็พุ่งออกมาอย่างปลอดภัย แต่ตัวครูประเสริฐเปื้อนไปด้วยน้ำคร่ำ หมอด่าแยจึงเข้ามาช่วยต่อ ครูประเสริฐต้องรีบไปล้างน้ำพร้อมทั้งทั้งเสื้อผ้าที่เปื้อนไป หลังจากนั้นครูมีอาการไข้ไม่สบาย ซึมเศร้า รักษาตัวในโรงพยาบาล ๑๕ วันก็ไม่หาย ทำฟันขอขมาครูก็ไม่หาย ต้องตามสลาโก๊กวาย ซึ่งเป็นอาจารย์ของครู เป็นผู้มีคาถาอาคมแข็งแกร่งมาแก้ไขให้ ทำพิธีที่ริมน้ำโดยสลาฯ แก้วคาบ (แล้ว) ทำทำประหารชีวิตด้วยการตัดหัวครูประเสริฐ เมื่อเสร็จพิธีก็ทั้งเสื้อผ้าที่ใส่ลงแม่น้ำไป

ครั้งที่สอง ผิดครูเรื่องผู้หญิง ช่วงนั้นครูเกิดอาการกระสับกระส่าย ใจไม่ดี ไม่อยากอยู่บ้าน อารมณ์รุนแรง โกรธง่าย ขุนเฉียว นั่งสมาธิไม่ได้ แก่เองด้วยน้ำสั่มปอยก็ไม่หาย ต้องแก้ด้วยคาถาของหมออาคมจากพม่าโดยต้องกินอง (ยันต์) ๕ วันวันละ ๑ ชุด หมออาคมท่านนี้ได้เอาไม้ธรรมดามาจิ้มทั่วตัว ทำอยู่เช่นนี้ ๒ วัน ไม้ที่จิ้มลงไปนั้นดูแล้วก็ เป็นไม้ธรรมดา แต่ครูมีความรู้สึกเหมือนมีเข็มร้อนๆ ทิ่มตำลงไป บางจุดร้อนมากแต่บางจุดก็เฉยๆ ไม่รู้สึกละไร ปัจจุบันตรงศีรษะของครูประเสริฐยังมีรอยจิ้มหลงเหลืออยู่ อาการตอนนี้สบายดี มีความสุขมาก ไม่พะวงอะไร เหมือนยกสิ่งไม่ดีออกจากตัวไปเลย

การฝึกครูของนักดนตรีส่วนใหญ่ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเล่นแล้วดนตรีลุ่ม ซึ่งครูประเสริฐเองก็เคยประสบมา ทุกอย่างมีอุปสรรค เพราะลิมจุฑาบุปผะครูบาอาจารย์พอนึกได้จึงรับจุฑาบุปผะ ๒ ดอก เสียบไว้ที่คีย์บอร์ด จากนั้นเครื่องไฟฟ้าก็ไม่ได้ดับ ทุกอย่างผ่านไปอย่างราบรื่น ตั้งแต่นั้นมาครูต้องเตรียมรูป ๒ ดอกไว้เสมอ จุฑาบุปผะครูบาอาจารย์ เจ้าที่ขออนุญาตก่อนแสดงทุกครั้ง

สำหรับการเรียนคาถาอาคมของครูประเสริฐนั้น ตอนฝากตัวเป็นศิษย์ ครูจัดเตรียมเฟ้นครูประกอบด้วย เทียนขาว ๕๒ เล่ม ผ้าขาวผืนแดง เงิน ๔๒ บาท มอบให้อาจารย์ในตอนเช้าเพื่อรับคาถาต่างๆ ในการรักษาคนและการสักยันต์ ตอนไปรักษาคณป้วย ทางคนไข้จะเป็นผู้จัดเฟ้นครู ได้แก่ ข้าวตอก ดอกไม้ขาว (ดอกอะไรก็ได้) รูป ๓ ดอก เทียน ๒ เล่ม และเงิน ๔๒ บาท ก่อนทำการรักษาครูประเสริฐจะบริกรรมคาถาโดยขึ้นนะโม ๓ จบ แล้วตามด้วยคาถา “สปรอยบังตัว” ซึ่งเป็นคาถาป้องกันตนเองไว้ก่อนเริ่มรักษาคณอื่น (ช่วงนี้มีผีกระหรือผีปอบ ผีตายโหงมาก คนไข้ที่ถูกผีเข้าจะมีการตาขวาง พูดเพ้อเจ้อหรือไม่พูด ฯลฯ ซึ่งครูประเสริฐจะรับรู้ทันทีที่พบคนไข้ประเภทนี้ เพราะขนแขนของครูจะลุกชัน) ต่อจากนั้นก็ให้คนไข่มานั่งด้านหน้าของครู และให้ยกเฟ้นครูขึ้น พร้อมอธิษฐานขอให้การรักษาประสบผลสำเร็จโดยเร็ว ถ้าดับต่อไปจะให้คนไข้กินอง (ยันต์) โดยครูจะเขียนยันต์พร้อมบริกรรมคาถาต่อหน้าคนไข้ แล้วเผายันต์ให้ลงในแก้วน้ำสะอาดให้คนไข้ดื่ม ขึ้นตอนสุดท้ายเป็นการปิดเป่าความชั่วร้าย ความเจ็บป่วยโดยใช้มีดหมอ ๕ เล่ม (ได้จากอาจารย์ ๓ ท่าน) ซึ่งมีครวมด้วยสายสิญจน์ แล้วกวาดจากศีรษะลงล่าง และแทงหลัง ท้อง สี่ข้างของผู้ป่วย เป็นอันเสร็จพิธี

การไหว้ครูประจำปีหรือไหว้ครูใหญ่ ครูประเสริฐจะจัดในวันพระยาวันตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี เครื่องบูชาครูมีเพียงน้ำส้มป่อย น้ำส้ม ผลไม้ (อะไรก็ได้) ๑ อย่าง (การไหว้ครูทุกประเภทของชาวไทใหญ่และคนพม่าจะไม่มีอาหารคาวหวาน)

ก่อนการเรียนอาคมมีการไหว้ครู มีการแยกครูกันเช่นไหว้ครูร้อง ครูฟ้อน ครูดนตรี ค่าขันครู ๔๒ บาท ๗๒ บาท แตกต่างกันไปแต่ละสำนักตามที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา

สำหรับเรื่องข้อห้ามที่ครูยึดถือปฏิบัติได้แก่

๑. ห้ามข้ามเครื่องดนตรี

๒. ห้ามวางเครื่องดนตรีในที่ต่ำ

๓. เครื่องดนตรี เช่น กลองกันยาว เมื่อไม่ถึงจังหวะเวลา ห้ามตี เขาจะผูกไว้กับเสาเรือน หากจะนำไปตีต้องเตรียมข้าวตอก ดอกไม้ใส่พานหรือจาน วางไว้ที่โคนเสาแล้วกล่าวขอขมาและอัญเชิญกลองหรือมาป้าง (ป้างหมายถึง อัญเชิญ นิมนต์) เอากลองแล้วจึงค่อยเอากลองออกมาตี การยืมกลองไม้ไผ่จะไปหยิบมาใช้ได้เลยทันที ต้องเอาขันมาป้าง ถ้าไม่ทำพิธีดังกล่าวเชื่อว่าจะทำให้การแสดงไม่ราบรื่น

เนื่องจากชายชาวไทใหญ่จะมีครูไม่เหมือนกัน ข้อห้ามก็จะแตกต่างกันไป สำหรับครูประเสริฐยังมีวัตรปฏิบัติและข้อห้ามอื่นๆ ที่ครูบาอาจารย์กำหนดไว้ ดังนี้

๑. ถือศีล ๕ อย่างเคร่งครัด

๒. ไม่กินเนื้อเสือ (เป็นสัตว์คู่ หมายถึงการทำลาย) ถึง (เป็นสัตว์ไม่อยู่นิ่งและว่องไว) งู (เป็นสัตว์ไม่ครบองค์ประกอบ สิ่งไม่ดีจะมาทำลายครุได้) รกสัตว์ (เป็นของต่ำ) พักเขียว น้ำเต้า (มีเพียงพักเขียวที่ครุละเว้นไม่ปฏิบัติตามข้อห้าม เนื่องจากตนเองชอบบริโภคพักเขียว)

๓. ห้ามกินข้าวซากผี (ของกินจากงานศพหรือข้าวที่ไหว้ผีนา ผีป่า) ข้าวชำต่อ (ของกินเหลือจากถวายพระพุทธรูปหรือไก่หมูที่ฆ่าเช่นผี) เพราะเชื่อว่าจะทำให้คาถาเสื่อม แต่ครุประเสริฐไม่ขอรับเนื่องจากต้องไปช่วยงานตามหน้าที่ทางการงานและสถานภาพทางสังคม ครุประเสริฐบอกว่าข้อห้ามบางอย่างสามารถรับหรือไม่รับก็ได้ ส่วนข้อห้ามกินแก้วเหล้าชี้ชาก คือ ห้ามกินเหล้าสลับแก้วกับผู้อื่นจะทำให้ผิดครุ นั้นเป็นประสบการณ์จริงที่เกิดกับตัวครุเองเพราะ เคยกินเหล้าชี้ชาก ทำให้ผิดครุ เกิดอาการมีลมมา อาละวาด กัดกินแก้วเป็นใบๆ ตื่นเช้ามาจึงได้รู้ว่ามีเศษแก้วอยู่ในปาก ต้องแก้ไขด้วยการขอขมาครุ จุฑรูปเทียน บอกกล่าวขอขมาผินครุในสิ่งที่ได้ทำผิดไปแล้ว ขอล้างความผิดโดยใช้น้ำผสมน้ำส้มป่อยอาบ

๔. ไม่กินเหล้า แต่ครุประเสริฐไม่ขอรับเนื่องจากในขณะนั้นยังหนุ่ม ยังต้องมีการสังสรรค์กับเพื่อนๆ

สำหรับความเชื่อที่ครุประเสริฐรับสืบทอดมาคือ ในวันสังขารล่อง คือวันที่ ๑๔ เมษายน จะมีการเปลี่ยนขันธ์ครุ และในตอนเช้ามีคจะนำข้าวหอม (ข้าวสวย ขนมน) น้ำเปล่า หม้อน้ำตา ตั้งบูชาสังขาร (นางสงกรานต์) โดยวางไว้ทางทิศตะวันออก มุมใดก็ได้ กล่าวคำบูชา รับสังขาร เพื่อให้เกิดความโชคดี สวัสดิมีชัย เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต วางไว้จนกว่าจะถึงวันสังขารขึ้น ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน คือ นางสงกรานต์เคลื่อนผ่านไปและในวันขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๖ มีการทำบุญบ้านหรือวานปะลึก^{๔๖} โดยเอาไม้มงคลผูกไว้เหนือประตูบ้าน เป็นการเริ่มต้นของการเพาะปลูก ฝนตก ยอดไม้เริ่มผลิใบ ไม้มงคล เช่น ถั่วเหหรือถั่วแระ (ความหมายคือ บังไว้ ชันไว้) ไม้กาง (ความหมายคือ กางกัน ร่ม) ยอดผักกุ่ม (ความหมายคือ กุ่มครอง) ยอดหว้า (ไม้สะเป-เชื่อว่าถ้าบูชาพระพุทธเจ้าจะได้บุญสูงมาก เมื่อก่อนนิยมนำรอกไปฝังไว้ใต้ไม้สะเป) (ประเสริฐ ประดิษฐ์, สัมภาษณ์, ๑๔ เมษายน ๒๕๕๓)

^{๔๖} เสร็จจากงานสงกรานต์ จะมีการประกอบพิธีทำบุญหมู่บ้านเรียกว่า “งานวานปะลึก” โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์สี่มุมเมือง ชาวบ้านจะนำน้ำขมิ้นส้มป่อย พร้อมทั้งไม้ดอกทำเป็นตาแหลวใบหนามเจ็ดเจือ ใบผักกุ่ม ใบปानแข ใบถั่วแระ โดยนำใบหญ้าคามาทาเป็นเชือก สำหรับนำไปแขวนไว้ที่ประตูบ้านในขณะที่ทำพิธีจะมีคนนำตาแหลวไปปักไว้ที่หัวบ้านท้ายบ้านห้ามคนในออก ห้ามคนนอกเข้า เมื่อพิธีเสร็จจะยิงปืนเป็นสัญญาณให้รู้กันทั่ว และจะมีเครื่องเช่นใส่กระตงใหญ่ เรียกว่า สะตวงนำส่งทั้งสี่ทิศ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, ๒๕๔๒: ๒๒๘)

๓๐.) ครูสุรพล เทพบุญ

ครูสุรพล เทพบุญ ศิลปินกลองก้นยาวและกลองมอญเชิง อายุ ๗๑ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๑/๑ ถนนประดิษฐ์ทองคำ ตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูสุรพล เทพบุญ

แหล่งที่มา: รศ.ดร.บุษกร บิณฑลันต์ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๓

การถ่ายทอดความรู้

ครูสุรพลเกิดที่ อำเภอแม่สะเรียง ย้ายมาอยู่ที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งแต่อายุ ๑ ขวบ เคยทำงานรับราชการครู ที่โรงเรียนฮ่องสอนศึกษา และเป็นอดีตประธานสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งที่ปรึกษานายกเทศมนตรีจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ครูสุรพลเล่าว่าครูตีกลองก้นยาว กลองมอญเชิงได้ เริ่มฝึกตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ และไปเล่นตามงานปอยต่างๆ โดยเฉพาะในงานปอยส่างลอง เวลาเล่นไม่มีโน้ต

การเรียนการสอนเมื่อครั้งที่ครูสุรพลเป็นเลขานุการวัฒนธรรมจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๐ ได้จัดให้มีการเรียนการสอนกลองก้นยาว ๓ รุ่น ในรุ่นหนึ่งๆ มี ๕ คน คือ กลอง ฉิ่ง ฉาบ ฆ้อง มีเด็กจากโรงเรียนต่างๆ ในแม่ฮ่องสอนมาเรียนกัน ปัจจุบันไม่ได้เปิดสอนแล้ว แต่ทางโรงเรียนเทศบาลยังให้การสนับสนุนการเรียนการสอนกลองก้นยาว โดยเชิญครูภูมิปัญญาไปเป็นวิทยากรช่วยสอน

พิธีกรรมและความเชื่อ

ในอดีตมีความเชื่อเรื่องการยืมกลองไปแสดง กล่าวคือ กลองมอญเชิงมีอยู่ไม่กี่บ้าน นักดนตรีต้องเตรียมน้ำขมิ้นส้มป่อย ดอกไม้ ธูป เทียน ไปบอกเชิญ หรือป้างกลองที่แขวนไว้บนเรือนหรือวางตั้งบนหิ้งในแนวตั้ง ก่อนนำลงจากบ้านต้องตีกลอง การตีก่อนออกจากบ้านโดยนัยเพื่อเป็นการทดสอบว่าเสียงกลองเป็น

เช่นไร เมื่อนำกลับมาคืนจึงตีอีกครั้งเพื่อตรวจสอบดูว่าเครื่องดนตรีที่นำไปใช้ไม่ได้เกิดความเสียหาย สมัยก่อนกลองมอชิงจะเก็บไว้ที่บ้านผู้มีบารมี บ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้านผู้มีอันจะกิน เนื่องจากกลองมีราคาแพง ผู้ที่มีกลองไว้ครอบครองจึงบ่งบอกฐานะทางสังคมและด้านเศรษฐกิจได้อย่างหนึ่ง กลองบางใบมีการลงอาง ถ้าเอาเหล้าประพรมกลองแล้วนำไปตี เพียงพักเดียวจะเกิดการวางมวกัน ก่อนการแสดงกลองกันยาวและ กลองมอชิงไม่มีพิธีไหว้ครู มีเฉพาะวงตอยฮอฮันที่มีพิธีกรรมไหว้ครูก่อนแสดงสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น

ครูสุรพลบอกว่าขบวนสาธิตกลองในปัจจุบันไม่ต่างจากสมัยก่อนมากนัก มีการปรับเปลี่ยนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ตอน กรุงเทพรบ ๒๐๐ ปี สมัยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลอนันท์ วงวานิชย์ ได้นำไปก่ข้าว แดกไปไว้หน้าขบวนแห่โคหลู่ จากเดิมซึ่งอยู่หน้าขบวนสาธิตกลอง ที่ปรับเปลี่ยนเพื่อให้ดูสวยงามตา ด้นปะเต๋ ต่า (ต้นกล้วยพฤกษ์) เป็นต้น ที่แสดงความอยากได้ อยากมี อยากเป็น คือ ใครอยากผมสวยก็ถวายวิกผม อยากฉลาดถวายเข็ม แต่ปัจจุบันนี้นิยมดูว่า วัตถุสิ่งใด ก็จะถวายสิ่งนั้น สำหรับปัจจัยถวายวัด (เงิน) กับ โคหลู่ (เครื่องใช้ถวายพระสงฆ์) บางขบวนแยกกัน บางขบวนรวมกัน หากแยกเป็นเงินขบวนหนึ่ง โคหลู่ขบวนหนึ่งได้แสดงถึงบิรารของเจ้าภาพใหญ่ ว่ามีคนมาช่วยเหลืองานมาก ปอยสาธิตกลองปัจจุบันจัด ๔ วัน แต่ในอดีตจัดกันถึง ๗ วัน การเดินแห่จะเดินเวียนตามทักษิณวัตร วนขวาตามเข็มนาฬิกา เดินเพื่อให้ทุกคนได้รับทราบว่ามีงานปอยสาธิตกลอง

ขนมของงานปอยสาธิตกลอง ในวันแห่โคหลู่ (โค หมายถึง สิ่งของ หลู่ หมายถึง ถวาย) ในช่วงเช้ามีการเลี้ยงขนมตะแป คือ ข้าวเหนียวกะทิ อาจใส่ทุเรียนที่นำมาจากพม่า (สมัยก่อนแม่ฮ่องสอนติดต่อกับชาย กับทางพม่า นั่งเรือข้ามกันไปมา) เนื่องจากทุเรียนเป็นผลไม้หายากและเป็นของดี อาจเลี้ยงลอดช่องกะทิ (ไม่มีน้ำแข็ง) ใส่สาคุ หรืออาจเป็นขนมสาคุแทน ช่วงสายซึ่งเป็นการข้ามแขก(รับแขก) จะมีการเลี้ยงขนมเมี่ยงโก๋ (ทำจากใบเมี่ยงที่แช่น้ำไว้ ๑ คืน คั้นน้ำออก ซอยให้ฝอย คั่วรวมกับมะพร้าว ถั่วลิสง งา ชিং กระเทียม เกลือ และเมี่ยง(อม) ที่นำใบเมี่ยงปรุงกับมะพร้าวคั่ว ถั่วลิสงคั่ว เกลือ ชিং น้ำมะนาว ห่อด้วยใบตอง ผู้สูงอายุ มักอมขณะสูบยาเส้น สำหรับจำนวนอาหาร มี ๑๒ อย่างตามความเชื่อว่าร่างกายประกอบขึ้นด้วยอวัยวะ ๑๒ ประการ บางแห่งมีจำนวนอาหาร ๑๒ อย่าง อันหมายถึงราศีทั้ง ๑๒ ตามกลุ่มดาว

ครูสุรพลเล่าถึงความเชื่อเรื่องปอยสาธิตกลอง ตามหนังสือที่ครูเคยอ่านมาบอกว่าการนำเด็กมาแต่งเป็น ลูกกษัตริย์และให้บวช ถือว่าจะได้บุญมากถึง ๘ กัลป์ (ก่าผ่า) หากบวชลูกคนอื่น จะได้บุญ ๔ กัลป์ (ก่าผ่า) การที่เด็กๆ ได้บวชปอยสาธิตกลอง ทำให้เด็กได้ศึกษาพระธรรม เรียนรู้ที่จะซื่อสัตย์ รู้จักข่มใจ คุณสมบัติ เกิดปัญญาและเป็นผู้มีคุณธรรม

ปัจจุบันเจอผู้มีชื่อเสียงของแม่ฮ่องสอน คือ จเรอ่อน และจเรขอ สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมของไทใหญ่ได้ดีที่สุด เนื่องจากเป็นผู้อ่านหนังสือไทใหญ่ มีความรู้และเข้าใจพิธีกรรมทุกขั้นตอน (สุรพล เทพบุญ, สัมภาษณ์, ๑๕ เมษายน ๒๕๕๓)

๓๑.) ครูเกสร ไชยวงศ์

ครูเกสร ไชยวงศ์ ศิลปินหัตถ์ความดี ก้าวแล้ว (พื่อนดาบ) อายุ ๗๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๕๖/๖ หมู่ ๓ บ้านปาลาน ตำบลห้วยโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพครูเกสร ไชยวงศ์

แหล่งที่มา: รศ.ดร. บุษกร บิณฑลันต์ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔

การถ่ายทอดความรู้

ครูเกสร เกิดที่อำเภอแม่เริง จบการศึกษาจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ในครอบครัวมีคุณตาเป็นนักดนตรีเพียงคนเดียว แต่ไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากคุณตา ครูเกสรเริ่มสนใจในศิลปะการแสดงตั้งแต่อายุประมาณ ๑๒ ปี เหตุผลเพราะครูเกสรได้ย้ายถิ่นฐานมาพักอาศัยอยู่ในอำเภอแม่ฮ่องสอน และขณะบวชพระจำพรรษาอยู่ที่วัดพระนอน ได้เห็นประเพณีที่หลากหลายของคนในชุมชนจึงเกิดความสนใจในศิลปะการแสดงต่างๆ โดยเริ่มฝึกหัดความดีด้วยตนเองรวมถึงการแสดงหลายรูปแบบที่ได้พบเห็นในขณะนั้น ต่อมาครูเกสรได้เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์ขอเรียนกับครูจันตะ ซึ่งเป็นครูสอนพื้อมเชิงดาบ ขณะนั้นมีผู้เรียนพร้อมกับครูรวม ๔ คน คือ นายทุนหน่น นายดี นายจ้อและครูเกสร ในศิลปะด้านดนตรีครูเกสรยังมีความถนัดในการบรรเลงสะล้อ ซอ ซึง

ด้วยครูเกสรมีความปรารถนาที่จะรักษาศิลปะการแสดงของท้องถิ่นมิให้สูญหาย อยากให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือเพื่อรักษาและถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นหลังต่อไป ปัจจุบันครูเกสรได้รับเชิญไปสอนที่โรงเรียนบ้านปาลาน และเคยได้แสดงในงานประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด (งานออกพรรษา)

พิธีกรรมและความเชื่อ

ตอนที่ครูเกสรไปฝากตัวเป็นศิษย์เริ่มเรียนการกำแลวหรือฟ้อนดาบกับครูจันทะนัน ครูเกสรได้ทำพิธียกแผ่นครูหรือขันครู ซึ่งประกอบด้วย เงิน ๖๐๐ บาท กล้วย ๒ หวี มะพร้าว ๑ ลูก ผ้าขาว ผ้าแดงอย่างละ ๑ สอก ข้าวสาร ๑ ถุง ช่อดอกไม้มัสขาว ๑ ช่อ (ช่อดอกไม้มัสขาวมีจุดประสงค์เพื่อบูชา พระวิษณุกรรม) รูป ๔ ดอก เทียน ๔ เล่ม ที่คำ ๑ อัน (ปักที่มะพร้าว) ธง ๔ อัน (หมายถึงทิศทั้ง ๔) น้ำหอมเพื่อประพรมขันไหว้ครู แล้วกล่าวคำบูชาเป็นภาษาไทยใหญ่ มีความหมายในเชิงขอความเมตตาต่อครูเชิงฟ้อน เชิงดาบ รวมถึงพระนารายณ์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น วันที่ใช้ทำพิธีไม่กำหนดแน่นอน ใช้วันสะดวกของทั้งสองฝ่าย ข้อปฏิบัติสำคัญที่ของครูเกสร คือ ก่อนการแสดงทุกครั้งจะต้องมีการไหว้ครู เพื่อป้องกันความผิดพลาด หรือ คุณไสยของคนทีคิดปองร้ายต่อผู้แสดง โดยเริ่มจากหันหน้าไปทางเวท กราบลง ๑ ครั้ง ให้ครบสี่ทิศ แล้วกล่าวคำบูชา พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และครูบาอาจารย์ เพื่อให้คุ้มครองตนเอง และให้ผู้ชมมีความชื่นชอบในการแสดง

ครูเกสรได้เล่าถึงประสบการณ์ความผิดพลาดของผู้แสดงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟ้อนดาบที่ไม่ได้ทำการไหว้ครูก่อนการแสดง ดังนี้

“ผมเคยเห็น เพราะว่าไม่ไหว้ครูเค้าลืมน เป็นอาจารย์เหมือนกัน ผมเองยังได้هامไปโรงพยาบาล ที่เกิดขึ้นเนี่ย เพราะคนนี้นั้นมีคาถาอาคม แล้วหมั่นใส่กัน มันเป็นกระหรี่งมันชอบอิจฉาคน มันก็ไปทำเค้า อาจารย์คนเนี่ยเค้าหละหลวม ทั่วๆ ที่เป็นอาจารย์เนี่ยนะ แล้วคนที่จอมองเนี่ยก็เลยเสกคาถาใส่เค้า เค้ามาฟันตัวเอง โอ้โหบาดที่นั่นเลย หน้าผากเลย ตายไปแล้ว ตอนนั้นผมอายุประมาณ ๑๖-๑๗ อะ ผ่านไปเป็นสิบปีแล้ว”

(ครูเกสร ไชยวงศ์, สัมภาษณ์, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔)

บทวิเคราะห์

จากการสัมภาษณ์ศิลปินดนตรีไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า ดนตรีไทใหญ่ที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือ วงดอยฮอฮอร์น วงกลองกันยาว และวงกลองมอชิง นอกจากนั้นยังพบเครื่องดนตรีพิเศษคือ มอชิงกาและเต่งตุง โดยมอชิงกาและเต่งตุงคือเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่ ใช้เล่นในยามว่าง เมื่อตีหรือคิดแล้วสามารถฟังเป็นเสียงกลอง เสียงฆ้อง ดังที่ได้ยินในวงกลองมอชิงและวงกลองกันยาว นอกจากด้านดนตรีแล้วพบว่าการแสดงที่วงดนตรีทั้งสามเข้าไปมีบทบาทในการบรรเลงประกอบ ได้แก่ การแสดงก้านก (ฟ้อนนกกิ่งกะหล่ำ) ก้าโต (ฟ้อนโต) ก้าลาย (การต่อสู้ด้วยมือเปล่า) ก้าเลว (ฟ้อนดาบ) และฟ้อนไต รวมถึงการแสดงได้แก่ลิเกจ๊าดไตอีกด้วย

จากการศึกษาความเป็นมาของศิลปินดนตรีไทใหญ่พบว่า ส่วนมากสืบเชื้อสายมาจากชาวไทใหญ่ บ้างมีบรรพบุรุษเกิดในรัฐฉาน บ้างก็มาจากสหภาพพม่าโดยตรง แต่ก็พบว่าศิลปินชาวล้านนาปะปนอยู่บ้าง

ด้านการเรียนรู้ดนตรีและการแสดงนั้นพบว่าการเรียนรู้อย่างมุขปาฐะ ไม่มีการสอนอย่างทางการ กล่าวคือ เป็นการเรียนแบบครูพักลักจำ ไม่มีการเรียนรู้กับครูอย่างจริงจัง ศิลปินมีความรู้จากประสบการณ์ที่ได้เคยพบเห็นการแสดงของคนในครอบครัวหรือของศิลปินตามงานประเพณีต่าง ๆ แล้วนำมาฝึกปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ศิลปินดนตรีหลายท่านมีความรอบรู้ในด้านการแสดงด้วย เช่น ครูบุญพบ เป็นผู้พัฒนาการฟ้อนไต และได้ประยุกต์การแต่งกายให้มีลักษณะคล้ายสัตว์ในป่าหิมพานต์ สรรค์สร้างสีสันเครื่องแต่งกายที่งดงามน่าสนใจมากขึ้น ครูมานพ เป็นผู้พัฒนาการแสดง ฟ้อนกิ่งกะหล่ำ ซึ่งพัฒนามาจากการฟ้อนของชาวบ้าน ทั้งในด้านท่าทางการฟ้อนและการแต่งตัว ศิลปินทั้งสองมีบทบาทในการพัฒนางานการแสดง เช่น การนำวงดอยฮอฮอร์นไปเล่นประกอบการแสดงลิเกจ๊าดไตอีกด้วย

ศิลปินดนตรีไทใหญ่ส่วนมากมีความสามารถในการเล่นดนตรีได้หลากหลาย เช่น สามารถเล่นดนตรีได้ทั้ง ๓ ประเภท ได้แก่ วงดอยฮอฮอร์น วงกลองมอชิง และวงกลองกันยาว ซึ่งวงดนตรีทั้งสามนี้มีหน้าที่บรรเลงในงานประเพณีและงานบันเทิงต่าง ๆ รวมทั้งยังบรรเลงประกอบการแสดงอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทใหญ่ดังที่กล่าวข้างต้น ส่วนเครื่องดนตรีพื้นบ้านคือมอชิงกาและเต่งตุงนั้นปรากฏว่ามีการพัฒนารูปแบบให้มีลีลาที่สวยงามและน่าสนใจมากขึ้น แล้วนำมาแสดงโชว์เป็นหนึ่งในความบันเทิงของชาวไทใหญ่ในงานต่าง ๆ

ศิลปินคนตรีไทใหญ่นอกจากจะมีบทบาทในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ทั้งในด้านดนตรีและการแสดง จะเห็นได้จากการที่ศิลปินได้รับเชิญเป็นวิทยากรหรือฝึกสอนให้แก่เด็กนักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เมื่อศิลปินต้องสอนนักเรียนเป็นจำนวนมาก การเรียนการสอนก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สามารถสอนผู้เรียนจำนวนมากได้ เช่นการที่ครูบุญพบใช้วิธีการสอนโดยใช้โน้ตเพลงเขียนให้เด็กได้เรียน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากผู้สันทัดในการเขียนโน้ต รวมทั้งการให้ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยพายัพในการบันทึกเทปการแสดง เพื่อเป็นสื่อการสอนให้กับผู้สนใจการที่ศิลปินบางท่านเรียนรู้จากแผ่นบันทึกภาพและเสียง ล้วนแล้วแต่เป็นการปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของกระแสเทคโนโลยี ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ความรู้ แต่อีกนัยหนึ่ง การเรียนรู้โดยขาดประสบการณ์จริง หรือขาดความใกล้ชิดกับครู อาจทำให้เกิดช่องว่างในการเรียนรู้ คือรู้อย่างไม่ถึงแก่นความรู้ที่ติดอยู่กับตัวศิลปิน อีกทั้งพิธีกรรมความเชื่อที่สั่งสมสืบต่อกันมาก็ย่อมถูกละเลยไปโดยมีอาจปฏิเสธได้ ดังนั้น การเรียนรู้น่าจะเป็นไปอย่างผสมผสาน ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้แบบใกล้ชิดกับศิลปินเพื่อจะได้ถ่ายทอดรูปแบบการบรรเลงที่ถูกต้องได้ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องช่วย

ในด้านวิธีการบรรเลงของวงดนตรีต่าง ๆ และโอกาสที่ใช้นั้นได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ ในบทนี้จะได้กล่าวถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทใหญ่ซึ่งรวมถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง เช่น การฟ้อนดาบ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดดนตรีนั้นมี ๓ ลักษณะ คือ

๑. พิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์
๒. พิธีไหว้ครูก่อนการแสดง
๓. พิธีไหว้ครูประจำปี

พิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์

วัตถุประสงค์ของพิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์คือ การระลึกถึงครูอาจารย์แต่โบราณที่ได้ให้ความรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีไทใหญ่สืบต่อกันมา และเป็นการขออนุญาตครูเพื่อรับผู้ที่ต้องการเรียนเข้าเป็นศิษย์ ด้วยมีความเชื่อว่าการบูชาครูคือการบอกให้ครูที่ล่วงลับทราบว่บัดนี้ ได้มีผู้มาขอเรียน ขอให้ครูได้อำนวยพรให้การเรียนของคนคนนี้ประสบความสำเร็จ มีความจำดีและมีปัญญาเฉียบแหลม

พิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์ มีขั้นตอนคือ ผู้เรียนต้องนำเครื่องบูชาครูมาอบแด่ผู้สอน เมื่อมอบเครื่องบูชาให้แก่ครูแล้ว ครูจึงกล่าวบูชาครูที่ล่วงลับไปแล้วด้วยภาษาไทยใหญ่ (ผู้ที่ไม่ใช่ชาวไทยใหญ่กล่าวคาถาเป็นภาษาไทย) โดยมอบเครื่องบูชาครูชุดนั้นแด่ครูของตนอีกทอดหนึ่ง ศิษย์กล่าวคาถาตาม โดยคาถามีความหมายในการเชิญครูมาประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ผู้ที่เป็นศิษย์ใหม่นี้ให้สามารถเรียนได้สำเร็จ มีความฉลาดเฉลียว พิธีนี้เป็นพิธีที่เรียบง่าย เป็นที่นัยรู้จักกันระหว่างศิษย์กับครูว่าเมื่อจบพิธี การเรียนก็จะเริ่มขึ้นได้ โดยทั้งครูและศิษย์ต่างมีความมั่นใจและมีความสุขใจที่ได้ทำตามขนบที่สืบทอดต่อกันมาอย่างสมบูรณ์ ขั้นตอนของพิธีอาจจบเพียงแค่นี้ก็ถือว่าความเป็นศิษย์และครูได้เกิดขึ้นอย่างถูกต้องแล้ว แต่ทั้งนี้พบว่า ศิลปินบางท่านมีการประพรมน้ำอบหรือน้ำสัปปายซึ่งใช้แทนน้ำมันดักเกียะ พร้อมให้อาวทศิษย์ก่อนเสร็จสิ้นพิธี และพบว่าศิลปินบางท่านมีขั้นตอนการใช้ไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ครูดุ่ม มานะ ให้ศิษย์กินยันต์หรืออาจ (เผายันต์ให้ขี้เถ้าตกลงในแก้วที่ใส่ผงเสน่ห์จันท์แดง เสน่ห์จันท์ขาว น้ำมะพร้าว น้ำผึ้ง ซึ่งผ่านการปลุกเสกแล้ว) จากนั้นจึงกล่าวพิธีสักการะคัมภีร์ครอง เป็นต้น

ในการเลือกวันจัดพิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์นี้ ศิลปินบางท่านกำหนดวันอย่างพิถีพิถัน โดยหลีกเลี่ยงวันที่ชาวไทยใหญ่เชื่อว่าเป็นวันฤกษ์เสีย ได้แก่ วันจันทร์กับวันพฤหัสบดี บางท่านกำหนดวันโดยดูวันที่เป็นมิตรกับวันเกิดของผู้เข้าพิธี แต่ก็มีศิลปินหลายท่านมิได้กำหนดตายตัวว่าควรเป็นวันใด

ในเรื่องเครื่องบูชาครูนั้นสังเกตพบว่าการเรียกเครื่องบูชาครู ๒ ชื่อ คือ ศิลปินบางท่านเรียกว่า ชันตั้ง ซึ่งเหมือนกับการเรียกเครื่องบูชาครูคนตรีและครูช่างของชาวล้านนา อีกชื่อหนึ่งซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกันคือหมายถึงเครื่องบูชาครู คือคำว่า เฝินครู

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ทั้งชาวล้านนาและชาวไทยใหญ่มีการสืบสานวัฒนธรรมที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน และอยู่ร่วมกันมานานนับหลายร้อยปี ดังปรากฏว่าศิลปินไทใหญ่บางท่านก็สามารถเล่นทั้งดนตรีไทใหญ่และดนตรีล้านนาได้ เช่น ครูจิ้น เป็นชาวไทยใหญ่โดยกำเนิด ต่อมาครูได้เรียนสะล้อ ซอ ซึงกับพ่อครูจันดา จากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมาสอนที่โรงเรียนแม่ล่าน้อยครูณสิกข์ ครูจึงสามารถเล่นดนตรีพื้นเมืองล้านนาได้ ดังนั้น การผสมผสานวัฒนธรรมดนตรีจึงสามารถเกิดขึ้นได้จากการสังสรรค์ของวัฒนธรรมทั้ง ๒ ฝ่าย คือ วัฒนธรรมดนตรีไทใหญ่กับวัฒนธรรมดนตรีล้านนา ดังนั้น การที่ชาวไทยใหญ่จะเรียกเครื่องบูชาครูว่าชันตั้ง จึงไม่เป็นที่แปลก เพราะวัฒนธรรมทางด้านภาษาเป็นวัฒนธรรมที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และผ่องถ่ายจากวัฒนธรรมหนึ่งไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่งได้อย่างง่ายดายเช่นกัน

เครื่องบูชาครูที่ประกอบในชันตั้งหรือเฝินครู อันเป็นเครื่องบูชาพื้นฐานซึ่งศิลปินส่วนใหญ่กล่าวถึง ได้แก่ รูปเทียน ดอกไม้ และเงิน แต่ก็มีศิลปินบางท่านได้กล่าวถึงเครื่องบูชาไว้มากกว่า ๔ อย่างนี้ เช่น อาจารย์สุทัศน์ กล่าวว่า เฝินครูสำหรับรับเป็นศิษย์ ประกอบด้วยรูปและเทียน (อย่างละห่อ) กรวยดอก (ดอกไม้) ๔ กรวย มะพร้าวสดมีขี้ดิด ๑ ลูก กล้วยน้ำหว่าดิด ๒ หวี ข้าวสาร ๓ ลิตร (ข้าวสารนี้ใส่รองกันกะละมังที่บรรจุเครื่องบูชาต่าง ๆ) กรวยหมากพลู ๔ กรวย จักจำ ๔ อัน ธงช่อขนาดเล็ก ทำด้วยกระดาษ

ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยม ฐานติดกับไม้ขนาดไม้เลียบลูกชิ้น) ร่ม (ฉัตรขาวขนาดเล็ก) ๑ คัน เงิน ๑๖, ๓๖ หรือ ๓๗ บาท (จำนวนไม่เท่ากัน อาจจะมากกว่านี้ก็ได้ขึ้นกับความเชื่อของศิลปิน) และยังมีน้ำอบน้ำปรุง และบางครั้งพบว่ามีกรรณำอ้อย ใบชา ผ้าขาว ผ้าแดง และขนมหวาน มาเป็นเครื่องบูชาไปด้วย นอกจากการมอบเครื่องบูชาแก่ครูแล้ว ยังพบว่ามีศิลปินบางท่านให้ความสำคัญต่อการกระทำตามพิธีแบบไสยศาสตร์ เช่น การที่อาจารย์ผู้หลังประกอบพิธีรับครูป๊ะเป็นศิษย์แล้วถ่ายทอดคาถาพร้อมมอบลูกประคำและยาลงคำให้กับครูป๊ะ ยาลงคำนี้มีความเชื่อกันว่าเป็นยามหาเสน่ห์หรือยามหานิยม เมื่อนำมาทาทิมฝีปาก ทาร่างกายแล้วจะเป็นที่นิยมชมชอบต่อผู้ที่ได้พุดจาสนทนาคำว

ในเรื่องเครื่องบูชาครูนี้เมื่อสังเกตในด้านจำนวนแล้วพบว่า ครูแต่ละท่านกำหนดจำนวนของเครื่องบูชาแต่ละชนิดไว้แตกต่างกันไป เช่น ครูบุญพบกำหนดให้มี รูป ๓ ดอก เทียน ๑ คู่ ดอกไม้ และเงิน ๓๕ บาท ในขณะที่ครูมานพกำหนดให้มี รูป ๒ ดอก เทียน ๑ คู่ กรวยดอกไม้ขาว ๔ กรวย ส่วนครูทองคำครูของนายวรวัฒน์กำหนดให้จัดเตรียม รูป ๕ ดอก เทียน ๑ คู่ กรวยดอกไม้สด และเงิน ๑๖ บาท ครูบัณฑิตกำหนดให้ผู้ที่มาเรียนฟ้อนดาบจัดเตรียมขันตั้ง มี เทียน ๑ คู่ รูป ๒ ดอก และกรวยดอกไม้ขาว ๔ กรวย การกำหนดจำนวนของรูป เทียน และกรวยดอกไม้ที่มีจำนวนที่ต่างกันไป พบว่า ศิลปินปฏิบัติตามขนบปฏิบัติที่ตนได้รับการถ่ายทอดมาจากครูอาจารย์ ส่วนจำนวนเงินที่ใช้ในเครื่องบูชาพบว่ามีจำนวนไม่เท่ากัน ศิลปินบางท่านกำหนดให้มีจำนวนเงินเพิ่มขึ้นจากจำนวนเดิมที่ตนเคยใช้ในการบูชาครู การเพิ่มค่าเงินนี้น่าจะเป็นเพราะการที่ค่าครองชีพแพงขึ้นในสถานะเศรษฐกิจปัจจุบัน ศิลปินจึงเปลี่ยนแปลงจำนวนเงินให้มีค่าเพียงพอในการซื้อปัจจัย เช่น การที่ครูบุญพบกำหนดจำนวนเงินสำหรับผู้เข้าพิธีว่าต้องเป็นเงิน ๓๕ บาท ในขณะที่แต่เดิมนั้น บิดาของท่านใช้เงินยกครูในพิธีมอบตัวให้เป็นศิษย์ของครูบุญพบเพียง ๑๐ สตางค์ เป็นต้น การซื้อปัจจัยในที่นี้หมายถึง การที่ศิลปินเชื่อว่า ครูที่ตนบูชาในอีกโลกหนึ่งยังคงต้องใช้เงินในการซื้อหาของที่ท่านต้องการ ดังนั้น จำนวนเงินที่ศิลปินเพิ่มขึ้นมาก็ด้วยความตั้งใจว่าให้มีค่าเพียงพอที่ครูจะนำไปใช้จ่าย เขาเชื่อว่าโลกของวิญญาณกับโลกของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกัน กรณีนี้ผู้วิจัยมีประสบการณ์ว่า เมื่อเสร็จสิ้นการถวายครูแล้ว ศิลปินส่วนมากจะนำเงินส่วนนี้รวบรวมไปทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ครูอีกครั้งหนึ่ง ในการนำไปซื้อของมาทำบุญก็จำเป็นต้องมีเงินจำนวนที่สามารถใช้จ่ายได้จริงในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า หากไม่กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องที่มอบเงินแด่ครูที่ล่วงลับไปเพื่อนำเงินไปใช้แล้ว การเพิ่มค่าเงินน่าจะเป็นเพราะศิลปินได้คาดการณ์ถึงค่าของเงินที่สามารถใช้จ่ายได้จริง

เริ่มเรียนนั้นเป็นการตั้งใจ ไม่ให้ผู้เริ่มเรียนข้องแวะกับสิ่งมีนเมาซึ่งเป็นหนึ่งในข้อห้ามตามพุทธคติ ว่าด้วยเรื่องข้อห้ามในศีล ๕ นั้นเอง

การใช้ไสยศาสตร์เวทมนตร์ในกรณีของครูต๋มนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มเติมความเชื่อมั่นในเรื่องการบูชาวิญญาณครู การที่ครูมีความเชื่อเช่นนั้นทำให้การดำเนินพิธีกรรมปรากฏรูปแบบที่แตกต่างออกไป และศิษย์ที่เข้าพิธีย่อมมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจครูจึงได้ปฏิบัติตามโดยไม่เกี่ยงงอน แต่การที่ศิษย์จะสืบทอดวิธีการที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดมาจากครูต่อไป หรือไม่ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่ทำให้ต้องพิจารณาว่า ความรู้ที่เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์จะสามารถคงอยู่ได้หรือไม่ในอนาคต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนิเวศวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวของผู้สืบทอดนั่นเอง

จากการศึกษาพบว่า มีศิลปินหลายท่านมิได้ให้ความสำคัญกับพิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์ โดยกล่าวว่า ขอเพียงให้มาเรียนด้วยใจแน่วแน่และมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมก็สามารถเรียนได้โดยไม่ต้องเข้าพิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์ดังกล่าว ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ผู้วิจัยมีอาจสรุปได้ว่า ศิลปินที่มีความเคร่งในพิธีกรรมนั้นจะเป็นผู้ที่มีอาวุโสเสมอไป เพราะพบว่าศิลปินที่อาวุโสน้อยบางคน เช่น อาจารย์สุทัศน์ สิ้นรพทอง หัวหน่าว “สะหล่าก่องหวาน” มีอายุเพียง ๑๖ ปี แต่มีความเคร่งครัดในการจัดพิธีไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์ ในขณะที่ศิลปินอาวุโสหลาย ๆ ท่าน เช่น ครูอ่อนชาน ครูจินดา ครูวิครูสุทิพย์ และคนอื่น ๆ ไม่เห็นว่าพิธีนี้มีความสำคัญและจำเป็น แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมจะได้รับการสืบทอดต่อไปนั้น ไม่จำเป็นว่าผู้อาวุโสจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์และสืบสานมากไปกว่าผู้ที่อ่อนวัยกว่า สิ่งที่เป็นตัวผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดน่าจะมาจากความเชื่อของแต่ละบุคคลว่ามีความเชื่อมั่นในพิธีกรรมนั้น ๆ มากแค่ไหน หรืออีกกรณีหนึ่ง ครูที่ถ่ายทอดต่อกันมานั้นได้เน้นย้ำในเรื่องประเพณีพิธีกรรมแก่ศิษย์มากน้อยอย่างไร แม้ครูจะมีความพิถีพิถันในการดำรงรักษาขนบประเพณีพิธีกรรมสักเพียงไร หากไม่ใส่ใจในการถ่ายทอดความรู้เรื่องนี้ควบคู่ไปกับความรู้เรื่องดนตรี สิ่งที่หลงเหลือในความรู้และความระลึกของศิษย์ก็อาจมีเพียงความรู้ในเรื่องดนตรีแต่อย่างเดียว เช่นที่ปรากฏในความเชื่อของศิลปินอาวุโสผู้ไม่ยึดถือว่าการไหว้ครูเพื่อมอบตัวเข้าเป็นศิษย์เป็นสิ่งที่จำเป็นตามที่กล่าวมา

พิธีไหว้ครูก่อนการแสดง

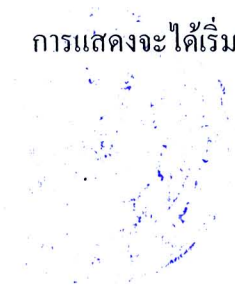
หลังจากที่ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนดนตรีหรือการแสดงแล้ว ผู้เรียนก็กลายเป็นศิลปินเต็มตัว กล่าวคือ มีความรู้ความเชี่ยวชาญ สามารถออกแสดงในงานต่าง ๆ ได้ ในการออกแสดงในงานนั้น ๆ

ศิลปินจะต้องประกอบพิธีไหว้ครูก่อนแสดง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความเคารพ ลักการะครูผู้สั่งสอน และบอกกล่าวให้ครูทราบถึงการเดินทางไปแสดง เพื่อครูจะได้ลบนันดาลให้การแสดงราบรื่น ไม่ติดขัด และคุ้มครองให้ศิลปินเดินทางอย่างปลอดภัย การไหว้ครูก่อนเดินทางไปแสดงของศิลปินดนตรีไทใหญ่ มักจัดขึ้นที่บ้านซึ่งมีเครื่องดนตรีอยู่ โดยทำพิธีแบบเรียบง่าย มีการจุดธูปเทียนบอกกล่าวครูว่าจะเดินทางไปแสดง ณ ที่ใด ศิลปินจะว่าคาถาเพื่อขอให้ครูช่วยอำนวยความสะดวกให้การแสดงประสบความสำเร็จ เป็นที่พึงพอใจของผู้ชม และยังปรากฏว่ามีศิลปินหลายท่านทำการว่าคาถาและใช้ดอกไม้ชุบน้ำส้มป่อย น้ำอบ น้ำขมิ้น หรือน้ำมันต์ (อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือบางครั้งใช้ผสมกัน) ประพรมลงบนเครื่องดนตรีทุกชิ้น เพื่อความเป็นสิริมงคล และเพื่อให้แน่ใจว่าเครื่องดนตรีทุกชิ้นจะทำหน้าที่ได้ไม่ขาดตกบกพร่องขณะแสดง

ศิลปินหลายท่านกล่าวถึงการไหว้ครูก่อนเดินทางไปแสดงว่ามีความสำคัญมากและไม่อาจละเว้นการปฏิบัติได้ โดยได้ยกตัวอย่างถึงผลของการไม่ปฏิบัติตามความเชื่อตามประสบการณ์ของตนว่า การไม่ปฏิบัติได้ส่งผลให้การแสดงเกิดอุปสรรค เช่น นักดนตรีในคณะหรือผู้แสดงไม่สบาย หรือเกิดอุบัติเหตุจนทำให้ไม่สามารถแสดงได้ เขาเชื่อว่า การละเว้นพิธีไหว้ครูก่อนออกเดินทางไปแสดงทำให้ครูไม่พอใจ หรืออาจทำให้ครูไม่ทราบ จึงไม่มีผู้ปกป้องคุ้มครองคุณไสยต่าง ๆ ทำให้มีอันเป็นไป เป็นต้น

ผู้วิจัยมีความเห็นในเรื่องนี้ว่า การไหว้ครูก่อนการเดินทางไปแสดงนั้นเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ที่ทำพิธีและสมาชิกในคณะว่า เมื่อทำแล้วครูจะอยู่คุ้มครอง เมื่อศิลปินเกิดความมั่นใจว่าครูได้รับทราบและช่วยคุ้มครองตามขอแล้ว ก็ทำให้พวกเขาแสดงได้อย่างไม่กังวล เมื่อศิลปินมั่นใจไร้กังวล การแสดงจึงดำเนินไปได้อย่างราบรื่น แต่เมื่อศิลปินลืมปฏิบัติก็ย่อมเกิดความไม่มั่นใจ เมื่อมีความกังวล ผลที่ตามมาก็คือ ไม่สามารถแสดงได้เต็มที่ สามารถกล่าวได้ว่าความเชื่อนั้นมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้แสดง เมื่อใดก็ตาม เขาได้ทำหน้าที่ตามความเชื่อ ความปิติในสิ่งที่เขาเชื่อว่าได้ทำตามความถูกต้องโดยชนบแล้วนั้น จะเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงจิตใจ เป็นการสร้างความมั่นใจว่ากิจการที่ทำต่อไปย่อมประสบความสำเร็จตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา สังเกตได้ว่า ศิลปินที่ไม่มีความเชื่อเรื่องนี้จะจะไม่มีความรู้สึกตระหนักในเรื่องพิธีกรรมใด ๆ และไม่มีเรื่องราวเล่าขานถึงอุปสรรคปัญหาใด ๆ ในการแสดงที่เนื่องมาจากการไม่ประกอบพิธีไหว้ครูก่อนเดินทางไปแสดงนี้

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีไหว้ครูก่อนเดินทางไปแสดง และศิลปินเดินทางไปถึงยังสถานที่แสดงแล้ว ก่อนออกแสดง ศิลปินก็ทำพิธีไหว้ครูก่อนแสดงอีกครั้ง แต่เป็นพิธีแบบเรียบง่าย อาจเป็นแค่การยกมือไหว้บอกครูว่าการแสดงจะได้เริ่มขึ้น ณ บัดนี้แล้ว ขอให้ครูรับรู้และช่วยให้การแสดงประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม พิธีไหว้ครูก่อนเดินทางไปแสดงก็ดี การไหว้ครูก่อนแสดงก็ดี สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ถูกปลูกฝังให้มีสำนึกของความอ่อนน้อมถ่อมตน การรับและการให้ การไป-ลา มา-ไหว้ ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมกับความเชื่อและความกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ถูกหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวไทยใหญ่ซึ่งสืบทอดต่อกันมา ความเชื่ออย่างหลังนี้ปรากฏในพิธีอย่างไสยศาสตร์ว่าด้วยเวทมนตร์คาถาเสกเป่า เช่น เสกเป้งซึ่งผสมใบสระแห่น จันทน์ขาว จันทน์แดง และยามหาเสน่ห์ ประพรมที่มือพร้อมกล่าวคำอัญเชิญครูร่วมไปเป็นขวัญคอยช่วยให้การแสดงผ่านไปด้วยดี และเมื่อการแสดงจบลงก็จะกล่าวลาครูและขอขมาถ้าเกิดข้อผิดพลาดระหว่างเล่น รวมทั้งขอให้ครูอำนวยการให้ทุกคนในคณะอยู่เย็นเป็นสุข หรือการเสกจี๊ผึ้งทาปาก เพื่อให้ผู้ชมหลงใหล หรือในกรณีประสบการณของผู้ยี่ที่พบเห็นการบูชาผี กรณีของครูปัะที่มีภาพครูที่หิ้งพระ คือ นะกัฎฐิ หรือนักจิ หรือเรียกอีกนามหนึ่งว่าขุนผี หรือขุนผี ซึ่งเป็นผีที่มีศีลธรรมในบ้านของศิลปินเป็นต้น ความเชื่อในเรื่องผีนี้เกิดขึ้นพอ ๆ กับการกำเนิดของมนุษย์ก่อนการกำเนิดของศาสนาใด ๆ แม้ว่ามนุษย์จะมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ร่องรอยของความเชื่อในอดีตก็ยังปรากฏในวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังเช่นความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมไหว้ครูที่กล่าวมา

พิธีไหว้ครูประจำปี

การไหว้ครูประจำปีของศิลปินคนตรีไทใหญ่ (ศิลปินบางท่านเรียกว่าพิธีเลี้ยงครูหรือพิธีไหว้ครูใหญ่) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณครูที่ได้ให้ความรู้ และได้ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง ทั้งช่วยอำนวยความสะดวกให้ศิลปินประสบความสำเร็จในการแสดงมาตลอดทั้งปี จากการศึกษาพบว่า ศิลปินบางท่านจัดให้มีขึ้นเป็นประจำ ทุกปี วันที่จัดอาจแตกต่างกันไป เช่น บางท่านเชื่อว่า ต้องหลีกเลี่ยงวันพฤหัสบดีซึ่งถือเป็นวันที่ไม่ดี เพราะตกเลข ๕ เป็นเลขไม่ดีตามความเชื่อของชาวไทยใหญ่ที่ว่า “เลข ๕ ตก เลข ๖ ขึ้น” ในขณะที่มีศิลปินไทใหญ่บางท่านกำหนดให้จัดในวันพฤหัสบดี ซึ่งถือเป็นวันครูตามความเชื่อของไทย อีกทั้งเดือนที่จัดมีผู้กล่าวถึงเดือนสิงหาคมและเดือนอื่น ๆ แล้วแต่ความเชื่อของศิลปินนั้น

ในพิธีไหว้ครูประจำปีมีการจัดเครื่องบูชาครู ซึ่งประกอบด้วย ติขาว จ้องหรือซ้องผม (เพื่อเสริมผมให้ใหญ่หรือยาว) กล้วย สวดยดอก (กรวยดอกไม้) เงิน ๓๗ บาท ผ้าขาว ผ้าแดง หมากพลู อาหารต่าง ๆ ศิลปินบางท่านนำเอาหัวหมูมาเป็นเครื่องไหว้ด้วย เพื่อเป็นการตอบแทนครูที่ได้ให้วิชาความรู้มาประกอบอาชีพ ทำเงินหาเลี้ยงครอบครัวในรอบปีที่ผ่านมา

ขั้นตอน ศิลปินอาวุโสเป็นประธานในพิธีนำกล่าวคาถาบูชาครู ผู้วิจัยพบเนื้อหาจากการแปลภาษาไทใหญ่เป็นภาษาไทย พบการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย บิคารมรดา และครูอาจารย์ มีการขอพรจากครูบาอาจารย์ให้อยู่ดีมีสุข คำขอยเจริญรุ่งเรือง ทำการสิ่งใดขอให้ดีกว่าแต่เก่าก่อน

การไหว้ครูประจำปี หรือพิธีเลี้ยงครูนี้ มีความคล้ายคลึงกับการไหว้ครูประจำปีของศิลปินดนตรีชาวล้านนา ซึ่งจากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่มีโอกาสสัมภาษณ์ศิลปินดนตรีชาวล้านนา ๘ จังหวัดนั้นพบว่า ศิลปินดนตรีชาวล้านนาเกือบทั้งหมดให้ความสำคัญกับพิธีนี้มาก เพราะถือเป็นการตอบแทนพระคุณครูที่ให้ความรู้และช่วยปกป้องคุ้มครองให้มีความอยู่รอดปลอดภัย ทั้งยังมีอาชีพเลี้ยงปากท้องมาตลอดเวลา ๑ ปี ดังนั้น อาจเป็นไปได้ว่า ชาวไทใหญ่กับชาวล้านนามีการใช้ชีวิตร่วมกันมาเป็นเวลานาน การพบปะสังสรรค์กันของวัฒนธรรมทั้งในด้านวิถีชีวิตและความเชื่อย่อมเกิดขึ้นได้ ประเพณีไหว้ครูดนตรีประจำปีของทั้งชาวไทใหญ่และชาวล้านนาสะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณที่มีอยู่ในจิตสำนึก อันกลายเป็นภาพรวมวัฒนธรรมของสังคมล้านนาไทยโดยรวม และยังสะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นความเชื่ออันเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวไทใหญ่และชาวล้านนาอย่างเข้มแข็งอีกด้วย

นอกจากนี้การศึกษายังพบว่ามีศิลปินหลายท่านไม่จัดพิธีไหว้ครูประจำปี อาจเนื่องมาจากไม่มีความเชื่อในเรื่องนี้ หรืออาจเป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำจนไม่สามารถให้ความสำคัญกับประเพณีซึ่งมีรายจ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ผู้จัดต้องใช้เงินในการซื้อหาเครื่องบูชาครู และยังคงเลี้ยงดูศิษย์หรือผู้ที่เข้าร่วมงานซึ่งเป็นสิ่งสิ้นเปลืองสำหรับผู้ที่มีความขัดสนทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นนี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการสืบสานพิธีกรรมดังกล่าวก็เป็นได้

นอกเหนือจากการบูชาครูในพิธีไหว้ครูแล้ว ผู้วิจัยสังเกตว่า ศิลปินบางท่านมีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่ออื่น ๆ อีกด้วย ที่น่าสนใจและยังมีอาจสรุปได้คือเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระสุรสถิติ ที่มีศิลปินบางท่านกล่าวถึงเป็นหลายนัย เช่น ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าเป็นนางผี ซึ่งผีของชาวไทใหญ่หมายถึงเทวดา ที่พูดตามกันกล่าวถึงความเชื่อตามคัมภีร์ปัสสาโบราณของชาวไทใหญ่ที่มีผู้เล่าขานสืบทอดกันมาว่าถึงว่า พระสุรสถิติคือเทวดาผู้เฝ้าดูแลรักษาพระไตรปิฎก เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่มนุษย์ โดยเฉพาะในด้านศิลปะดนตรี รวมทั้งวิชาไสยศาสตร์และการพยากรณ์ อีกฝ่ายเชื่อว่าพระสุรสถิติคือ เทวดาผู้หญิงมี ๑๒ นาง แต่ไม่ทราบแน่ชัดถึงนามนาง ๑๒ ยังมีฝ่ายที่ ๓ ที่เชื่อว่าพระสุรสถิติเป็นเพียงเทพในจินตนาการ ไม่มีตัวตน มีนัยถึงความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ไทใหญ่พบว่า ยังไม่สามารถสรุปได้ถึงทั้งที่มาตัวตนและนามของนาง ๑๒ ที่แท้จริงของพระสุรสถิตินี้ ทั้งที่ปรากฏว่าชาวไทใหญ่ในยูนนาน ในพม่า ในรัฐฉาน และใน

ประเทศอื่น ๆ รวมถึงที่อยู่ในประเทศไทย ต่างเคารพสักการบูชาพระสุรสถิน้อย่างทั่วถึง ซึ่งขณะนี้การศึกษาที่มาและตัวตนของ พระสุรสถิติได้รับความสนใจจากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่สนใจร่วมกันสืบค้นข้อเท็จจริงและคลายความกังขาหาแหล่งกำเนิดที่มาของพระสุรสถินี้

นอกเหนือจากการเคารพบูชาพระรัตนตรัย ครู และสิ่งเหนือธรรมชาติแล้ว พบว่าการกำหนดข้อห้ามที่มีความพ้องกัน ได้แก่ การห้ามข้ามเครื่องดนตรี และการห้ามแสดงในงานศพ การห้ามข้ามเครื่องดนตรี น่าจะเป็นความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์ว่าเครื่องดนตรีเป็นสัญลักษณ์ประหนึ่งว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ทำมาหากินเมื่อเป็นสิ่งที่นำประ โยชน์มาให้ ตามนิสัยของชาวไทยใหญ่นั้นมีความกตัญญูรู้คุณ เขาจึงดูแลรักษาไม่ให้สิ่งนั้นถูกทะเลาะ ขาดการเอาใจใส่ หากไม่มีข้อห้ามเช่นนี้ ถ้าคนข้ามไปมา อาจพลาดพลั้งเหยียบหรือเตะเครื่องดนตรีทำให้เกิดความเสียหาย และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซม หากต้องใช้งานกะทันหันก็อาจทำให้งานเสียหายเพราะซ่อมไม่ทัน เป็นต้น อีกนัยหนึ่งนั้น ศิลปินมักมีความเชื่อว่า เครื่องดนตรีทุกชิ้นมีครู จึงไม่กล้าข้าม เพราะครูอาจไม่พอใจและลงโทษได้ ความเชื่อนี้ก็เป็นผลดีต่อการเก็บรักษาเครื่องดนตรีให้อยู่ในสภาพดีซึ่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อการใช้งานไปโดยปริยายเช่นกัน ความเชื่อในด้านข้อห้ามดังกล่าวถือว่าเป็นผลดีต่อศิลปินทั้งสิ้น ในเรื่องข้อที่ห้ามเล่นในงานศพ ก็ด้วยเหตุว่าการแสดงดนตรีของชาวไทยใหญ่เป็นไปเพื่อความบันเทิง มีจังหวะและทำนองที่เร้าใจ จึงไม่เหมาะกับงานที่มีความโศกเศร้า สะท้อนถึงความมีมารยาท และการรู้กาลเทศะในการเข้าสังคมของชาวไทยใหญ่นั้นเอง

ในด้านพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณีตลอดทั้งปีของชาวไทยใหญ่ เช่น ประเพณีเหลินเจ้ง ประเพณีเหลินกำ ปอยหลู่ข้าวหย่ากู่ ปอยก่องหลู ประเพณีเหลินห้า การกั้นค่อ ปอยจ่าดี การแห่จองพารา ประเพณีวานปะลึก และประเพณีเลี้ยงเมือง การเลี้ยงเจ้าเมือง งานประเพณีทำบุญสลากกัต ก็ปรากฏทั้งความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ผสมผสานกับความเชื่อตามหลักของพุทธศาสนา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ พิธีกรรมในงานปอยต่างลงอันถือว่าเป็นงานประเพณีที่สำคัญอันดับต้นของพุทธศาสนิกชนชาวไทยใหญ่ แสดงให้เห็นถึงความเชื่ออันแรงกล้าที่ชาวไทยใหญ่มีต่อพุทธศาสนา ประเพณีนี้ก็มีพิธีกรรมซึ่งมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผี มีการทรงม้าเจ้าเมือง พร้อมคนดูแลม้า ไปรับเจ้าเมือง (เจ้าพ่อมือเหล็ก) การแห่โคหลู่หรือเหล่าโคหลู่ การประกาศการทำบุญให้สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ ภูตผี เทวดาได้รับรู้ การแห่บูชาอุปัชฌายาหรืออุปัชฌายะพุทฺธ (เครื่องหรือเครื่องสักการะถวายพระพุทฺธ) เป็นต้น การผสมผสานระหว่างความเชื่อทั้ง ๒ อย่างนี้สามารถดำรงอยู่ได้ ก็เพราะความศรัทธาของชาวไทยใหญ่ที่มีต่อการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมทั้งหลาย มิใช่เพียงแต่ความเชื่อเท่านั้นที่ทำให้เกิดการคงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรม แต่

การที่ ชาวไทใหญ่มีความสามัคคี มีผู้นำชุมชนที่มีความใส่ใจต่อการอนุรักษ์และทำนุบำรุงรักษาประเพณีดังกล่าว มีการบริหารจัดการที่ดี และมีความสม่ำเสมอในการจัดงานอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการที่หน่วยงานราชการคือเทศบาลเมืองที่มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีความเข้มแข็งในการช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในการให้ความรู้และช่วยส่งต่อความรู้ความเข้าใจไปยังคนรุ่นหลังทำให้ประเพณีของไทใหญ่คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นจวบจนถึงปัจจุบัน

บทสรุป

จากการศึกษาด้านพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ดนตรีไทใหญ่พบว่า การถ่ายทอดความรู้ในด้านดนตรีเป็นไปในลักษณะมุขปาฐะ พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมยังสะท้อนภาพรวมวัฒนธรรมของศิลปินดนตรีชาวไทใหญ่ ในการเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณครู มีความเคารพนบถนอบต่อผู้สูงอายุ ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นศิลปินดนตรีชาวไทใหญ่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านดนตรีไปยังเยาวชนรุ่นหลัง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ชี้นำในการอนุรักษ์ พิณฟู และเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีไทใหญ่ให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เป็นอย่างดี